

จังหวะในการเก็บข้อมูลต้องดูตามอาชีพ ในกลุ่มตัวอย่างของเราที่มีผู้ประกอบการอาชีพหลากหลาย ถ้าเราไม่รู้เวลาจริงๆ ถามจังหวะในอาชีพเขา ก็อาจต้องกินหัวคือไม่ได้ข้อมูลได้เช่นกัน อาชีพรับราชการหรือรับจ้าง ถ้าไปตามช่วงเวลาทำงานท่านก็จะเจอแต่สุนัขหรือคนเลี้ยงเด็กเท่านั้น ฉะนั้น ช่วงเวลาที่เราจะไปหาผู้ให้ข้อมูล ก็หัดสั้นเหลือแค่ 4 โมงเย็น เป็นต้นไป และเสาร์-อาทิตย์ ถ้าเป็นชาวไร่ชาวนาก็สบายหน่อย แต่ (ทำไมต้องมีคำๆ นี้ขึ้นมาไม่รู้) เราต้องตื่นแต่เช้า ถ้าช่วงเวลานั้นเป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยวหรือเพาะปลูกชาวบ้านจะออกบ้าน ตั้งแต่เช้าตรู่ (ก็ประมาณตี 4 ตี 5 นั้นแหละ) และจะกลับเข้าบ้านประมาณ 2 – 3 ทุ่ม (หนักกว่าข้าราชการอีก) แต่ถ้าไม่ใช่ฤดูกาลเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว เขาก็จะมีเวลาให้คุณทั้งวัน นั่งคุยกันจนเมื่อไปข้างหนึ่งเลยละ มีอยู่ครั้งหนึ่งพวกเราไปหาผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหนึ่งในฤดูทำนา ปรากฏว่าไป 6 โมงก็ไม่อยู่ 2 ทุ่มก็ไม่อยู่ ต่อมาจึงรู้ว่าเขาออกไปตั้งแต่ตี 4 ทุกวัน และกลับประมาณ 3 – 4 ทุ่ม เพื่อเข้านอน เพราะกินข้าวอาบน้ำมาจากทุ่งนาแล้ว

ยังเป็นชาวเขาจึงไม่ต้องพูดถึง เราต้องใช้จังหวะการเข้าหาที่เฉพาะตัวจริง ๆ เพราะนอกจากพวกเขาทั้งหลายจะไปอยู่ไหนเป็นเดือน ๆ แล้วยังมีอาชีพพิเศษที่บอกใครไม่ได้ บอกไม่ได้จริง ๆ เพราะถ้าบอกมันหมายถึงชีวิต! ถึงขนาดนั้นเลยนะ บางครั้งพวกเราต้องตามไปหาถึงไร่ เพราะถ้าไม่ทำอย่างนั้นเราไม่มีทางได้ข้อมูลเลยจริง ๆ นะ และอะไรที่เราไปถึง ขอบอกนะ ขอบอก ว่าไม่มีทางสำหรับรถเลยต้องพึ่งลำแข้งของตัวเองจริง ๆ (อย่างนี้เรียกว่า เลี้ยงตัวเองด้วยลำแข้ง) และระยะทางไม่เท่าไหร่นะ แค่ 2 – 3 กิโลเมตรเอง แต่พอไปถึงจริง ๆ มันกลายเป็น 4 – 5 กิโลเมตรไปได้อย่างไรจงจริง ๆ งานนี้ไม่รู้ใครผิดใครถูกเพราะคนบอกอาจคิดระยะลัด แต่เราคิดเป็นระยะทาง เนื่องจากต้องขึ้น – ลง ดอยประมาณ 2 – 3 รอบกระมัง

ในการประกอบอาชีพของคนพื้นเมืองก็ใช้อยู่ ถ้าเป็นฤดูเก็บอ้อยละก็หมู่บ้านเงียบเป็นป่าช้าเขียวละ เขาชนกันไปรับจ้างตัดอ้อยกันทั้งครอบครัวเลย ยิ่งพ่อค้าแม่ขายยิ่งไปกันใหญ่เพราะเวลาเป็นเงินเป็นทอง บางครั้งสัมภาษณ์คนขายกล้วยเตี้ยก็ก็ต้องสัมภาษณ์ไปกินกล้วยเตี้ยไป (อุดหนุนกันหน่อย) บางวันถึงแม้จะอิมมาแล้ว แต่ก็ซื้อ และต้องพยายามกินให้หมดเพื่อรักษาน้ำใจเขา บางครั้งถ้าเขาไม่มีเวลาต้องดูลูกไปด้วยขายของไปด้วย เราก็ช่วยขายของให้บ้าง (เห็นมั้ยว่าผู้ช่วยนักวิจัยทำได้ทุกอย่าง)

จังหวะการเก็บข้อมูลตามวัฒนธรรมประเพณี ในการเก็บข้อมูลนี้ ผู้ช่วยนักวิจัยต้องรู้ว่าประเพณีของบ้านกลุ่มตัวอย่างเรามีช่วงไหน เวลาใด โดยเฉพาะผู้ช่วยนักวิจัยด้านสังคมต้องตามเก็บภาพงานประเพณีต่างๆ ทั้งงานเล็กงานใหญ่ เช่น งานแข่งเรือ จะต้องมีการขบวนเรือเวลาไหน ที่ไหน ต้องรู้เท่าทันเหตุการณ์ เรียกว่าต้องเกาะติดสถานการณ์เลย

งานเทศกาลสงกรานต์บ้านไหนทำอย่างไร วันไหน ที่ไหนมีงานไม่มีงานผู้ช่วยนักวิจัยสังคมต้องรู้ ผู้ช่วยนักวิจัยทีมเด็กก็เช่นกัน เทศกาลสงกรานต์ก็เป็นเทศกาลที่เรียกคนคืนถิ่น ฉะนั้น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ย้ายถิ่นไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ ก็กลับบ้านในช่วงนี้ ก็ต้องรีบหาข่าวกันล่ะว่าใครมาบ้านบ้าง แต่ก็ใช่จะง่ายนะ บางคนมาบ้านแล้วฉลองเทศกาลทุกวัน ต้องรอจังหวะจริง ๆ

ประเพณีของชาวเขาก็ใช้อยู่ งานพิธีบางงานกินเวลาเป็นวัน 2 วัน เช่น งานแต่ง งานบวช และงานบวชนี้นั้นแหละเลือกเวลาทำพิธีได้เหมาะเจาะชะเหลือเกิน ช่วงเป็นการทดสอบเลือนนักผู้ชะจริง ๆ เวลาที่เริ่มทำ

พิธีคือ ตี 2 และตี 3 และขบอภกว่าเป็นช่วงฤดูหนาว ที่อากาศบนดอยแสนจะเย็นแต่พวกเราก็ไม่ห่อ เราช่วยกัน ทั้งทีมเด็กทีมชุมชนชนผ้าห่มสละเบียงอาหารขึ้นรถตู้ไปรอตั้งแต่ 3 – 4 ทุ่ม เนื่องจากพิธีเริ่มแต่เย็น แต่จุดสำคัญ จะทำช่วงตี 2 ตี 3

นอกจากนี้ในกลุ่มชาวม้ง เวลาที่คนในบ้านคลอดลูก หรือทำพิธีที่คนอื่นห้ามเข้า เขาจะใช้ไม้ไผ่สาน และใบไม้เสียบไว้ตรงประตูบ้าน เป็นสัญลักษณ์แสดงให้รู้ว่าห้ามคนอื่นเข้าบ้าน พวกเราต้องขออนุญาตก่อน บางบ้านที่เคร่งจริง ๆ อาจไม่อนุญาต และในงานบวชของชาวเมี่ยน ผู้ที่เข้าไปดูพิธีได้ต้องเป็นคนบริสุทธิ์ หรือ ในช่วงเวลา 7 วันก่อนมางานพิธีต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับคู่สมรสของตน ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วพิธีของเขาก็จะเสื่อม กระดาษที่ใช้เผาแทนเงินไปให้บรรพบุรุษก็จะเป็นเพียงแค่เศษกระดาษจริง ๆ

ในบางครั้งที่เราเข้าไปติดตามงาน มีบางคนที่ย้ายที่อยู่เราก็ต้องรู้และตามเก็บให้ทันเวลา ถึงแม้ บางครั้งทางก็แสนจะโหด ข้างหนึ่งเป็นเหว อีกข้างหนึ่งเป็นหน้าผา ชนิดที่คิดว่าถ้าตกลงไปก็หาศพไม่เจอ ถึง กระนั้นพวกเราทุกคนต่างไม่ย่อท้อ เพราะผลตอบแทนที่เราได้รับมานั้นก็คุ้มค่ากับการทุ่มเท ผู้ให้ข้อมูลให้การต้อนรับเราอย่างดี รู้ซึ่งถึงความสำคัญที่พวกเราบุกป่าฝ่าดงเข้าไปหา

จะทำอย่างไรได้ละ ก็ใจเรามั่นเลือกและรักจะทำงานอย่างนี้ซะแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูล เพื่อให้เข้าถึงกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล “**เพื่อเธอฉันแมะฮาก**” แฮ่อ! ก็มันเหนื่อยแทบจะอาเจียนจริง ๆ นะพี่

มันไม่ง่ายอย่างที่คิด

งานเก็บข้อมูลของงานวิจัยต่าง ๆ บางคนอาจจะเห็นว่าเป็นงานที่ง่าย เพราะแค่ทำตามข้อปฏิบัติที่นักวิจัยหลักตั้งไว้เท่านั้น หรือจะพูดกันตรง ๆ ก็คือ แค่อ่านให้ตรงคำถามแล้วรอคำตอบจากกลุ่มเป้าหมายเท่านั้นก็จบ หรือจะให้ดูดีหน่อยผู้ช่วยนักวิจัยควรพูดภาษาเดียวกันกับกลุ่มเป้าหมายได้ ผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งมีหน้าที่เก็บข้อมูลอย่างพวกเราถูกบางคนเรียกว่า “พนักงานเก็บข้อมูล” ซึ่งถ้าใช้หน้าที่แค่เก็บข้อมูล พวกเราก็ไม่มีความจำเป็นที่จะคิด พิจารณา ไตร่ตรองถึงขั้นตอน วิธีการดำเนินงานให้เสียเวลามากนัก ในแต่ละวันคงมีหน้าที่ถาม ถาม และถาม ประหนึ่งว่าพวกเราทำงานเหมือนเครื่องใช้ไฟฟ้าทั่วไป ที่เสียบปลั๊กแล้วกดปุ่มก็หมุนเพื่อให้ได้ความเย็นก็เท่านั้น พอเสีย ช่างก็ซ่อมเพราะเราไม่ใช่สิ่งมีชีวิต และก็คงไม่มีใครตำหนิพวกเราได้ที่ทำหน้าที่เพียงเท่านั้น

ในความเป็นจริงผู้ช่วยนักวิจัยมิได้ทำหน้าที่เพียงการเก็บข้อมูลเท่านั้น แต่พวกเราจะต้องย้าคิดอยู่เสมอว่างานที่ได้จะต้องมีคุณภาพและทำอย่างไรจึงจะได้มาซึ่งคุณภาพอย่างแท้จริง พวกเราจึงมีความพอใจที่จะใช้หน้าที่ของผู้ช่วยนักวิจัย ที่จะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจโครงการการศึกษาที่ทำอยู่ไปพร้อม ๆ กับการปฏิบัติงานจริง

เริ่มตั้งแต่ ก่อนการลาปฏิบัติงานจริง เราจะได้รับและทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาของโครงการวิจัย และหน้าที่หลักจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เบื้องต้นที่เราได้รับทราบเพียงว่า เราต้องเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลายาว เพราะเป็นโครงการวิจัยระยะยาวเกี่ยวกับเด็กไทย ตอนนั้นเรามองเพียงว่าเป็นสิ่งที่ง่าย

พอเราได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจริง เราได้เรียนรู้ว่าการเข้าหาชุมชนในระยะแรก โดยที่เราต่างเป็นคนแปลกหน้านั้น เราต้องทำความเข้าใจในลักษณะของงานอย่างถ่องแท้ เพื่อชี้แจงชักชวนให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจ และพร้อมให้ความร่วมมือกับเราอย่างดี เพราะมีหลายครั้งที่เราต้องเจอกับคำถามอย่างไม่คาดคิดจากกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทำแล้วเขาได้รับประโยชน์อะไร และจะอย่างไรเพราะเพื่อนบ้านมองว่าคนในครอบครัวป่วยเป็นโรคภัยเพราะผลจากที่พวกเราเข้าไปเยี่ยม หรือ คำถามที่ว่า ถามไปทำไมเยะเยะ จะเอาไปเปิดเผยที่ไหนบ้างหรือเปล่า ตัวอย่างคำถามเหล่านี้มักจะทำให้เราพูดไม่ออกในหลายครั้ง นอกจากนี้กระบวนการเก็บข้อมูล ยังพบปัญหาที่ทำให้เราต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในกระบวนการทำงานหลายอย่าง เช่น ปัญหาเกี่ยวกับตัวแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ข้อคำถามที่ใช้คำถามยากเกินกว่าจะอธิบายให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจได้ถึงแม้เราจะแปลงเป็นภาษาท้องถิ่นแล้วก็ตามที เช่น ถามว่า

“ตั้งแต่ท่านตั้งท้องช่วงนี้ท่านทานอาหารรสหวานเพียงใด” คำตอบที่ได้มักจะไม่ตรงกับในตัวเลือกที่บอกระดับ คือ ไม่หวาน ค่อยข้างหวาน หรือหวานจัด หรือถามว่า

“ท่านใช้อะไรซักผ้าให้ลูก” ตัวเลือกคำตอบจะเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ใช้ทำความสะอาดแต่คำตอบมักจะเป็น ซักด้วยมือ ซักโดยสามี หรือกะละมัง ส่วนใหญ่คำตอบมักจะทำให้พวกเราอดซ้ำไม่ได้หรือบางครั้งคำถามที่ตั้งมาก็ใช้กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ไม่ได้ เช่นถามว่า

“ท่านใช้ห้วนมหลอกให้ลูกดูเวลาลูกร้องไห้บ้างหรือไม่” ผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกคน ต้องตอบว่า

“ไม่” อย่างหวังว่าจะได้คำตอบว่าได้ใช้เลย แม้เด็กส่วนใหญ่ยังนึกภาพตัวห้วนมหลอกไม่ออกและไม่เคยเห็นมาก่อนเลย

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เราและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญต้องร่วมปรึกษาหารือเพื่อปรับแก้ไขข้อคำถามอยู่ตลอดเวลา เพราะกลุ่มผู้ตั้งแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์คำถามจากผู้มีความรู้แต่เวลาปฏิบัติจริงนำมาใช้กับกลุ่มผู้ด้วยการศึกษา ดังนั้นคำถามมักมีปัญหาในการถามและการตอบนอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการเข้าหากลุ่มตัวอย่างซึ่งเวลาเป็นตัวแปรสำคัญมาก เช่นเราจะต้องศึกษาว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละครอบครัวสามารถเข้าหาได้ช่วงเวลาใดจึงจะสะดวก และพร้อมที่จะให้ข้อมูลซึ่งในตอนแรกเราคิดว่าสามารถเข้าทำงานช่วงเวลาใดก็ได้ แต่พอทำงานได้สักระยะเราก็พบว่ากลุ่มเป้าหมายไม่อยู่บ้านทำให้เก็บข้อมูลไม่ทัน ผลที่ตามมาคืองานที่เพิ่มมากขึ้นจนเราต้องแก้ไขปัญหามาโดยการเข้าไปนัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลล่วงหน้าจึงช่วยลดปัญหาลงได้บ้างนอกจากนั้นเรายังต้องจดจำความสำคัญ จุดเด่นในแต่ละครอบครัวให้ได้เพื่อที่จะปรับตัวและสานสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายให้ทำงานได้สะดวกขึ้น ในกระบวนการทำงานจริงของโครงการวิจัยระยะยาวนอกจากปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้เราได้เรียนรู้ ยังมีสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นให้เราได้เรียนรู้ร่วมกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือกลุ่มผู้สร้างกรอบการทำงานนั่นก็คือ การวิจัยเป็นการเรียนรู้ร่วมกันมักจะมีการปรับเปลี่ยนคำสั่ง ขั้นตอนของการทำงานอยู่ตลอดเวลา เช่น เปลี่ยนคำถาม เปลี่ยนให้เก็บข้อมูลบางส่วนเพิ่ม (ทั้งที่ผ่านช่วงการเก็บข้อมูลนั้นมานานแล้ว) เป็นต้น แต่ทุกคนก็ต้องยอมรับและพร้อมปรับเปลี่ยนร่วมกันเพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่กลุ่มคนอย่างพวกเราได้เรียนรู้ไปพร้อมกับการปฏิบัติงาน ประสบการณ์ทุกอย่าง ถึงแม้ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่แสนเหน็ดเหนื่อยกว่าจะฝ่าฟันมาได้ แต่มันมักจะให้ประโยชน์แก่ตัวพวกเราเองไม่มากนักน้อย ทุกวันนี้พวกเราคิดว่าพวกเราคือ **กลุ่มนักคิด** ที่จะพัฒนาตนเองต่อไปเพื่อก้าวไปสู่การเป็นนักวิจัยอย่างเต็มตัว จากการเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างทุกวันนี้

ด้วยรักและผูกพัน

การทำงานวิจัยต่างๆ สิ่งที่สำคัญ คือการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล โดยเฉพาะการทำวิจัยระยะยาวนั้น การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้เก็บข้อมูลมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเราจะต้องเข้าไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลอยู่เรื่อย ๆ ถ้าเราอยากให้เขาให้ความร่วมมือที่ดีกับเราและให้เขาเต็มใจที่จะให้ข้อมูลที่ดีกับเราต่อไปเรื่อย ๆ ในระยะยาว เราต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันซึ่งทำได้ไม่ยากเลย

ตั้งแต่ที่ได้มีโอกาสมาทำงานในโครงการวิจัยระยะยาว มาอยู่ในพื้นที่อำเภอซึ่งเป็นชนบทห่างไกลความเจริญ และอีกอย่างพื้นที่นี้ก็อยู่ห่างไกลบ้านของตัวเองด้วย มาอยู่แบบชนิดไม่มีใครที่เรารู้จักมาก่อนเลย แรกๆค่อนข้างลำบากใจที่จะต้องใช้ชีวิตและทำงานในถิ่นที่เราไม่คุ้นเคย แต่ก็คิดว่าเราคงต้องมีการเปลี่ยนแปลง และทุกอย่างต้องมีการนับ 1 แล้วค่อยนับ 2 นับ 3 ต่อไป และคิดว่าอีกไม่นานเราก็จะต้องมีคนที่เรารู้จักและคุ้นเคยเอง โดยเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลของเราซึ่งจะต้องกลายมาเป็นคนที่คุ้นเคยกับเราแน่นอน เพราะในการทำวิจัยระยะยาวเราจะต้องไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลอยู่เรื่อย ๆ ตามกำหนดเวลาที่จะต้องเข้าไปเยี่ยม จนกระทั่งปัจจุบัน จากที่เราไม่รู้จักรักใครเลยในอำเภอนี้กลายมาเป็นเรามีคนรู้จักคุ้นเคยมากมาย และเรารู้สึกคุ้นเคยจนเหมือนว่าเรามาอยู่ที่นั่นเหมือนได้อยู่บ้านของตนเอง เพราะเรามีผู้ให้ข้อมูลที่เปรียบเสมือนญาติของเรา ไม่ว่าเราจะไปที่ใดในอำเภอนี้ก็จะพบคนที่เรารู้จักเสมอ เช่นเวลาไปตลาด ไปซื้อของที่ร้านค้า เดินอยู่ที่โรงพยาบาล หรือรถเสียอยู่ข้างทาง เป็นต้น เราก็จะเจอคนที่เรารู้จักเสมอ

ชาวบ้านที่อำเภอกระนวนน่ารัก และมีน้ำใจและให้เกียรติเจ้าหน้าที่ราชการมาก โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาล ชาวบ้านจะเรียกทุกคนที่ทำงานอยู่โรงพยาบาลว่าคุณหมอ ไม่ว่าคนนั้นจะอยู่ตำแหน่งอะไรก็ตาม เช่นคนขับรถ คนงานกุ๊น เขายังเรียกว่าคุณหมอเลย พวกเราที่เป็นเจ้าหน้าที่โครงการวิจัยที่เข้ามาอยู่ในโรงพยาบาลก็ได้รับเกียรตินี้ด้วยเช่นกัน

เวลาที่พวกเราเข้าไปหมู่บ้าน พวกเราจะมีพาหนะเดินทางโดยใช้รถยนต์ของโรงพยาบาล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นมากของโรงพยาบาลที่ชาวบ้านรู้จักดี เวลาที่เราเข้าไปพบผู้ให้ข้อมูล ลงจากรถเดินไปชาวบ้านก็จะรู้ทันทีว่ามาจากโรงพยาบาล เขาจะให้การต้อนรับเราอย่างดี และเขาก็ค่อนข้างที่จะเชื่อในสิ่งที่เราพูดด้วย เราจึงต้องระมัดระวังในคำพูด และการแสดงออกของเราอย่างมาก

สิ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรักเราและให้การต้อนรับที่ดีต่อเราไปเรื่อย ๆ นั้น เรายังจะต้องทำแต่สิ่งที่ดีต่อเขาเช่นกัน โดยเฉพาะความนอบน้อม การพูดจาที่น่าฟัง แบบเป็นกันเอง และการให้เกียรติให้ความสำคัญกับเขา และเราต้องมีความจริงใจ และที่สำคัญต้องพยายามไปตามที่นัดและตรงเวลาด้วย เพราะชาวบ้านจะรอเวลาที่เรานัดไว้ เขาจะให้ความสำคัญกับการที่เราไปนัดมาก ดังนั้นเราอย่าผิดนัดเป็นอันขาด และอย่าปล่อยให้เขารอนาน เพราะจะสร้างความรู้สึกไม่ดีขึ้นมาได้ ในการเข้าไปพบผู้ให้ข้อมูลแต่ละครั้งเราต้องชี้แจงวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่เราไปพบแบบตรงไปตรงมา และชี้แจงให้เขาเข้าใจในสิ่งที่เรากำลังทำอยู่ด้วย แต่ถ้าเวลา

ที่ไม่ได้ไปเยี่ยมแต่เจอกันโดยบังเอิญเช่นเจอที่ตลาด เจอที่โรงพยาบาล หรือเจออยู่ข้างถนน เราก็ต้องทักทายกับ
ผู้ให้ข้อมูลด้วยความเป็นมิตร ให้เขารู้สึกเป็นคนสำคัญ เป็นคนรู้จักกับเรา เวลาที่เราผ่านไปในหมู่บ้าน ถ้าเจอ
เขา เราก็อาจจะแวะทักทายบ้างเป็นการสร้างความสนิทสนมให้กับผู้ให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี

เวลาที่เราไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีน้ำใจ ให้การต้อนรับที่ดีกับเรามี
ผู้ให้ข้อมูลที่อยู่หมู่บ้านเล็กๆแห่งหนึ่งชื่อบ้านนาฝาย ตำบลห้วยโจด อำเภอกระนวน เธอเป็นคนที่มีความใจกับ
พวกเราที่มิจัยมาก ทำให้พวกเราารู้สึกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลกับเราเปรียบเสมือนญาติของเราเลยทีเดียว

ผู้ให้ข้อมูลของเราคนหนึ่งเป็นผู้หญิงตัวเล็ก ๆ อายุ ประมาณ 30 ต้น ๆ ทำทางคล่องแคล่ว พูดเก่งคุย
สนุก และเป็นกันเองกับพวกเรา ทุกคนในครอบครัวของเธออัธยาศัยดี อาชีพหลักของครอบครัวเธอคือ ทำไร
่อ้อย ทำนา ทำสวน เช่น แตงโม ข้าวโพด พักทอง และผักอื่น ๆ ครอบครัวเธอมีฐานะปานกลางเมื่อเทียบกับคน
อื่นๆในหมู่บ้าน ที่บ้านของเธอจะมีขนุนอยู่สองสามต้น เธอจะมีของฝากให้พวกเราก่อนกลับเสมอ เธอจะชวนให้
พวกเราทานอาหารที่บ้านเป็นประจำ ของฝากที่เธอสรรหามาให้จะเป็นสิ่งที่เธอมีอยู่ ครั้งแรก ๆ ที่พวกเราไป
เยี่ยม เป็นช่วงที่มีขนุนที่บ้านเธอ เราจึงได้ขนุนลูกใหญ่สองลูกเป็นของฝาก และต่อมาพวกเรา ก็เข้าไปเยี่ยมเธอ
ตอนที่เธอคลอด เป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าว เธอก็จะเอาข้าวสารที่เพิ่งเก็บเกี่ยวมาหรือที่เรียกว่าข้าวใหม่ เป็นของ
ฝากให้พวกเราอีก ถึงแม้บางครั้งที่เราไม่ได้ไปเยี่ยมเธอโดยตรง แต่ไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลคนอื่นอยู่บ้านใกล้ ๆ
กับเธอ เธอก็จะเดินมาคุยด้วย และเอาของฝากมาให้ เช่น ข้าวโพด พักทอง หรือผักอื่น ๆ ที่เธอปลูกไว้ตัวเอง

เธอเป็นผู้ที่มีน้ำใจมาก ๆ คือมีเหตุการณ์ที่ผู้ช่วยนักวิจัยไปล้มกระเป๋าสตางค์ไว้ที่บ้านเธอตั้งสองครั้ง
ครั้งแรก พวกเราตามหาตั้งแต่บ้านผู้ให้ข้อมูลหลังแรกที่เราไปจนมาถึงบ้านหลังสุดท้าย คือบ้านของเธอ ปรากฏว่า
เธอเก็บกระเป๋าวีไว้อย่างดี และเงินที่อยู่ในกระเป๋ายังครบ เพราะวันนั้นผู้ช่วยนักวิจัยเพิ่งกดเงินออกมาจาก
ธนาคาร ประมาณ 5,000 บาท ครั้งที่สอง เราไม่ได้ไปเยี่ยมเธอแต่เราแวะไปทักทายเธอเฉย ๆ เพราะเห็นว่าเธอ
อยู่บ้านและเราก็ไม่ได้รีบไปที่ไหนต่อ และผ่านมาทางนี้พอดี ผู้ช่วยนักวิจัยก็ไปล้มกระเป๋าสตางค์ไว้ที่บ้านเธอ
อีก พวกเราออกมาจากหมู่บ้านได้ไม่กี่นาที คนขับรถก็บอกพวกเราว่ามีผู้หญิงคนหนึ่งขี่มอเตอร์ไซด์ตามพวก
เรามาตั้งแต่ออกหมู่บ้านแล้วและทำทางรีบเร่งมาก คนขับจึงชะลอและจอดรถ ปรากฏว่าเธอขึ้นกระเป๋าสตางค์
ให้ด้วยความเหนื่อยหอบ เธอบอกว่ารีบมากกลัวจะขี้นรถไม่ทันพวกเรา

หลังจากนั้น พวกเราจะได้รับของฝากจากเธอประจำ ถึงแม้พวกเราจะได้ไม่ได้เข้าไปเยี่ยมเธอที่บ้านก็ตาม
เวลาที่เธอพบคนขับรถของโรงพยาบาลผ่านไปซื้อแตงโมเธอที่ข้างทางที่เธอมาวางขาย เธอก็จะฝากแตงโมมา
ให้พวกเรา และเวลาที่เธอมาโรงพยาบาล เธอก็จะแวะขึ้นมาทักทายกับพวกเราเสมอ รวมทั้งเวลาที่มีเพื่อนบ้าน
ของเธอที่พาลูกมาตรวจพัฒนาการที่โรงพยาบาล เธอก็จะเอาข้าวโพดต้มฝากเพื่อนบ้านมาให้พวกเราด้วย
สำหรับพวกเราเองก็จะให้ความเป็นกันเองกับเธอ ให้เกียรติเธอเสมอและพูดจาอ่อนน้อมกับเธอตลอด เวลาที่
เจอเธอที่โรงพยาบาล เราก็จะเข้าไปทักทายเธอพร้อมถามทุกข์สุขของเธอ ให้ความสนใจเรื่องที่เธอมา
โรงพยาบาล มีอยู่ครั้งหนึ่งพ่อของเธอป่วยมานานรักษาอยู่ที่โรงพยาบาล เราพบกับเธอและได้รู้ถึงการเจ็บป่วย

ของพ่อเธอ เราเองก็ต้องแสดงความมีน้ำใจตอบแทนที่เธอมีต่อเราบ้าง เราก็ได้ไปเยี่ยมพ่อของเธอซึ่งทำให้เธอเกิดความรู้สึกที่ดีมากยิ่งขึ้น

นี่เป็นแค่ตัวอย่างของการสร้างความผูกพันอันดีระหว่างผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล ยังมีอีกหลายๆ คนที่มีน้ำใจเช่นเดียวกัน ซึ่งนอกจากเราจะได้ข้อมูลที่ดีและข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้องเชื่อถือได้แล้ว เรายังได้ญาติที่สนิทอีกด้วย ถ้าเราจริงใจกับเขา เขาก็จะให้ความจริงใจกับเรา ยังมีอีกหลาย ๆ คนที่มีน้ำใจเช่นนี้ และเรารู้สึกว่าผู้ให้ข้อมูลของเราทุกคนเป็นเหมือนญาติคนหนึ่งของเราที่เราจะต้องเข้าไปเยี่ยมประจำ มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เวลาเจอหน้ากันที่ไหนก็ตาม เราก็ถามทุกข์สุขซึ่งกันและกันได้ นอกจากจะสร้างความผูกพันที่ดีต่อกันแล้ว เรายังต้องสร้างความรู้สึกที่ดีต่อคนในครอบครัวของเขาด้วย บางครั้งเราอยู่ที่โรงพยาบาลก็จะมี ตา ยาย ค่อนข้างชราแล้วเข้ามาทักทายเราเป็นประจำ แต่เราเองก็จำไม่ได้หมดว่าใครเป็นใคร เป็นญาติพี่น้องของผู้ให้ข้อมูลคนไหน แต่เราต้องยิ้มให้เขาและพูดคุยทักทายด้วยความเป็นมิตรเข้าไว้ ดังนั้นเวลาที่พวกเราเดินอยู่ที่โรงพยาบาล พวกเราจะต้องพรอຍยิ้มไว้เสมอ เผื่อจะมีคนที่รู้จักเรา เป็นญาติของผู้ให้ข้อมูลที่ยืมให้เราแต่เรามองไม่เห็นหรือไม่ได้มองก็แล้วแต่ เขาจะรู้สึกดีต่อเราเวลาที่เราเข้าไปเยี่ยมที่บ้าน เขาจะได้ให้การต้อนรับที่ดีต่อเราไปอีกนานๆ

การที่เรามีความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ให้ข้อมูลนั้นเป็นเรื่องสำคัญในการทำโครงการวิจัยระยะยาว เพราะข้อมูลที่เรามาจากผู้ให้ข้อมูลจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง และเชื่อถือได้ นอกจากนี้เรายังได้ญาติสนิทที่เราารู้สึกว่าทำงานที่นี้แล้วรู้สึกอบอุ่นใจ สบายใจ ส่วนเราผู้ที่ต้องไปเก็บข้อมูลและต้องเข้าไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลเรื่อย ๆ ก็ต้องรักษาความดีความสม่ำเสมอของเราไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการตรงต่อเวลา การนัดผู้ให้ข้อมูลแล้วต้องไปตามที่นัด นอกจากนี้ยังมีเรื่องความนอบน้อม พุดจาสุภาพอ่อนโยน ให้เกียรติ ให้ความสำคัญกับเขา และต้องรักษาความลับของเขาด้วย ไม่เอาเขาไปนินทาพูดเรื่องของเขาให้คนอื่นฟัง ถ้าเราทำให้เขาไว้วางใจเราและรู้สึกเหมือนเราเป็นญาติสนิท เราก็จะได้แต่สิ่งดี ๆ กลับมาเช่นกัน ทั้งได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง และได้ความไว้นิ่งเชื่อใจ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อโครงการต่อไปในระยะยาว

ผูกใจสร้างสายสัมพันธ์

คงไม่มีใครกล้าปฏิเสธได้ว่าคนเราทุกคนจะอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุขนั้นจะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน งานแต่ละอย่างจึงจะประสบผลสำเร็จ แต่จะทำไมให้เราทำงานด้วยกันอย่างมีความสุข

ช่วงที่ได้เริ่มเข้ามาทำงานวิจัยโครงการนี้ที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ยอมรับว่าท้อเอา่มาก ๆ เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการที่เพิ่งเข้ามาในหมู่บ้าน ยังไม่มีใครรู้จักและทราบมาก่อนว่าพวกเราทำอะไรกัน เริ่มแรกนั้นเราต้องเข้าหากลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มของหญิงตั้งครรภ์ เราจะทำการเก็บข้อมูลจากหญิงตั้งครรภ์แต่ละวันของเราจะต้องค้นหาหญิงตั้งครรภ์ภายในหมู่บ้านหรือเขตรับผิดชอบของเรา มันไม่ใช่เรื่องง่ายนักที่เราจะพบหญิงตั้งครรภ์ในหมู่บ้านที่เราได้บ้านเลขที่มาจากเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย บางครั้งพบบ้านตามเลขที่บ้านที่ได้มา แต่คนในบ้านบอกว่าไม่มีหญิงตั้งครรภ์ในบ้านนี้ เราก็ไม่รู้ว่ามีคนผิดที่ตรงไหน แล้วเราจะต้องทำอย่างไรต่อ เราคงต้องขอความช่วยเหลือจากคนในชุมชนนั้น ๆ อย่างแน่นอน แต่การที่จะไปขอความช่วยเหลือจากคนเหล่านั้นก็ต้องมีวิธีพิเศษกันหน่อย

การเก็บข้อมูลนี้เราไม่มีค่าตอบแทนเป็นตัวเงินให้ผู้ให้ข้อมูลเลย สิ่งที่เราจะทำได้คือการผูกใจเขาให้อยู่กับเราให้ได้ สร้างความภาคภูมิใจให้กับเขา ให้เขารู้สึกว่าได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเรา มีบางครั้งเราก็มีของขวัญเล็ก ๆ น้อย ๆ มอบให้ อย่างเช่นช่วงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ก็ทางโครงการได้ทำนาฬิกาสำหรับแจกผู้ที่เราได้เข้าไปขอความช่วยเหลืออยู่บ่อย ๆ เช่น เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงทุกคนที่เราได้ขอให้เขาช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ในการเข้าไปเก็บข้อมูลให้กับเรา

มีบางครั้งที่ชุมชนมีงานพวกเราก็จะเข้าไปร่วมงานทั้งทีม เช่น งานสงกรานต์ งานทำบุญของคนในชุมชน ชาวบ้านก็จะรู้สึกที่เราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนของเขาด้วยเหมือนกัน และจนถึงวันนี้เราภาคภูมิใจที่เห็นรอยยิ้มของคนในชุมชนที่เราได้เข้าไปทำงานอยู่ จนบางครั้งเรารู้สึกว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนี้ไปแล้ว ชาวบ้านในละแวกนี้มักจะเรียกเราว่าหมอวิจัย หรือบางทีก็เรียกพวกเราว่าหมอรถตู้ ที่ชาวบ้านเรียกกันอย่างนั้นก็เพราะว่าบางวันถ้ารถแวนที่เราใช้ออกพื้นที่เป็นประจำทุกวันเสีย เราก็จะใช้รถตู้ออกไปเก็บข้อมูล

สายสัมพันธ์ที่ได้เล่าให้ฟังแล้วนั้นยังไม่สำคัญมากเท่ากับสายสัมพันธ์ของเรา (ผู้ช่วยนักวิจัย) กับกลุ่มตัวอย่าง เพราะข้อมูลที่เราได้มานั้นมาจากกลุ่มตัวอย่าง ถ้ากลุ่มตัวอย่างของเราไม่ให้ข้อมูล หรือหลบหน้าไม่ให้เราเข้าไปพบเข้าไปสัมภาษณ์ มันก็จะเป็นเรื่องลำบากสำหรับเรา เพราะฉะนั้น เราทุกคนที่ทำงานกันนี้จำเป็นต้องผูกใจและร่วมสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างให้เหนียวแน่น ซึ่งตอนนี้เราทุกคนก็ทำสำเร็จ เรามั่นใจว่ากลุ่มตัวอย่างของเราทุกคนมีความสุข มีความผูกพันกันมาก สืบเนื่องจากของฝากที่นำติดมือกลับมาสำนักงาน บางครั้งก็เป็นผลไม้ บางครั้งก็เป็นกับข้าว หรือข้าวของที่ใช้ทำอาหารในตอนเย็น

กว่าจะมีวันนี้ยากจะขอเล่าให้ฟังว่า ในตอนแรกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงตั้งครรภ์ที่พวกเราเข้าไปนั้นบางคนไม่ต้อนรับเราเลย แต่นั่นก็เป็นส่วนน้อย มีอยู่บ้านหนึ่งที่เราได้ประสบมากับตัว วันนั้นได้ชื่อของหญิง

ตั้งครรภ์มาจากสถานีอนามัยแล้วก็เข้าไปตามหาจนพบตัว แต่ไม่ทราบว่าเป็นอะไร เวลาสัมภาษณ์หน้าตาของเธอไม่สบายเอาเสียเลย ทำหน้าตาเบื่อ ๆ เหมือนอยากจะให้เราไปเสียพัน ๆ เธอไม่ให้ความร่วมมือ พูดด้วยก็ไม่ยอมพูดกับเรา สายตาที่มองมายังเจ้านั้นบอกให้รู้ว่า

“ฉันไม่พอใจ ฉันไม่อยากให้สัมภาษณ์ เมื่อไรเธอจะกลับกันเสียที ฉันไม่มีเวลาให้หรอกนะ” แต่ด้วยวิญญานของผู้ช่วยนักวิจัยอย่างเรามีหรือจะยอมแพ้ คิดอยู่ในใจว่าสักวันฉันจะเอาชนะใจเธอคนนี้ให้จนได้ คุณเชื่อไหม วันนี้เราทำสำเร็จแล้วจริง ๆ เราคงพิสูจน์ตัวเองให้ตัวอย่างของเราคนนี้ได้รู้แล้วว่า เรามีความจริงใจให้กับเขา เราไม่ได้มาสร้างความเดือดร้อนให้ เพียงแต่เรามารบกวนเวลาส่วนหนึ่งของเขา สิ่งที่เราทำนั้นมันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และเป็นเรื่องที่เขาจะต้องรู้สึกภาคภูมิใจได้มีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้

สงสัยบ้างหรือไม่ที่เราทำอย่างไรจึงสามารถเข้าไปนั่งอยู่ในใจของกลุ่มตัวอย่างของเราได้ พวกเราแต่ละคนนั้นก็มึนเทคนิคและวิธีที่ต่างกัน แต่ที่เหมือน ๆ กันก็คือความจริงใจ รอยยิ้มที่ดูเป็นมิตร และการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สามารถช่วยเหลือเขาได้ ผู้ช่วยนักวิจัยอย่างพวกเราก็จะไม่รอ อย่างกรณีที่เราให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของเราเจ็บป่วยต้องมานอนโรงพยาบาลที่สำนักงานของเราตั้งอยู่ พวกเราก็จะไม่รอช้า สอบถามว่าอยู่ห้องไหนแล้วก็ไปเยี่ยมเขาทันที บางทีก็มีของฝากติดมือไปบ้างซึ่งเป็นการแสดงถึงน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในโครงการของเราก็จะเกิดความประทับใจ ซาบซึ้งใจ นำไปพูดกันปากต่อปากถึงความมีน้ำใจจากเรา ครั้งต่อ ๆ ไปเมื่อเราเข้าไปทำงานในพื้นที่ชาวบ้านละแวกนั้นก็จะต้อนรับเรา ถ้าหากว่าช่วงไหนเราหายไปนาน ๆ ไม่ถึงช่วงเวลาที่ต้องเข้าไปเก็บข้อมูล ชาวบ้านหรือญาติ ๆ ของกลุ่มตัวอย่างก็จะถามหาและถ้าพบกันเขาก็จะบ่นว่า

“ทำไมหมอหายไปนานจัง นึกว่าจะไม่มาเยี่ยมเสียแล้ว” ฟังแล้วก็รู้สึกตื้นตันใจ มันทำให้มีกำลังใจที่จะทำงานโครงการนี้ต่อไป

ไม่เพียงแต่เรื่องนี้เท่านั้น จำได้ว่ามีอยู่ครั้งหนึ่งที่ได้ไปเดินซื้อของที่ตลาด พบหญิงคนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างของเรา (ซึ่งจะพบกลุ่มตัวอย่างของเราบ่อย ๆ ตามตลาดและสถานที่ต่าง ๆ) กำลังซื้อผลไม้เป็นชมพู่ประมาณ 3 กิโลกรัมได้ คงจะซื้อไปให้ลูก ๆ กินเพราะลูก ๆ หลายคนมาก แต่พอหันมาเห็นเรา หญิงคนนี้น่าดูชมพู่มาใส่มือเราด้วยท่าทางดีใจและพูดว่า

“หมอฉันดีใจที่เจอหมอ หมอเอาชมพู่ไปกินนะ” เราพยายามบอกให้เขาเอาไปให้ลูก ๆ กินเถอะ แต่เขาก็ไม่ยอม เขาก็เลยบอกเขาว่าอย่างนั้นเอาสักสองสามลูกก็พอ เขาก็บอกว่าไม่ได้ ให้หมอเอาไปแบ่งเพื่อน ๆ กิน พอเรารับไว้ เขายิ้มแก้มแทบปริ ท่าทางเขาดีใจมาก แต่ก็ไม่เห็นเขาซื้อชมพู่ถุงใหม่อีก แสดงว่าวันนั้น ลูก ๆ อดกินชมพู่แน่ ๆ

ความสำเร็จที่เราได้รับในวันนี้คือ การเข้าไปนั่งอยู่ในหัวใจของชาวบ้านในพื้นที่ที่เราเข้าไปทำงานและกลุ่มตัวอย่างที่เราจะต้องเข้าไปขอข้อมูลจากพวกเขาเป็นเวลานานถึง 24 ปี จากวันแรกจนถึงวันนี้ ฉันรู้สึกพอใจกับงานที่ได้ทำ และพอใจที่ได้เข้ามาสัมผัสชีวิตของชาวบ้านทุกคนที่มอบความไว้วางใจ ความเป็นมิตรสหาย และรอยยิ้ม รวมถึงการต้อนรับจากพวกเขา นอกจากสายสัมพันธ์ที่เราได้รับแล้ว สิ่งที่นักวิจัยได้จากการเข้ามาทำงานกับพื้นที่จริง คือการได้เรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การประกอบอาชีพของชาวบ้าน ได้พบกับความสวยงามของธรรมชาติและอากาศที่บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นกำไรของชีวิตที่หาซื้อจากที่ไหนไม่ได้เลย

จากใจสู่ใจ

การวิจัยระยะยาวในเด็กไทยเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้านอำเภอเทพา เนื่องจากเป็นโครงการที่ต่อเนื่องในระยะยาว จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความคาดหวังกับโครงการในลักษณะต่าง ๆ เช่น คาดหวังว่าเมื่ออยู่ในโครงการแล้วจะได้เรียนหนังสือฟรี และเมื่อเวลาเจ็บป่วยจะได้รับการรักษาฟรี ซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการติดตามพัฒนาการเลี้ยงดูอย่างเป็นธรรมชาติ ความคาดหวังที่ไม่ตรงกันนี้ทำให้เกิดความยากลำบากในการขอข้อมูลจากชาวบ้าน

เมื่อเรียกร้องความสนใจให้ชาวบ้านร่วมมือในระยะยาว โครงการนี้จึงหาวิธีการที่จะทำให้ชาวบ้านอยู่กับโครงการนาน ๆ และให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและทำกิจกรรมต่าง ๆ กับโครงการ และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือกับโครงการ ไม่ให้รู้สึกผิดหวัง และรู้สึกไม่ดีต่อโครงการจนแสดงปฏิกิริยาตอบสนองในเชิงลบต่อโครงการ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียต่อโครงการในระยะยาวได้ วิธีการที่ทำนั้นนอกจากเรียกร้องความร่วมมือให้มีความรู้สึกเต็มใจที่จะให้ข้อมูล รวมทั้งรู้สึกประทับใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ และทำให้รู้สึกว่าการโครงการเล็งเห็นความสำคัญของผู้นให้ข้อมูล วิธีการหนึ่งที่ใช้คือการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้นให้ข้อมูลกับโครงการ เช่น ในวันที่ผู้นให้ข้อมูลคลอดทางทีมได้จัด Gift set นำมามอบให้เป็นของขวัญ ซึ่ง Gift set นั้นเป็นกระเป๋าหิ้วใบเล็ก ๆ มีโลโก้ของโครงการติดอยู่ที่กระเป๋า ข้างในมีของใช้สำหรับเด็กอ่อน Gift set นั้นไม่ได้มีมูลค่ามากมาย แต่จากปฏิกิริยาที่ตอบสนองเมื่อได้รับ Gift set เกิดความประทับใจต่อโครงการ หลังจากที่ได้อรับ Gift set เป็นของขวัญแล้วสังเกตเห็นชาวบ้านหิ้วกระเป๋ามีโลโก้ของโครงการด้วยความภาคภูมิใจเป็นอย่างมากที่ได้เข้าร่วมโครงการ

อีกวิธีการหนึ่งคือเมื่อโครงการได้ดำเนินการไประยะหนึ่ง ก็จัดทำเกียรติบัตรขึ้น เพื่อบอกให้ครอบครัวที่อยู่ในโครงการ ทำให้ครอบครัวที่ได้รับเกียรติบัตรเกิดความรู้สึกประทับใจในโครงการอีกครั้ง โดยในวันมอบเกียรติบัตรได้มีการเชิญชวนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ที่ยังไม่ทราบว่ามีโครงการเกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ผู้นำศาสนา เข้าร่วมในวันมอบเกียรติบัตรเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ร่วมโครงการ

สิ่งที่ปฏิบัติมาส่งผลให้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะผู้นให้ข้อมูลเกิดการรับรู้และประทับใจในโครงการ ทำให้เกิดความสนิทสนมรวมถึงความเป็นกันเองระหว่างผู้ช่วยนักวิจัยและผู้นให้ข้อมูล ทำให้ผู้นให้ข้อมูลรู้สึกพอใจ และเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือกับโครงการตลอดจนกิจกรรมที่ทางโครงการได้จัดขึ้น

เธอ...ผู้รอบรู้ทุกอย่าง

เสียงโทรศัพท์ ดังขึ้น

“สวัสดีคะน้อง ยินดีด้วยนะคะ ที่น้องสามารถสอบผ่านเป็นผู้ช่วยนักวิจัย โครงการวิจัยเด็กระยะยาวของเราได้นะคะ” นั่นเอง เป็นการเริ่มต้นการเป็นผู้ช่วยนักวิจัยของโครงการเด็ก ในพื้นที่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

สงขลา เมื่อมองดูตามแผนที่ประเทศไทย แล้วเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ เกือบได้สุดของประเทศไทย ซึ่งการเดินทางจากกรุงเทพมหานคร-สงขลา นี้ สามารถเดินทางได้หลายเส้นทาง ไม่ว่าจะเป็นรถทัวร์ โดยรถไฟ (สายใต้) หรือโดยสารการบินภายในประเทศ แต่ถึงจะเดินทางด้วยยานพาหนะอะไรก็ตามแล้วแต่ เพื่ออุดมการณ์ที่มีอยู่ในจิตใจ และที่สำคัญ เป็นเพราะ**ฉันรักเด็กค่ะ (ถึงแม้ ฉันจะไม่ใช่นางงามก็เถอะ) แต่ที่สำคัญที่สุดก็เพื่ออนาคตของเด็กไทย** คิดได้ดังนั้น ฉันจึงไม่รีรอที่จะจัดเสื้อผ้าลงเป้ พรุ่งนี้ฉันจะเดินทาง ลาแล้วนะ กรุงเทพมหานคร เมืองแห่งดินแดนศิวิไลซ์ ฉันสัญญาว่า ถ้าไม่เป็นอะไรไปเสียก่อน ฉันจะกลับมาเยี่ยมนะ

การเดินทางด้วยรถไฟสายใต้ นั้น เป็นการเดินทางที่น่าตื่นเต้นตลอดเวลา ระยะเวลาจาก กรุงเทพฯ ถึงหาดใหญ่ นั้น ใช้เวลาเกือบ 13 ชั่วโมง เมื่อถึงสถานชลาหาดใหญ่ สาวน้อย ร่างใหญ่ ก็กระโดดลงจากรถไฟ จากนั้นก็กระโดดขึ้นรถประจำทาง มุ่งหน้าสู่อำเภอเทพา จังหวัดสงขลาทันที บรรยากาศสองข้างทางเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่นานาชนิด นั่นไงต้นยางพารา ที่ฉันไม่เห็นเสียเลย นอกจากนั้น ในขณะที่รถแล่นไปนั้น ฉันสัมผัสได้ถึงกลิ่นอายจากน้ำทะเล ที่เมื่อมองออกไปจากรถ จะเจอกับทะเลผืนงาม หาดทรายขาวบริสุทธิ์ ที่ชวนให้เข้าไปสัมผัส ฉันบอกกับตัวเองว่า “เจอแล้ว” สิ่งที่คุณค้นหามานาน ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ที่นี่เองที่ฉันจะได้หายใจอย่างเต็มปอด และสามารถแหงนหน้าขึ้นมองฟ้าใสได้อย่างเต็มตาเสียที

ชาวเทพาส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ ส่วนใหญ่จะพูดภาษาถิ่น คือ ภาษาได นอกจากนี้จะมีภาษายาวี ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวมุสลิมใช้สื่อสารกัน สำหรับเรื่องภาษานั้น ไม่ได้เป็นปัญหากับฉันสักเท่าไร เพราะฉันก็เป็น**สาวได** (ผิวเข้ม ตาคม คนหนึ่ง) พูดง่าย ๆ ว่า “**แหล่งใต้ใต้**”

การเริ่มต้นทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยนักวิจัยนั้นเป็นงานที่ต้องมีการลงพื้นที่ เข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้าน เรียกได้ว่าสัมภาษณ์กันหน้าบ้านได้บ้านได้เลย ภาษาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ก็เป็นภาษาได ซึ่งเป็นภาษาที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ได้เป็นอย่างดี

การทำงานต้องเริ่มจากการที่เข้าไปสำรวจหาคนที่ต้อง หรือที่คนได้เรียกว่า

“**คนพุงใหญ่**” เนื่องด้วยอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ และส่วนใหญ่แล้วการแต่งกายของผู้หญิงทางภาคใต้นิยมนุ่งผ้าถุงกัน ดังนั้นเมื่อเห็นใครอ้วนหน่อยเป็นไม่ได้ นี่กว่าคนท้อง เธอเหล่านั่น คือเป้าหมายในการค้นหาไปเสียหมด คุณกันไป คุณกันมา ฉันเองก็นึกอยู่ในใจเช่นกันว่า ทำไม “**ก๊ะ**” (สรรพนามแทน พี่สาว) ยิ้มอย่างเดียว สักครู “**ก๊ะ**” ก็พูดว่า

“หมอ กะไม่ได้ท้องหรอก”

อ้าวเหอ ! นี่กว่าท้องเสียอีก เห็นพุงใหญ่ ๆ อย่างนี้

ในการที่หากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งก็คือ คนพุงใหญ่นั้น ถือได้ว่ายากในระดับหนึ่งเลยทีเดียว ด้วยบางบ้านของกลุ่มตัวอย่างจะเข้าไปลึกในสวนยางพารา หายากมาก ดังนั้นฉันก็ต้องใช้เทคนิคพิเศษ คือ เมื่อเข้าไปทำงานในหมู่บ้านทุกครั้ง จะต้องมีการสอดส่ายสายตาอันเฉียบคมคู่นี้ มองหา เขา หรือ เธอ ผู้รอบรู้ ทั่วทุกอย่าง หรือที่จะสามารถให้สมญานามได้ว่า “*She...who Knows Everything*” และแล้วฉันก็เจอเธอด้วยความบังเอิญ ในระหว่างที่ฉันกำลังหลงทางหาบ้านกลุ่มตัวอย่างอยู่นั่นเอง

ครั้งแรกที่เจอเธอ ฉันเห็นรอยยิ้มแห่งความเมตตา ที่เธอส่งยิ้มให้ เห็นแววตา เป็นประกาย แสดงความมุ่งมั่น ฉันบอกตัวเองว่า ใช่เลย เธอคือคนที่ฉันค้นหามานาน เธอคนนี้แหละที่จะสามารถตอบคำถามทุกอย่าง ที่ฉันอยากรู้ได้ เธอผู้นี้ชาวบ้านเรียกว่า “*เม๊าะ*” เธอเป็นผู้หญิงมุสลิม ลักษณะเด่นอีกอย่างคือ เม๊าะจะคลุมผ้าคลุมศีรษะแบบหญิงอิสลาม ตลอดเวลา เม๊าะมีอายุประมาณ 70 ปี ซึ่งดูจากตัวเลขอายุจะมากแล้วแต่สำหรับฉันคิดว่า เม๊าะ ไม่แก่เลย เพราะเมื่อได้สัมผัสคุ้นเคยกันจริง ๆ แล้ว พบว่าเม๊าะยังต้องทำงานหนักอยู่ งานของเม๊าะก็คือ การทำคลอด เม๊าะเป็นหมอตำแย หรือ *โต๊ะบีดัน* (ภาษายาวี) งานของเม๊าะทำเพื่อส่วนรวม เม๊าะเคยบอกแก่ฉันว่า ใครมาเรียกเวลาดึกตื่นสักแค่ไหน เม๊าะก็ต้องไป เพราะเม๊าะถือว่านี่คือหน้าที่ เม๊าะทำงานเพราะใจรักอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าการแพทย์ปัจจุบันจะมีคุณภาพและมีการเข้าถึงชาวบ้านในชนบทมากขึ้น แต่เนื่องด้วยความเชื่อและวัฒนธรรม ชาวบ้านในหลายหมู่บ้านยังคงคลอดลูกที่บ้าน

ฉันเริ่มทำงานกับเม๊าะ ด้วยการทำบัญชีรายชื่อคนพุงใหญ่จากเม๊าะ เพราะเม๊าะสามารถบอกได้ว่า คนพุงใหญ่ภายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงมีใครบ้าง เม๊าะบอกได้แม้กระทั่ง บ้านคนท้องอยู่ตรงไหน ที่บ้านอยู่กันกี่คน ปู่-ย่า ตา-ยาย ชื่ออะไร มีลูกกี่คนแล้ว พ่อแม่ประกอบอาชีพอะไร ควรเข้าไปหากกลุ่มตัวอย่างช่วงเวลาไหนถึงจะเจอ หรือแม้กระทั่งที่บ้านเลี้ยงแมวไว้กี่ตัว ชื่ออะไรบ้าง ฟังแล้วรู้สึก โอ้! สมกับสมญานามที่ฉันตั้งให้เม๊าะจริง ๆ

และด้วยความอยากรู้อยากเห็นของฉัน ในวันหนึ่ง ฉันได้นัดหมายกับเม๊าะว่า ฉันจะติดตามเม๊าะไปทำงานด้วย ซึ่งเม๊าะก็ยินดี ซึ่งนอกจากงานหลักคือการทำคลอดแล้ว เม๊าะยังมีการบริการแบบที่เรียกว่า “ถึงที่” เพียงแต่ให้ทราบ ว่า ลูกค้าต้องการนัด เม๊าะจะรีบไปถึงบ้านทันที การบริการปีบ นวดให้แก่แม่หลังคลอดที่บ้าน เช่นวันนี้ ฉันได้ติดตามเม๊าะไป ปีบ นวด หลังคลอด แม่ในโครงการคนหนึ่ง ซึ่งโดยปกติแล้ว เวลาที่เม๊าะนัดนั้น เม๊าะจะอยู่กับแม่หลังคลอด 2 คนเท่านั้น แต่วันนี้ ฉันได้รับสิทธิพิเศษ ให้เข้าไปในห้องด้วย ภาพที่ฉันเห็นคือหญิงชราคนหนึ่งนั่งท่องคาถา ก่อนที่จะมีการนวดเกิดขึ้น หลังจากนั้นเม๊าะ แคว้งมือลงบริเวณท้องเท่านั้น เม๊าะก็รู้ได้ทันทีว่าเส้นเอ็นเส้นไหน ที่ทำให้แม่ปวดเมื่อย เห็นอย่างนี้แล้วจะไม่ได้สมญานาม “*She...who Knows Everything*” เสียหรือ

นอกจากนี้เม๊าะยังเป็นผู้ที่คอยแนะนำฉัน ในการทำงานว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไรเวลาเข้าไปพูดคุย โดยเฉพาะกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมุสลิม และเม๊าะจะเป็นคนที่คอยส่งข่าวแก่ฉันว่าคนนั้น คนนั้น คลอดแล้วนะ

เพื่อที่ฉันจะได้เข้าไปซังน้ำหนักแรกเกิดได้ทันเวลา และเมื่อมีงานสำคัญ ประเพณี หรือพิธีกรรมต่างๆ เมื่อก่อนจะชวนฉันไปร่วมงานด้วย ซึ่งเป็นผลดีแก่ฉัน ที่จะได้เรียนรู้วัฒนธรรมของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ฉันเองรู้สึกได้เสมอว่า แม่รักฉันเหมือนอย่างลูกอย่างหลาน และฉันเองก็รู้สึกว่า แม่เหมือนเพื่อนสนิทของฉันคนหนึ่ง (เพื่อนต่างวัย)

ยังมีเหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่ง ที่ทั้งฉันและแม่ประสบร่วมกัน คือ ในระหว่างที่ฉันทำงานอยู่ในพื้นที่ ฉันทราบมาว่า แม่กำลังทำคลอดแม่คนหนึ่งในโครงการ ฉันจึงได้ติดตามไปดู ปรากฏว่าหลายชั่วโมงแล้ว แม่ก็ยังไม่คลอดเสียที ฉันมองเห็นแววตาและสีหน้าของทั้งแม่ที่กำลังเบ่งคลอด และสีหน้าของแม่ ต่างวิตกกังวลด้วยกันทั้งคู่ ฉันนึกในใจว่า “โรงพยาบาลอยู่ใกล้แค่นี้เอง ทำไมไม่ไปคลอดนะ” ไม่ใช่ว่าฉันจะไม่เชื่อใจในฝีมือของแม่ซึ่งทำคลอดมาไม่รู้กี่คนต่อกี่คนมาแล้ว แต่ฉันก็อดเป็นห่วงความปลอดภัยของทั้งแม่และลูกไม่ได้ ฉันก็ได้แต่สวดมนต์ อ้อนวอน จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอให้คลอดอย่างปลอดภัย และแล้วคำอ้อนวอนของฉันก็เป็นจริง ทารกตัวน้อย ๆ หน้าตาน่าเอ็นดู ได้คลอดออกมาล้มตาคืนมาดูโลกใบนี้ ด้วยน้ำหนัก 2,800 กรัม ทันใดนั้นฉันเห็นรอยยิ้มจากผู้หญิงสองคน คนหนึ่งเป็นรอยยิ้มของแม่ ที่ถึงแม้รอยยิ้มนี้จะแฝงไปด้วยเจ็บปวดและความเหน็ดเหนื่อยจากการคลอด แต่ยิ้มนั้นแฝงไปด้วยความสุข ที่คุ้มค่ากับการรอคอย ที่สามารถเพิ่มสมาชิกใหม่ให้กับครอบครัวอีกคนหนึ่ง และยังมียิ้มจากผู้หญิงอีกคนหนึ่ง เป็นรอยยิ้มแห่งความสำเร็จแม่เพื่อนของฉัน เธอทั้งสองคน เก่งจริงๆ

ทุกวันนี้ ความสัมพันธ์ของฉันและแม่ยังคงเช่นเดิม ถึงแม้ด้วยภาระกิจการงานอันยิ่งใหญ่ของทั้งฉันและแม่จะมากมาย จนเป็นอุปสรรคทำให้เราทั้งสองไม่ค่อยมีเวลาที่จะเจอกัน แต่ฉันก็รู้สึกและสัมผัสได้เสมอว่า แม่คิดถึงฉัน เป็นห่วงฉัน และฉันเองก็คิดถึงแม่เช่นกัน เธอ ผู้รอบรู้ทุกอย่าง

ปล. ถ้าคุณต้องการอยากรู้อะไร เกี่ยวกับพื้นที่อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา แล้วละก็ คุณอย่าลืมติดต่อ “She...who Knows Everything : Number 2” นะ เพราะเธอสามารถตอบทุกสิ่งทุกอย่างที่คุณอยากรู้ได้ และเธอคนนั้นก็คือ ฉันเอง เพราะขณะนี้ฉันได้รับการถ่ายทอดสายเลือด ความรอบรู้ทุกอย่างมาจากแม่มาเรียบร้อยแล้ว !

ควน แอนด์ เล

การรู้จักวิถีชีวิตของผู้คนมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการวิจัย เพราะการที่เราได้รู้จักกับพื้นที่ที่เราลงไปเก็บข้อมูลจะทำให้เราสามารถเตรียมตัววางแผนในการออกพื้นที่ได้อย่างรัดกุม

วิถีชีวิตของคนในอำเภอเทพาจะมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือคนที่อยู่ในฝั่งที่เราเรียกกันว่า **ควน** และอีกฝั่งหนึ่งเป็นคน**เล**

คนควน คือ คนที่อยู่บนที่ราบสูง หรืออยู่บนภูเขาเล็ก ๆ นั้นเอง ส่วนใหญ่แล้วมีอาชีพทำสวนยาง หรือรับจ้างตัดยาง หรืออาจจะทำสวนผลไม้ก็เป็นได้

คนเล หรือที่เราเรียกกันเต็ม ๆ ว่า ชาวประมงนั่นเอง มักออกทะเลในตอนกลางคืนและกลับเข้ามาในตอนสาย ๆ เพื่อที่จะพักผ่อน

จึงมีเรื่องตลก ๆ ที่พวกเราอยากบอกเล่าให้ฟังกัน เรื่องนี้เกิดขึ้นที่ควนลูกหนึ่ง เรื่องมีอยู่ว่ามีคุณหมอตานหนึ่งต้องลงพื้นที่ในควนเพื่อไปตรวจร่างกายเด็ก โดยผู้ช่วยนักวิจัยคนหนึ่ง ที่เราคัดสรรกันแล้วว่าชำนาญมากในการขี่มอเตอร์ไซด์ขึ้น

ควนขี่มอเตอร์ไซด์ให้ คุณหมอนั่งซ้อนท้ายพร้อม

หอบเอาสัมภาระไปด้วย คือ เครื่องชั่งน้ำหนักเด็กแบบเปลนอน คิดดูกันเอาเอง ว่าความทุลักทุเลในการขี่มอเตอร์ไซด์ขึ้นควนจะทวีขึ้นเป็นเท่าไร อย่างไรก็ตามขาขึ้นก็ถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพ จนคุณหมอตรวจเด็กเสร็จเรียบร้อย เมื่อมาถึงขาลง ครอบครัวเด็กก็อวยพรให้คุณหมอและผู้ช่วยนักวิจัยโชคดี และแล้วในขาลงนี้เองมีสิ่งที่ไม่คาดคิดแต่คาดการณ์ไว้บ้างแล้วเกิดขึ้นจนได้ เมื่อรถมอเตอร์ไซด์ที่ผู้ช่วยนักวิจัยขี่ด้วยความระมัดระวัง และด้วยความแข็งแรงเฉพาะตัว (เนื่องจากเป็นนักกีฬาทีมชาติ) ทำให้เหยียบเบรคแรงไปหน่อย คุณหมอก็เลยตกจากมอเตอร์ไซด์ (มอเตอร์ไซด์ทำหล่น) แต่ยอดมากที่ในมือคุณหมอยังมีเครื่องชั่งอยู่

“เฮ้อ ! ตั้งห้าหมื่นเนอะ ของไม่เสียหาย ค่อยยังชั่วหน่อย !”

อีกเรื่องหนึ่งที่อดเล่าให้ฟังไม่ได้

เรื่อง“เข้าผดเวลา” ในพื้นที่ฝั่งชายทะเล วิถีชีวิตของคนที่นี่ก็จะออกทะเลตอนกลางคืนและกลับเข้ามาในตอนเช้าเพื่อพักผ่อน เรื่องก็มีอยู่ว่า เมื่อผู้ช่วยนักวิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ข้อมูลโดยไปถึงบ้านผู้ให้ข้อมูลประมาณ 11 โมงเช้า ปรากฏว่าประตูหน้าต่างบ้านปิดหมด แต่หน้าบ้านมีร่องเท้าวางไว้ ค่ะเนว่าน่าจะมีคนอยู่ จึงส่งเสียงเรียกด้วยภาษาใต้ว่า

“กะ กะ มีใครอยู่มั่งคะ” ปรากฏว่าเงียบ ไม่มีเสียงตอบกลับแต่อย่างใด คราวนี้มีเพื่อนบ้านเดินผ่านมา ผู้ช่วยนักวิจัยก็ถามได้ความว่าอยู่ในบ้านและเพิ่งกลับจากออกทะเล ให้ลองเปิดประตูเข้าไปดู คราวนี้ผู้ช่วย

นักวิจัยจึงใช้มือผลักประตูซึ่งแรกเริ่มนั้นเข้าใจว่าใส่กลอน แต่เมื่อผลักประตูก็เปิดอ้าและลองเรียกใหม่อีกครั้ง คราวนี้มีพ่อเด็กนุ่งผ้าถุงเพียงผืนเดียวเดินออกมา และแม่เด็กก็ตามออกมาด้วยการนุ่งผ้ากระโจมอก !

คุณผู้อ่านคงเข้าใจว่าเพิ่งจะเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น คราวนี้ผู้ช่วยนักวิจัยก็ถามหา อาเต๊ะ (ก็คือเด็กนั่นเอง) ปรากฏว่าเด็กกำลังนอนหลับ ผู้ช่วยนักวิจัยบอกแม่เด็กว่าวันนี้จะมาพูดคุยกันอีกสักนิด ใช้นาฬิกาเดียว เมื่อแม่เด็กแต่งตัวเรียบร้อยก็ออกมานั่งให้สัมภาษณ์ต่อ แต่ไม่สามารถชั่ง และวัดเด็กได้เพราะเด็กยังหลับจึงต้องเข้าไปอีกครั้ง แต่คราวนี้คงไม่มาเวลาเดิมแน่แท้

การที่วิถีชีวิตคนเล่นนั้นหากมาตอนเช้าก็จะเจอกับแม่เด็ก ส่วนคนคนนั้นก็วางแผนปฏิบัติงานโดยมักเข้าบ้านในตอนบ่าย ๆ เพราะทำสวนยางกว่าจะเสร็จก็เป็นตอนบ่าย หรือเกือบเที่ยงนั้นแหละ หากต้องไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ราบสูงหรือควน มีความจำเป็นมากที่ต้องเตรียมยานพาหนะที่ปลอดภัยกว่า เช่น รถขับเคลื่อนสี่ล้อเพื่อความปลอดภัยทั้งคนนั่งและคนขี่ และที่สำคัญก็คือจะไม่เกิดเหตุการณ์มอเตอร์ไซด์ทำหล่นอีก

ดังนั้น แม้ว่าวิถีชีวิตคนควน และ คนเล ต่างกันอย่างไร ก็ไม่เป็นปัญหาแน่ๆ หากเราได้เรียนรู้ และปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเขาเหล่านั้น

งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน

การทำงานในฐานะผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยเด็กระยะยาวในเด็กไทย ทำให้ฉันคิดอยู่เสมอว่า ฉันโชคดี และฉันก็ชอบด้วยที่ได้ทำงานนี้ วิถีชีวิตในแต่ละวันนั้นเรียกได้ว่า ทำงานกันตลอดเวลา ต้องแข่งกับเวลา ช่วงกลางวันทำงานกันในพื้นที่ ส่วนกลางคืนก็กลับเข้ามาทำงานในสำนักงาน ทำงานอย่างนี้ตลอด ไม่มีวันหยุด

“สำนักงานของเรา” อยู่ที่โรงพยาบาลเทพา ซึ่งเราเรียกกันว่าเป็นสถานที่ ที่ซึ่งเป็นมากกว่าเพียงมานั่งทำงานเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่สำหรับทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เช่น พบปะสังสรรค์ระหว่างผู้ช่วยนักวิจัยเอง มานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่าง ๆ หรือเป็นสถานที่รับประทานอาหาร หรือ แม้กระทั่งเป็นสถานที่พักผ่อน (นอนหลับ) ยามค่ำคืน เมื่อต้องทำงานกันหามรุ่งหามค่ำ สำนักงานโครงการวิจัยตั้งอยู่ในตึกหนึ่งของโรงพยาบาล คำว่า โรงพยาบาล คนส่วนใหญ่ก็คงไม่ปรารถนาเข้าไปแะเวียนโดยไม่จำเป็น แต่ถ้าได้มาสัมผัสอย่างฉันและเพื่อนร่วมงานแล้ว หลายคนคงอยากเข้ามาแะเวียนที่โรงพยาบาลแห่งนี้บ้างแม้ไม่มีทุกข์ เพราะที่นี่มีทั้งความตื่นเต้น สนุก ทำหาย ให้ชวนค้นหาเช่น

คำคืนหนึ่ง ณ ที่สำนักงานของเรา ที่ซึ่งไม่เคยสิ้นแสงสว่างจากหลอดนีออน ก็เพราะฉันและผู้ช่วยนักวิจัยคนอื่นๆ จะมีการผลัดเปลี่ยนเข้ามาทำงานตลอดเวลา จนคนอื่นอาจจะสงสัยกันว่าเขาทำงานอะไรกันนักหนานะ คืบนี้ พระจันทร์เต็มดวง สายลมพัดเอื่อย ๆ การทำงานภาคกลางคืนก็เริ่มขึ้น ซึ่งก็เหมือนกับคืนอื่นๆ ระหว่างที่ฉันและเพื่อน ผู้ช่วยนักวิจัยนามว่า จุ่มจิม และเอก นั่งทำงานกันอย่างเคร่งเครียด คร่ำเคร่งกันอยู่นั้น

เสียงประตูสำนักงานเปิดเข้ามา ไม่มีใครสนใจกับเสียงนั้น ต่างคนต่างนั่งทำงานกันตามปกติ แต่แวบหนึ่งในสายตาดันเห็นบุรุษหนึ่งเดินผ่านโต๊ะทำงานฉันไป ฉันคิดอยู่ในใจว่าคงเป็นเพื่อนร่วมงานฉันอีกคนเดินเข้าห้องน้ำ เวลาผ่านไปสักพักหนึ่ง บุรุษร่างนั้นก็เดินผ่านโต๊ะทำงานฉันไปอีกครึ่งหนึ่ง ฉันหันไปทักทายตามปกติ แต่เขาคนนั้น ไม่ใช่คนคุ้นเคยที่เคยรู้จัก เขาคือ ชายหนุ่ม อายุ ราวๆ 30 กว่าปี นั่งยิ้มอยู่ที่โต๊ะทำงานอีกโต๊ะหนึ่ง ฉันร้องอุทานอย่างตกใจ ทันใดนั้นจุ่มจิม และเอก ต่างก็ตกใจเช่นกัน ฉันและจุ่มจิมกระโดดเกาะแขนเอก หวังให้เอกปกป้องดูแล ก็ผิดคาด เพราะเอกก็กระโดดเกาะพวกเราเช่นกัน พวกเราคิดในใจ จนเสียงดังออกมาว่า

“นี่มันผีหรือคนกันแน่ละ” เพราะดูจากการแต่งตัวของเขาแล้วนั้น ไม่น่าจะเป็นคนปกติ เสื้อผ้าที่ใส่นั้นมีโลโก้ของโรงพยาบาลอยู่ด้วย ใช่แน่ แล้วต้องเป็นคน แล้วทำไมเขามาที่นี่ละ จะว่าเป็นพ่อของเด็กในโครงการก็ไม่เคยเห็นหน้า บรรยายกาศภายในเงียบไปครู่หนึ่ง ทันใดนั้น ชายคนนั้นก็พูดขึ้นมาว่า

“หมอ ผมอยากกลับบ้าน ผมขอช่วยไปส่งทีนะ” และพูดอะไรอีกหลายอย่าง ซึ่งพอประมาณได้ว่า ภาวะจิตใจคงไม่ปกติแน่ๆ จุ่มจิมจึงแอบโทรศัพท์ไปยัง รพ.ก.โรงพยาบาล ไม่เกินนาทีต่อมา หน่วย รพ.ก.ของโรงพยาบาลก็เดินทางมายังสำนักงานโครงการ แต่ก็มาสายไป ก็เพราะบุรุษหนุ่มคนนั้น ได้วิ่งออกไปจากสำนักงานไปแล้ว และแล้วการตามล่าก็เกิดขึ้น ซึ่งผู้ช่วยนักวิจัยเองในฐานะผู้ชำนาญพื้นที่ ต่างช่วยกันค้นหา

ชายผู้นั้นซึ่งการค้นหานั้นเป็นไปอย่างลำบากเพราะบริเวณหลังบ้านพักของเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลนั้น จะเป็นป่ารก

การติดตามค้นหา ต้องทำการอย่างมืออาชีพ ไม่มีอาวุธใด ๆ แม้แต่ไฟฉาย เพราะจะต้องให้เหยื่อตาย ใจที่สุด พวกเราจะใช้แสงจันทร์ที่ส่องลงมายังพื้นดินเท่านั้น ไม่นาน เราก็ค้นพบเป้าหมาย ชายคนนั้นแอบอยู่ หลังต้นกล้วยตานีต้นเดียว ๆ ต้นหนึ่ง ยืนยิ้มฟันขาวอยู่ (ซึ่งถ้าเขาไม่เผยรอยยิ้มออกมาให้เป็นที่สังเกตเห็น การ ค้นหาครั้งนี้อาจต้องล้มเหลวก็เป็นได้) เห็นดังนั้นพวกเราช่วยกันเกลี้ยกล่อม สักพักหนึ่ง เขาก็ยอมให้จับต้องตัว และเดินกลับไปยังเตียงนอนของผู้ป่วยตามปกติ รวากับไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเลย หลังจากเสร็จจากภารกิจฉุกเฉินแล้ว ผู้ช่วยนักวิจัยทั้งสามคน ก็กลับมานั่งทำงานกันต่อที่สำนักงานตามปกติ ทั้งสามคน ต่างหัน มามองหน้ากัน พร้อมทั้งพูดพร้อม ๆ กันว่า

“ลือคประตู่หรือยัง”

เช้าวันรุ่งขึ้น พวกเราก็ได้เจอกับบุรุษผู้นั้นอีกครั้ง แต่เช้านี้ต่างไปจากเมื่อคืนก่อน เพราะวันนี้ สังเกตได้จากผมที่หัวเรียบเป็นมันวาว และรอยยิ้มที่มุมปากส่งยิ้มมาให้แก่พวกเรา พวกเราก็ได้แต่ยิ้มตอบทักทาย ก่อน จากกัน เขาพูดว่า

“หมอ แล้วผมค่อยไปเยี่ยมอีกนะครับ”

อีกเหตุการณ์หนึ่ง เกิดขึ้นขณะที่ผู้ช่วยนักวิจัยกำลังนั่งทำงานอยู่ที่สำนักงาน ในยามวิกาล ใครจะไปนึก ว่า ความผูกพันระหว่างผู้ช่วยนักวิจัย กับแม่ ๆ ผู้ให้ข้อมูลในโครงการจะแนบแน่นกันเช่นนี้ วันนั้นเป็นวันที่ จุ่มจิมเครียดจากการทำงาน เธอจึงได้ออกไปเดินเล่นบริเวณจุดรับ-ส่งผู้ป่วย เธอได้เจอแม่ในโครงการคนหนึ่ง กำลังนั่งรถเข็น ปวดท้องทำท่าเหมือนกำลังจะคลอด จุ่มจิม(สาวโสด)ยิ้ม พร้อมทั้งพูดพลอบกับแม่ว่า

“ไม่ต้องกลัวนะคะคุณแม่ เจ็บนิดเดียว เดียวก็คลอดแล้ว นี่เป็นครรภ์แรกใช่ไหมคะ” และด้วยความ ผูกพันที่แม่มีต่อผู้ช่วยนักวิจัยสาวของเรา แม่ก็ได้ขอร้องแก่คุณพยาบาลที่รอรับอยู่หน้าห้องคลอดว่า

“ได้โปรดให้พี่จุ่มจิมเข้าไปด้วยนะคะ” สีหน้าของจุ่มจิม ขณะนั้น ใบหน้าที่เต็มไปด้วยเลือดผาด บัดนี้ได้ เปลี่ยนเป็นหน้าซีดราวกับไก่ต้ม ซึ่งในใจเธอได้คิดว่า “ตายแล้ว เกิดมาก็ไม่เคยคลอด และที่สำคัญ ฉันกลัว เลือดคะ” แต่ด้วยความสำนึกในหน้าที่หลัก และหน้าที่เสริมของผู้ช่วยนักวิจัย เมื่อได้รับคำอนุญาตแล้ว เธอไม่ รอช้าที่จะเปลี่ยนเสื้อผ้า เป็นชุดคลุมที่ทางโรงพยาบาลเตรียมไว้ให้ “เฮาน่า ถือเป็นประสบการณ์ก็แล้วกัน” จุ่มจิมบอกแก่ตัวเอง

บรรยากาศ ภายในห้องคลอดนั้น ช่างเยือกเย็น เสียงเพลงบรรเลงเปิดคลอเบา ๆ พร้อมกับเสียงเบ่ง ของแม่เป็นระยะ ๆ จุ่มจิมจับมือแม่ไว้ข้างหนึ่ง แม่จับมือจุ่มจิมไว้แน่นทีเดียว นอกจากนี้บางครั้งก็จะมีเสียงของ จุ่มจิมเผลอเบ่งออกมาด้วย และแล้วไม่นานเด็กน้อยหนึ่งในโครงการก็คลอดออกมา ลืมตาดูโลก แม่ยิ้มอย่างมี ความสุขที่ได้ลูกสาว สมดังตั้งใจ

แล้วจุ่มจิมของพวกเราแหละ เธอเดินกลับมายังสำนักงาน พร้อมกับขอร้องแก่เพื่อนร่วมงานว่า

“ขอขาดมหน่อย จะเป็นลม” หลังจากนั้น สักครู่การสนทนาถ่ายทอดประสบการณ์จากห้องคลอด ที่เกิดขึ้นให้แก่ผู้ร่วมงานฟังอย่างมีชีวิตชีวา

ยามใดที่ใครผ่านไปผ่านมา บริเวณหน้าสำนักงานโครงการวิจัย หลังจากพระอาทิตย์ตกพื้นดินไปแล้ว จะได้เห็นภาพคั่นตานั้นก็คือ หนุ่ม-สาว โครงการวิจัยนั่งทำงานกัน พร้อมกับเสียงหัวเราะ เล็ดลอดออกมา

บทเรียนที่มีค่า

ลิมตา...พาเรียนรู้

สิ่งที่เรากำลังศึกษาคือเรื่อง “พฤติกรรมของเด็กไทยในภาคเหนือ” โดยใช้พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย การลงพื้นที่ในแต่ละครั้งเราจะต้องมีกลยุทธ์ซึ่งเปรียบเสมือนอาวุธติดประจำตัว ผู้ช่วยนักวิจัยทุกคน ทุกเวลา ทุกสถานที่ และทุกโอกาส คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “การสังเกต”

“สังเกตได้มากกว่าการมองเห็นและคำบอกเล่า” เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการทำงานกับ “คน” เพราะ “คน” มีนิสัยโดยส่วนใหญ่ก็คือพยายามทำให้ตนเองดูดี สร้างภาพลักษณ์ หรือแม้แต่การพูดปากอย่างใจ อย่าง เราสามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ด้วยการมองด้วยตาและฟังด้วยหูของเราเอง เพื่อตรวจสอบดูว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นถูกต้อง แม่นยำ และครบถ้วนหรือไม่เพียงใด และยังสามารถสอบถามจากคนใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูล เช่น คนในครอบครัว เพื่อนบ้านได้อีกเช่นกัน

หากการให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเป็นจริงและน่าเชื่อถือเราก็ไม่ต้องลำบากในการเสาะหาข้อเท็จจริง เพราะอย่างน้อยเรามีแหล่งที่สามารถยืนยันหรืออ้างอิงข้อมูลได้ ในบางครั้งเราได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับความจริง ไม่น่าเชื่อถือ เราก็ต้องใช้ความเป็น “คนช่างสังเกตและจดจำ” เข้าช่วย

แบบสอบถามที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมักมีคำถามที่ยากต่อการถามและยากต่อการตอบ ผู้ตอบมีความลำบากใจในการพูดความจริงเพราะมีความไม่ไว้วางใจผู้ถาม เกิดผลกระทบที่จะตามมา หรือเรื่องบางเรื่องเป็นความลับไม่สามารถเปิดเผยได้จากการตอบแบบสอบถาม เราจำเป็นที่จะต้องใช้การสังเกตเข้าช่วยด้วยเสมอ เช่น เรื่องเศรษฐกิจ เพศสัมพันธ์ สัมพันธภาพ เรามีตัวอย่างเหตุการณ์ ดังนี้

➤ พฤติกรรม

- สอบถามเรื่องแหล่งการพนัน ปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน จึงไปถามจากผู้นำชุมชน เราต้องพบว่าไม่มีใครยอมรับว่าในชุมชนของตนมีแหล่งอบายมุข หรืออาชีพที่เสี่ยงต่อกฎหมาย ผู้ช่วยนักวิจัยด้านสังคมต้องสอบถามข้อมูลจากคนในชุมชนเองซึ่งบางครั้งก็ได้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริง บางที่ได้ ก็ไม่ครบทั้งหมด ก็ต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวหาข่าวเอง เช่น ในหมู่บ้านที่มีโต๊ะสนุกเกอร์ แต่ผู้นำชุมชนบอกว่าไม่มี ผู้ช่วยนักวิจัยสังคมก็จะไปกินข้าวหรือซื้อของในละแวกนั้นเพราะร้านค้าเป็นศูนย์รวมของ “คนช่างเมาท์” และสอบถามหาหญิงตั้งครรภ์ในหมู่บ้าน พูดเรื่องสัพเพเหระ และในที่สุดก็สอดแทรกเรื่องที่เราต้องการทราบ แต่ต้องมีเทคนิคพิเศษคือ “อย่าให้เขารู้ตัวเป็นอันขาด” เราต้องไม่ให้เขาจับผิดของเราได้ หรือบางทีพูดไปก็ซื้อของกินไป (ถ้าวันไหนใช้เงินเกินงบก็พยายามซื้อในสิ่งที่ร้านไม่มีขายแล้วเฉไฉพูดเรื่องอื่น) ฟังเขาเล่า “ตาก็สอดสาย” เพื่อยืนยันสิ่งที่ได้ยินและพิสูจน์การมองเห็นได้อีกด้วยภายในระยะเวลาอันสั้น จากนั้นใช้ความถี่เข้าหาโดยยึดแหล่งข่าวเดิมทำการตรวจสอบข่าวจนสามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้ในที่สุด
- หลายครั้งพวกเราพบว่าผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่มีเงินซื้อนมให้ลูก แต่เมื่อเราสังเกตสภาพแวดล้อมพบว่าบ้านเพิ่งสร้างใหม่ มีขนาดค่อนข้างใหญ่โต มีเครื่องอำนวยความสะดวกพอสมควร ซึ่งข้อมูลจากการ

สังเกตชัดกับข้อมูลที่บอกว่าไม่มีเงินซื้อนมให้ลูก เราก็สามารถบันทึกในข้อสังเกตเพิ่มเติมได้ว่า สิ่งที่เราเห็นและสัมผัสนั้นไม่ตรงกับคำบอกเล่า

- เวลาที่ผู้ช่วยนักวิจัยเข้าเยี่ยมบ้านจะไม่เคยพบพ่อเด็กเลย เมื่อสอบถามก็ได้รับคำตอบว่าพ่อเด็กไปธุระหรือไปทำงาน ซึ่งในบางครั้งมีแบบสอบถามพ่อเด็กก็ต้องรอ นานวันไปเยี่ยมก็ไม่พบ แม้ว่าช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งโดยปกติคนที่ทำงานต่างจังหวัดจะต้องกลับมาเยี่ยมบ้าน มาสังสรรค์กับครอบครัว เราจึงต้องหาทางเสาะหาข่าว สาเหตุที่ไม่กลับ จากคนรอบข้างหรือข้างบ้าน และความจริงก็ปรากฏในที่สุด ว่ามีสองกรณีก็คือ หย่าร้างจากการใช้ชีวิตร่วมกัน หรือไม่ก็ไม่มีภรรยาเลย
- มีคุณพ่อเด็กที่ตื่นเต้นกับชีวิตน้อยๆของลูกที่กำลังเติบโต ฝ้าดูพัฒนาการ มีการจดบันทึกเกี่ยวกับการกินนม การขับถ่ายของลูก ตลอดจนสนใจค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกจากคู่มือต่างๆ เช่น หนังสือเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกขวบปีแรก หนังสือหมอชนิกาตอบปัญหาเด็กวัยแรกเกิดถึง1ปีมาอ่าน มีการจดบันทึกปฏิทินพัฒนาการของโครงการ จากการที่พ่อเด็กมีอายุค่อนข้างมากจึงดูแลและสนใจลูกเป็นพิเศษ พวกเราจึงเห็นว่า ถ้าครอบครัวไหนที่สนใจลูกจริงจะสามารถเล่ารายละเอียดเกี่ยวกับตัวเด็กได้ เวลาถามก็จะสามารถอธิบาย และดูมีความมั่นใจในการตอบคำถาม แต่ถ้าคนไหนบอกว่าสนใจลูกตลอด แต่พอลถามจะอึ้ง และคอยถามพฤติกรรมเด็กจากพี่เลี้ยง หรือยายตลอด แสดงว่าไม่ได้สนใจจริงอย่างที่บอกเล่า
- ความผิดปกติประการหนึ่งของคนในบ้านที่ผู้ช่วยนักวิจัยสามารถเห็นจากการลงพื้นที่ คือ เวลาที่สัมภาษณ์แม่เด็กมักพูดวกไปวนมา ตอบไม่ตรงคำถาม บางครั้งก็พูดนอกเรื่อง และที่ร้ายกว่านี้ก็คือเด็กในบ้านซึ่งเป็นหลานเอาหนอนที่มีขนยาวๆที่อยู่ตามต้นไม้มาถอนขนเล่นที่ละเส้นๆทั้งที่ผิดวิสัยเด็กปกติ เพราะหนอนชนิดนี้มีลักษณะน่าขยะแขยง น่ากลัวจนไม่อยากเข้าใกล้ แต่เด็กกลับมีท่าทีที่เฉย และคุ้นเคยกับหนอนมาก จนผู้ช่วยนักวิจัยอดที่จะถามจากยายเด็กไม่ได้ ยายเด็กก็ตอบว่าเด็กเล่นเป็นประจำ ไม่เคยห้าม แถมยังเสริมอีกว่า หนอนอย่างนี้ไม่คันหรอก เราก็ได้แต่คิดในใจว่าเด็กแถวบ้านเราถ้ามีพฤติกรรมการเล่นอย่างนี้ผู้ใหญ่เห็นคงเอาไม้ตีร้องกันจ้าละหวั่นไปนานแล้ว เรายังคิดต่ออีกว่าบ้านนี้ต้องมีอะไรแปลกๆอีกแน่ และก็เป็นอย่างที่คิด เพราะต่อเราพวกเรารู้ว่าแม่เด็กมีสามีสองคน คนหนึ่งเป็นหญิง (ทอม) อีกคนเป็นชายก็คือพ่อเด็ก ทั้งสามคนนอนด้วยกันโดยที่เข้าใจกัน จะเห็นได้ว่า การที่เรา “เชื่อในสิ่งที่มองเห็น” นั้นก็เป็นประโยชน์ อย่างน้อยที่สุดก็เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ทำให้เราได้เก็บเกี่ยวรายละเอียดอื่นๆได้ และที่สำคัญนำไปสู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันได้อีกด้วย

กรณีตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการสังเกตที่ผู้ช่วยนักวิจัยได้ประสบมา

ในพื้นที่ที่ทำการศึกษามีหลากหลายเหตุการณ์ที่ต้องอาศัยเวลาในการสังเกต ในแต่ละครั้งข้อมูลที่ได้อาจขัดแย้งกันเอง ในกรณีนี้ผู้ช่วยหลายคนไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนเดียวกันยังทำให้ข้อมูลมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะแต่ละคนมีมุมมอง การศึกษา สิ่งแวดล้อม พันธุกรรม ที่ต่างกัน แต่สิ่งที่เราได้คิดเหมือนกันก็คือ พยายามค้นหาสิ่งที่เป็นความจริง ไม่ว่าจากผู้ให้ข้อมูลหรือคนใกล้เคียงให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การลงพื้นที่นั้นนอกจากจะต้องเป็นคนช่างสังเกตแล้ว เรายังต้องทำให้งานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น คือเราต้องมีการจดบันทึกเพราะเป็นการอ้างอิงไม่ให้เกิดการสังเกตของเราตกล่นหรือผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง

“มีต๋ามีแวไม่” เป็นคำพังเพยที่สอนให้เราดูคนให้เป็น ไม่กล่าวโทษผู้อื่นในทางที่ผิด ไม่ตัดสินคนเพียงระยะเวลาอันสั้น เราควรใช้ “ตา” ในทางที่สร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ เพราะผลที่ตามมาอาจนำมาซึ่งความไม่สบายใจให้แก่ตนเอง หรือคนที่ถูกพาดพิง

การทำงานวิจัยนี้ได้ฝึกฝนตนเองให้เป็น “คนช่างสังเกต” ทำให้ได้พัฒนาศักยภาพตนเองทั้งด้านการทำงาน การดำรงชีวิตประจำวัน โลกใบใหญ่ใบนี้ยังท้าทายให้เราค้นหา สัมผัส และศึกษา “การเป็นคนช่างสังเกต” เพื่อสั่งสมเป็นประสบการณ์ที่ดีต่อไปในอนาคต

เสียดาย....นมหก

คนเรามีเรื่องราวมากมาย ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของตัวเอง แต่ละคนก็มีเรื่องราวต่างรูปแบบกันไป แต่จะมีสักกี่เรื่อง กี่เหตุการณ์ ที่ตัวเองคิดว่าประทับใจ และที่คนอื่นไม่เคยเจอมา และจะมีสักกี่คนที่จะกลั่นกรองเรียงร้อยเป็นถ้อยคำเล่าขานออกมาเป็นเรื่องราวให้คนอื่นได้ฟัง ได้อ่านประทับใจตามเราได้บ้าง เป็นการแบ่งปันประสบการณ์ให้แกกันและกัน เรื่องดีสำหรับคนที่ได้อ่านแล้วเพลิดเพลินในเรื่องที่มีผู้เล่าออกมา ผู้เล่าจะประสบความสำเร็จมากถ้าคนอ่านนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ ดังกับตัวของผมเองที่ได้แอบเก็บเอาความประทับใจจากประสบการณ์หลากหลายแบบ จากหนังสือบ้าง จากคนอื่นเล่าขานบ้าง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ในการทำงานด้านงานวิจัย ในตำแหน่งผู้ช่วยนักวิจัยที่กรุงเทพฯ ก็มีบางเรื่องราวที่ตัวเองประทับใจจากการทำงานที่ผ่านมาในสายงานอาชีพนี้มาเล่าสู่กันฟัง

ด้วยความที่ตัวเองเป็นผู้ช่วยนักวิจัย สิ่งที่จะขาดเสียมิได้ในการที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการ ครบถ้วน สมบูรณ์และตรงตามกำหนดเวลานั้นคือจะต้องมีการวางแผน นัดกลุ่มเป้าหมาย กำหนดเวลานัดที่แน่นอน มีความเหมาะสมกับกาลเทศะ สถานที่ และบุคคล ดังเรื่องราวที่จะเล่าให้ฟังต่อไปนี้

วันนั้นเป็นวันศุกร์ของเดือนกรกฎาคม อากาศปลอดโปร่งแจ่มใส เหมาะกับการไปเก็บตัวอย่างน้ำนมแม่ที่จะนำไปวิเคราะห์หาสารอาหารจากแม่ งานนี้เป็นงานชิ้นหนึ่งของโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย ทุกอย่างทุกขั้นตอนของการเก็บน้ำนมต้องอยู่ในกรอบข้อมูลที่ต้องปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของระยะเวลาที่ต้องเก็บก่อนเที่ยงวัน จำนวนที่ต้องเก็บ 2 ขวด แบ่งเป็นช่วงการเก็บ คือ ขวดแรกต้องเก็บก่อนที่เด็กจะกินนม และขวดที่สอง เก็บหลังจากที่เด็กกินนมแม่เสร็จแล้วประมาณครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมง และจะมีข้อจำกัดของอายุแม่ จำนวนบุตร ซึ่งรายละเอียดของการเก็บน้ำนมจะมีอยู่ในคู่มือ “การเก็บน้ำนมแม่” ของโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

วันนั้น ผมออกเดินทางจากโรงพยาบาลรามาริบัติ เมื่อเวลาประมาณ 10.00 น. ได้เตรียมอุปกรณ์การเก็บน้ำนม พร้อมกับคู่มือ 1 เล่ม มีเพื่อนร่วมงานใหม่เป็นผู้หญิงอีกคนหนึ่งไปด้วย เพื่อที่จะแนะนำวิธีการทำงาน การสัมภาษณ์ในชุดต่าง ๆ รวมถึงสอนวิธีการเก็บน้ำนมให้เขาด้วย เป็นเรื่องที่โชคดีมากที่มีเขามาช่วยในการเก็บน้ำนมครั้งนี้ เพราะการที่มีผู้หญิงมา จะง่ายต่อการเก็บเพราะจะทำให้แม่เป็นหมายไม่รู้สึกละอาย เราตรงดิ่งไปยังบ้านเป้าหมายของเราเลย อยู่ในเขตห้วยขวาง แถว ๆ ซอย 20 มิถุนา เขาชื่อ พี่ฝน (นามสมมุติ) เป็นผู้เข้าร่วมโครงการที่น่ารัก ให้ความร่วมมือดีมาก เป็นคุณแม่ลูกสอง อยู่บ้านเลี้ยงลูกอย่างเดียว พอไปถึงห้องพักของพี่เขา เราสองคนไม่รีรอ ได้อธิบายรายละเอียดวิธีการเก็บน้ำนมจากคู่มือ และได้จัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้กับเพื่อนร่วมงานคนใหม่ทำแทน เพราะจากการสังเกต ตัวของพี่ฝนเขา เขินอาย ที่จะให้ผมอยู่ใกล้ ๆ ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นคุณแม่ลูกสองแล้วก็ตาม แต่ความที่เป็นคุณแม่ยังสาว และก๊วย ทำให้เขาเกิดอาการอายเด็กหนุ่มอย่างผมอยู่บ้าง และนี่ก็เป็นโชคดีที่มีผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นผู้หญิงมาด้วย

ตัวผมเองจึงทำการสัมภาษณ์ไป สังเกตไปอยู่ห่าง ๆ เพื่อไม่ให้พี่ฝนกังวลและเขินอาย ในการคั้นนํ้านมออกมา ขณะที่เพื่อนร่วมงานคนใหม่ของผมถือตัวขวดรองรับนํ้านมที่ไหลออกมา นั้น เหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้น ! คือพี่ฝนพยายามที่จะคั้นเอานํ้านมจากเต้าข้างขวา แต่ปรากฏว่านํ้านมข้างขวาไม่ยอมไหลออกมาเลย ข้างที่พุ่งออกมากลับเป็นเต้านมข้างซ้ายมือและออกมามากด้วย ตัวของผมเองนั่งสังเกตการณ์อยู่เยื้อง ๆ ด้านซ้ายมือของพี่เขาพอดี เห็นเช่นนั้นแล้ว ผมรีบถือผ้าขาวดไปรองรับนํ้านมที่พุ่งออกมาเลย กว่าจะรู้ว่าตัวเองทำเกินหน้าที่ มือก็ถือผ้าขาวดไปรองรับนํ้านมได้เต้านมเขาเสียแล้ว ผมรีบขอโทษพี่เขาเป็นการใหญ่ กลัวว่าพี่เขาจะโกรธเอา แต่ไม่ได้เป็นอย่างที่ตัวผมคิดไว้เลย กลับเป็นเรื่องขำขันหัวเราะกัน จนพวกเราต้องหยุดพักก่อน ผ่อนคลายไปในตัว พี่ฝนเขาสบายไปแล้ว เพราะพี่เขาใจจดจ่อกับการบีบนํ้านมมาเกือบครึ่งชั่วโมง แล้วพอเริ่มทำการคั้นนํ้านมใหม่ผมก็ทำหน้าที่แทนเพื่อนไปเลย และแล้วภารกิจในการเก็บนํ้านมก็ได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ตามกระบวนการ ขั้นตอน อย่างครบถ้วน

จากเหตุการณ์ข้างต้นก็เป็นเรื่องที่ตัวเองประทับใจเรื่องหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องจากการสังเกตและความเสียสละของตัวเอง ได้ดูจากระยะเวลาในการเก็บแล้วก็คิดเห็นใจผู้เข้าร่วมโครงการอยู่ไม่น้อยเลย ที่ต้องมานั่งคั้นเอานํ้านมออกมาเป็นขวด ๆ ต้องเสียเวลากับตรงนี้ด้วย พวกเราก็พยายามบอกถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องเก็บตัวอย่างนํ้านม ขอยกย่องผู้เข้าร่วมโครงการทุกท่านที่ได้สละเวลาให้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมในอนาคต ตัวผมเอง ถือว่าโชคดีมากที่ได้มาเจอกับผู้เข้าร่วมโครงการที่น่ารัก อารมณ์ดี ใจดี คนดี คนนี้

การเป็นผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนาม นอกจากจะต้องถือหลัก “สุ จี ปุ ลิ” แล้วสิ่งที่ขาดเสียมิได้อีกอย่างหนึ่งคือต้องมี “ความช่างสังเกต” บันทึกสิ่งที่พบเห็น เพื่อจะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สมบูรณ์ เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ประเมินผลต่อไป

ชอมสำมะปี

เข่าว่ากันว่ำนักวิทยาศาสตร์ที่อุบัติขึ้นมำในโลกทั้งหล่ำยไม่ว่ำนะเป็น ไอสไตร์ล์ หรือการิลเออ ผลงำนที่เข่าสร้ำงขึ้นมำล้นแล้วแต่เกิดจากการข่งส่งเกด ซึ่งค้ำๆนี้ภำษำอีสำนเข่าเรียกว่ำ “ชอม” และด้วยควมข่งส่งเกด ข่งส่งสสัย ผลงำนที่เกิดขึ้นของเข่าเหล่านี้อึงเกิดขึ้นมำกมำยจนกล่ำยมำเป็นศำสตร์หล่ำยข่งงให้เร่ำๆได้เรียนรู้อ์ เรียกว่ำได้ว่ำเข่า “ชอม” ปรำกฏการณที่่เกิดขึ้นไปชะ “ทุกอย่ำง” ภำษำอีสำนเข่าเรียกว่ำ “ชอมสำมะปี”

ชีวิตการทำงานของผู้ชวยนักวิจัยอย่ำงเร่ำๆ ก็อยู่บนพื้นฐำนของการ “ชอมสำมะปี” เช่นกัน หำไม่แล้วเร่ำจะทำงานไม่ได้และไม่มีประสิทธิภำพเลยจริงๆ เพราะเร่ำก่ำล่งเป็นผู้สร้ำงศำสตร์ให้คนอื่นเข่าได้ใช้ศีกษำล่ำเรียนเช่นกัน หรือถ่ำจะบอกว่ำเร่ำก็เป็่นนักวิทยาศาสตร์ก็ค่งไม่ผิดหรอกระ

จ่ำได้ว่ำวันแรกที่เริ่มงำนชีวิตผู้ชวยนักวิจัยพวกร่ำออกไปสำรวจพื้นที่ทำงาน เร่ำต้องใชควมพยายามอย่ำงมำก ที่จะต้องจดจ่ำเส้นท่งการเดินท่งไปย่งหมู่บ้ำนต่งๆ เทคนิคที่จะต้องทำให้เร่ำจดจ่ำได้เร็วขึ้นคือ การ “ชอม” วัตถุอันเป็นทีหำมำย หรือที่ภำษำอังกฤษเข่าเรียกว่ำ “Landmark” เช่นท่งเข่ำด่ำบลแห่งหนึ่งท่งแรกจะอยู่ก่อนถึงสหกรณ์คมดงมุลท่งด้ำนขวำมือ หำกเลยสหกรณ์คมดงมุลไปก็ส่ำมำรถเข่ำได้อื่กท่งหนึ่งจะมีท่งแยกด้ำนขวำมือก่อนถึงป่ำยบ้ำนค้ำคร่งถ่นมีลักษณะเป็นเนินขึ้นไป หำกเลยจุดนี้ไปแล้วก็ต้องกลับรถกลับมำ เสียเวล่ำทำงานเปลืองพลังงำน และเปลืองงบประมำณไปเปล่ำๆปลี่ๆ

การชอม Landmark ของบ้ำนผู้เข่ำร่วมโครงการ ซึ่งพวกร่ำนิยมเรียกว่ำ “ผู้ให้ข้อมูล” ว่ำหลังค่ำเรื่อนไหนดก็เป็่นสิ่งจ่ำเป็น ประสบการณอันมีคุณค่าในการชอม Landmark ของบ้ำน ผู้ให้ข้อมูล ของเร่ำ คือวันหนึ่งเร่ำไปบ้ำน ผู้ให้ข้อมูลครั้งแรกเร่ำก็หำ Landmark ของบ้ำน แต่หำยำกจริงๆ ไม่มีอะไรเด่นหรือเป็นจุดสนใจได้เลย เร่ำเลยตัดสินใจเอำต้นมะยมที่หน้าบ้ำนเป็น Landmark และก็จดบันทึกไว้ หลังจากนั้น 6 เดือนถึงก่ำหนดการเก็บข้อมูลเร่ำก็เข่ำไปครั้งที่สองเร่ำก็ย่งอุ้นใจว่ำเร่ำเข่ำไปพบบ้ำนที่ต้องการ ได้ถูกต้องแน่นอนเพราะเร่ำจดบันทึก Landmark ของบ้ำนไว้ แต่เมื่อไปถึงหมู่บ้ำนเร่ำหำบ้ำนไม่เจอ ต้นมะยมที่หน้าบ้ำนเป็น Landmark ก็ไม่มีชักต้น เร่ำย็นงอยู่น่นเริ่มต้นเดินหำต้นมะยมจ่ำกปากชอยจนถึงท่ำยชอยก็ไม่พบ ขณะที่ยืนแคว้งคว่ำงอยู่ผู้ให้ข้อมูล ก็เดินเข่ำมำเรียกว่ำเร่ำ “คุณหมอบ้ำนฉ่นอยู่ท่งนี้ค๊ะ”

พอส่มภำษณ์เสร็จ เร่ำย่งค้ำงค่ำใจเรื่องต้นมะยมหำยไปไหนดไม่หำยจึงถำมหำต้นมะยม ค่ำตอบคือ “ดิฉ่นตัดทิ้งไปแล้วมันรกกหน้าบ้ำนค้ำ” เรื่องนี้สอนให้เร่ำว่ำวันหน้าหำกจะหำ Landmark ของพื้นที่ควระหำอะไรที่มันคงทนถาวรสักหน้อย ไม่ใช่เอำต้นไม้ใบหญ่ำมำเป็น Landmark

เรื่องที่เราเล่าที่ผ่านมำเป็นกรชอม Landmark ของพื้นที่ ยังมีกร “ชอม” อื่กอย่ำงหนึ่งซึ่งทำให้เร่ำเข่ำพบกลุ่มเป้ำหำมำยและผู้ให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องแม่นย่ำก็คือ ชอม “เปลด็ก” อ่ำจะเรียกว่ำได้ว่ำเป็น “mark” ของผู้ให้ข้อมูล เร่ำเลยขอเรียกว่ำ “mark” ชนิดนี้ว่ำ “Case mark” ก็แล้วกันค่งไม่ผิด ก็ที่ “mark” ของพื้นที่ย่งเรียกว่ำ “Landmark” ได้เลย ทำไม “mark” ของ Case จะเรียกว่ำ “Case mark” ไม่ได้ โดยที่ต่งมำกปติของคนอีสำนในช่วงกล่ำงวันการเลี้ยงลูกเข่มักจะเลี้ยงอยู่ใต้ถุนบ้ำน หน้าบ้ำน หรือแม้กระทั่งถ่าน

บ้านที่มีร่มไม้ เขาจะผูกเปลผ้าขาวม้ากับขาไม้ที่ทำขึ้นมาเฉพาะเอาไว้ใว้เฝ้าหล่อมให้ลูกนอนช่วงกลางวัน “Case mark” ช่วยให้เรามั่นใจมากขึ้นว่าบ้านนี้ละใช่แน่ หรือมั่นใจได้ว่าการเข้าพบครั้งนี้เจอผู้ให้ข้อมูลอย่างแน่นอน

ในกรณีที่เด็กที่คลอดมาจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่พื้นที่อำเภอกระนวน แล้วนำเข้ามาเลี้ยงในพื้นที่อำเภอกระนวน “Case mark” ก็ช่วยให้เราค้นหาผู้ให้ข้อมูลได้อีกทางหนึ่ง มีอยู่วันหนึ่งขณะที่นั่งอยู่บนรถเพื่อเดินทางกลับจากสัมภาษณ์ พลันสายตาของเราที่ไปกระทบกับ “Case mark” เข้าอย่างจังตื่นเต้นดีใจที่ได้ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มรีบบอกให้คนขับรถหยุดรถ คว่ำกระเป๋าลงจากรถเดินอย่างรีบร้อนไปบริเวณลานบ้านที่มีต้นไม้ครึ้มซึ่งเหมาะกับการเลี้ยงเด็กเป็นอย่างยิ่ง เหลียวหาใครก็ไม่พบในบริเวณนั้น แต่ก็ยังปลอบใจว่าเด็กยังอยู่ในเปล แม่เขาก็คงอยู่ไม่ไกลจากแถวนี้แน่ๆ เดินไปดูที่เปลเด็กปรากฏว่าไม่มีเด็ก ยืนงออยู่สักพักก็เห็นยายคนหนึ่งเดินเข้ามาหาแล้วถามเราว่า “มาทำไมคะคุณหมอใครเป็นอะไรคะ” เราเลยรีบบอกพร้อมชี้ไปที่เปลเด็กว่า “มาหาเด็กและแม่ของเด็ก มาจากโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกระนวน จะมาชักชวนแม่และเด็กให้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ ยายเห็นแม่และเด็กบ้างไหม” ร่ายจนยาวกับยายผู้หวังดี ยายแกก็ทำหน้า งงๆ พร้อมกับบอกเราว่า “ไม่มีเด็กหรอกค่ะ อีนางหลานของยายมันผูกเปลเล่นเฮือนน้อย (บ้านสมมุติ) กัน” งานนี้หน้าแตกจนหมอไม่รับเย็บ อายก็แสนอาย หน้าตา ใบหู ลำคอ แดงไปหมด รีบยกมือไหว้กล่าวคำอำลายายผู้หวังดี รีบเดินมาที่รถกระโดดขึ้นรถบอกกับคนขับว่า “ไปเลยเร็วที่สุด” แต่ก็หันกลับไปมองที่เปลอีกครั้งจำ “Case mark” แบบนี้ได้ไม่เคยลืมเลือน ก็ไ้เปลที่เห็นอยู่นั่นมันไม่ได้ผูกกับขาไม้ที่ทำขึ้นมาเฉพาะ มันผูกกับต้นมะขามข้างหนึ่งและผูกกับต้นฝรั่งข้างหนึ่ง เวรกรรมของเราขอไม่ได้ศัพท์จับเอามากระเดียด

บางครั้ง “การขอม” ก็ช่วยให้เรารอดพ้นจากอันตรายที่อาจเกิดขึ้น วันหนึ่งเข้าหมู่บ้านไปเพื่อสัมภาษณ์ตามกำหนด ที่หมู่บ้านนี้มีคนบ้าเนื้อตัวสกปรกผอมยาวรุงรัง มือข้างหนึ่งแหว่งเกือบทั้งอันใหญ่ๆ ลักษณะคล้ายไม้เท้าไว้ตลอดเวลา เมื่อเขาเห็นคนแปลกหน้าก็จะเดินเข้ามาหา มักกล่าวคำชมเชย เช่นสวยจังนะ จากนั้นก็ดูลายมือโดยการขอมจะเป็นการกระซอกมือไปดูโดยไม่ขออนุญาต และก็จะขอเงินจากเรา เมื่อเราไม่ให้เขาก็จะเฝ้ารอเราจนเราออกมาจากบ้าน และตามขอเงินจนได้ ด้วยความที่พวกเราส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง และบางครั้งก็เดินทางลำพัง ก็จะเป็นการเสี่ยงอันตราย ดังนั้นการขอมจึงสามารถช่วยให้เรารอดพ้นจากภาวะเสี่ยงแบบนี้ได้ โดยทุกครั้งที่เราไปหมู่บ้านนี้ ระหว่างทางในหมู่บ้านทุกคนจะเหลียวซ้ายแลขวาสอดส่ายสายตาราวกับเรดาร์จับคนบ้า เพื่อสวัสดิภาพของตนและเพื่อนพ้อง โดยเฉพาะช่วงลงจากรถและช่วงก่อนออกจากบ้าน ผู้ให้ข้อมูลมาขึ้นรถ หากเห็นเขาก่อนลงจากรถก็จะบอกให้คนขับรถขับเลยไปก่อน ทั้งช่วงระยะเวลาสักพักจึงกลับมาใหม่ หรือถ้าเห็นก่อนจะออกจากบ้านผู้ให้ข้อมูล พวกเราก็จะรีบกลับมาซ่อนตัวในบ้านสักพัก แล้วออกทางด้านหลังบ้านเพื่อไปขึ้นรถ สภาพการเดินทางจะมีลักษณะคล้ายกับผู้ร้ายหนีตำรวจ คือเราจะหลบซ่อนตัวเองให้มิดชิด สอดส่ายสายตาอย่างระแวงระวังเมื่อปลอดโปร่งทางสะดวก ก็จะส่งเสียงบอกกับเพื่อนพ้องว่า “เผ่น” ทุกคนจะวิ่งไปยังจุดมุ่งหมายคือรถ โดยขณะวิ่งทุกคนจะเหลียวซ้ายแลขวาตลอดเวลาเพื่อระวัง

ตนเอง บางครั้งเราก็ดอนเขาวิ่งไล่ตาม แต่เราก็จะวิ่งหนีสุดชีวิตมาที่กริ๊บปิดประตูพร้อมบอกกับคนขับด้วยเสียงอันหนักแน่นแต่กระเจิดกระเจิงว่า “ไป/โสด”

นอกจาก “การชอม” จะมีประโยชน์ต่อการจดจำพื้นที่บ้าน หรือแม้กระทั่งรอดพ้นจากอันตรายแล้ว ยังให้ประโยชน์ในเรื่องการรู้จักหะการเข้าพบผู้ให้ข้อมูลอีกด้วย มีหมู่บ้านหนึ่งในช่วงแรกๆเราไม่ประสบผลสำเร็จเพราะไม่ค่อยมีคนอยู่ ชาวบ้านจะออกไปทำงานนอกหมู่บ้านกัน เมื่อไปวันธรรมดาที่ไม่ใช่วันหยุดไม่ค่อยจะพบผู้ให้ข้อมูล เราก็เปลี่ยนไปหา วันเสาร์ หรือวันอาทิตย์แทน ผลปรากฏว่าเราก็ยังไม่พบอยู่ดี วันหนึ่งเราเข้าไปหาผู้ให้ข้อมูลอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งต้องเดินทางผ่านหมู่บ้านนี้ วันนั้นเรางงมากกับสิ่งที่เราพบคือภายในหมู่บ้านคนอยู่บ้านจำนวนมาก แต่ละบ้านบางหลังก็มีการตั้งวงสนทนาเฮฮา กัน มีทั้งวงการพนัน วงเหล้า เราก็จับบันทึกวัน และเหตุการณ์ไว้เพื่อมีประโยชน์ เมื่อไปถึงอีกหมู่บ้านหนึ่งที่เป็นหมู่บ้านเป้าหมายที่เราจะมาวันนี้ เราก็เอะใจอีกว่า วันนี้วันพระเพราะเห็นผู้เฒ่าผู้แก่เดินไปวัดกันเป็นแถว ทำไมหมู่บ้านนั้นมีแต่อบายมุข มีทั้งเล่นการพนัน และตั้งวงสุรา แต่ก็ไม่ได้คิดอะไรเข้าพบผู้ให้ข้อมูล และทำงานตามปกติ หลังจากสัมภาษณ์เสร็จจึงสอบถามได้ความว่าหมู่บ้านนั้นเขาจะทำงานกันทุกวัน วันหยุดของคนหมู่บ้านนั้นคือ “ทุกวันพระ” เขาจึงมีกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้านแบบที่เห็นเพื่อการพักผ่อน เป็นไอดีที่เก๋ไก๋มากวันหยุดของคนทำงานคือทุกวันพระของเดือน หลังจากนั้นเราก็วางแผนการเข้าหมู่บ้านนี้ทุกๆ “วันพระ” ฟังดูอาจจะพิกลๆอยู่ แต่ก็ เป็นผลมาจากการชอมแท้ๆ

ในช่วงการสัมภาษณ์เกี่ยวกับอาหารที่กินในขณะตั้งครรภ์ เราก็ดูจากการบันทึกของผู้ให้ข้อมูลว่ากินบ้างในวันที่หนึ่งถึงวันที่เจ็ด ที่ฟอร์ม ข 10(ฟอร์มจดบันทึกการกินอาหารของหญิงตั้งครรภ์) เราดูข้อมูลแล้วแปลกใจ และงงมากในบันทึกการกิน เพราะทั้งอาหารเช้า กลางวัน เย็น และอาหารว่าง มีแต่แตงโมกับน้ำ จึงสอบถามเพื่อความกระจ่างและเพื่อความมั่นใจในข้อมูลว่า “กินแต่น้ำกับแตงโมเท่านั้นหรือ” ผู้บันทึกก็ยังยืนยันเหมือนที่จดบันทึกไว้ เพื่อนบ้านของผู้ให้ข้อมูลที่นั่งอยู่ด้วยขณะนั้นคงเห็นอาการของเราที่หน้าแสดงความสงสัย จึงเฉลยเป็นการยืนยันกับเราว่า “มันจะได้กินอะไรวันๆ เอาแต่นั่งอยู่กับวงไฟ ได้กินน้ำกับแตงโมก็บุญแล้ว” เราจึงคลายโบว์ที่คิ้ว พร้อมกับเผยปากได้ว่า “อ้อเป็นอย่างนี้เอง”

ในบางกรณีการเก็บข้อมูลการเลี้ยงดู ความสัมพันธ์ ก็ใช้วิธีการสังเกตโดยผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้สังเกต ผู้ให้ข้อมูลในขณะสาละวณอยู่กับการเล่นไฟอย่างชะมัดๆ เราก็เริ่มต้นบทบาทของการสังเกต พฤติกรรมที่เขาแสดงต่อบุตรเป็นไปในลักษณะรุนแรง และกระแทกกระทั้น เช่นลากหรือกระชากแขนลูกมานั่งข้างๆขณะเล่นไฟ คำพูดที่ใช้กับลูกก็ไม่หวานหูไม่พูดว่าน้องนั่นน้องนี่ หรือลูกนั่น ลูกนี้ จะเรียกชื่อและตามด้วยชื่อเลย แต่สำเนียงก็แสดงออกว่าเขารักลูก

บางทีแม่ของเด็กก็พยายามโชว์ให้เราเห็นว่าลูกฉลาดโดยการสั่งให้ลูกแสดงให้เราดูว่า “อียกทำท่าลิง” ลูกเขาก็จะปรบมือทำท่าทางและหน้าตาเหมือนลิง “อียก คนยุโรปเขารู้กัน” อียกคนเก่งก็จะอ้าปากทำเสียงเรอ “อ้า....” เลียนแบบโฆษณาเปียร์รี่หอดังยี่ห้อหนึ่งในทีวีได้ทันที จากพฤติกรรมที่เห็นหากเราไม่สังเกตก็จะไม่รู้ว่าแม่รักลูกเพียงใด และเลี้ยงลูกอย่างไร ซึ่งวิธีการแสดงออกของความรักและการเลี้ยงดู ไม่

เหมือนคนอื่นๆ จากประสบการณ์ตรงนี้ทำให้เรารู้ว่า การตรวจสอบความถูกต้องในการสัมภาษณ์ข้อมูล ก็สามารถตรวจสอบได้จาก “การขอม” เช่นกัน

“ขอมสำมะปี” จึงเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่ผู้ช่วยนักวิจัยต้องฝึกฝนให้บังเกิดแก่ตนจนเป็นนิสัย เพราะมันจะให้ประโยชน์แก่เราทั้งช่วยให้เราสามารถจดจำพื้นที่ บ้านของผู้เข้าร่วมโครงการ ค้นหาผู้เข้าร่วมโครงการ ตรวจสอบความถูกต้องในการเก็บข้อมูล ใช้เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งในการเก็บข้อมูล หรือแม้กระทั่งช่วยให้เราปลอดภัยจากอันตรายที่จะมาถึงได้ เราขอเอากการ“ขอมสำมะปี” มาเป็นข้อหนึ่งที่บุคคลที่คิดว่าจะมีอาชีพ นักวิจัยควรฝึกตนไว้เพื่อวันหนึ่งคุณจะได้เป็นนักวิจัยที่มีคุณสมบัติของนักวิทยาศาสตร์

บอจำเป็น

ในพื้นที่อำเภอพนมทวน นอกจากจำทำนา ปลูกข้าว ทำไร่อ้อย ไร่มันแล้ว การเลี้ยงสัตว์ก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่นิยมทำกันมาก โดยเฉพาะวัว จะมีมากที่สุดเพราะนอกจากราคาดีแล้ว ยังแสดงถึงฐานะของผู้เลี้ยงได้ด้วย ที่นี้จะถือว่าบ้านไหนมีวัวแสดงว่าบ้านนั้นมีฐานะดีเพราะการมีวัวหมายถึงเรามีเงินในมือแน่ ๆ อยู่แล้วและราคาก็ไม่เคยตกด้วย ผิดจากการทำนา นอกจากจะรอว่าปีนี้จะมียาพหรือไม่ก็ยังต้องลุ้นด้วยว่าราคาข้าวจะดีแค่ไหน บางปี ทำนาไป พอเกี่ยวข้าวกลับต้องเป็นหนี้เพิ่มอีกต่างหาก เรียกว่า เลี้ยงวัวแน่นอนกว่าว่าได้เงินแน่ ๆ แต่ละหมู่บ้านก็จะมีวัวกันเกือบทุกหมู่บ้าน เวลาเลี้ยงก็ต้องต้อนฝูงวัวให้ออกไปหากิน รอบ ๆ หมู่บ้าน เด็กส่วนใหญ่ก็จะรู้จักวัวกันทั้งนั้น พอเห็นวัวเดินผ่านไปก็จะมองดูด้วยความสนใจ และที่ดึงดูดความสนใจของเด็กได้ดินนอกจากรูปร่างขนาดใหญ่ของมันก็คือ เสียงร้องอันเป็นเอกลักษณ์คือเสียง “บอ”

เวลาเราออกพื้นที่ เข้าหมู่บ้านแต่ละครั้งจะต้องเจอกับฝูงวัวเป็นประจำ เพราะมักจะมาใช้ถนนร่วมกันกับเรา โดยไม่ได้รับเชิญทำให้พวกเรารู้สึกคุ้นเคยกับวัวมากขึ้น เด็ก ๆ ของเราส่วนใหญ่จะไม่มีใครรู้จักวัว แต่ถ้าบอกว่า บอ ก็รู้จักทันที เสียงบอนี้ได้ช่วยเรา เช่นเวลาที่เด็กอายุ 1 ปี มาตรวจพัฒนาการที่โรงพยาบาล นอกจากตรวจ Capute แล้วเรายังต้องจับเด็กซึ่งวัดน้ำหนัก ส่วนสูง รอบหัวรอบอกด้วย ซึ่งเป็นธรรมดาที่เด็กจะร้องแงแงบ้างเพราะกลัว แต่ก็ยังซึ่งวัดได้ไม่มีปัญหา แต่วัดความดัน นี่สิ ถ้าเด็กร้องก็จะไม่สามารถวัดได้เลยเด็กจะต้องนิ่งจริง ๆ ซึ่งก็ส่วนน้อยที่จะยอมอยู่นิ่ง ๆ ให้วัด ส่วนใหญ่จะกลัวตั้งแต่โดนฉีดยาเข็มขึ้นมาก่อน พอจับวัดความดัน ก็เลยขัดขึ้นร้องแง เราจึงต้องทำให้เด็กสนใจ และหยุดร้องให้ด้วยการหลอกล่อสารพัด ทั้งเอาของเล่น ทั้งจะเอ่ ซึ่งก็ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง ตอนหลัง ๆ ก็เริ่มลองใช้วิธีเลียนเสียง “บอ” ดัง ๆ ปรากฏว่าได้ผล เพราะเด็กแทบทุกคนสนใจและหยุดร้องหันมองว่า บอ มันอยู่ไหน ทำไมจึงได้ยินแต่เสียง ช่วงที่เด็กนิ่งสักพักเราก็จะวัดความดัน ได้สำเร็จ วิธีนี้ช่วยได้มาก เพราะถ้าวัดความดันไม่ได้เราต้องรอให้เด็กหลับก่อน จึงจะวัดความดันได้ หรือไม่ก็ต้องเข้าไปวัดความดันที่บ้านอีกครั้ง ซึ่งทำให้เสียเวลา และไม่แน่ใจว่าเด็กจะให้ความร่วมมือหรือไม่ แม้เสียงบอจะเรียกความสนใจจากเด็กได้ แต่ก็มีเด็กบางคนที่ไม่ชอบเราทำเสียง บอ ใส่แล้วร้องไห้มากกว่าเดิมก็มี ต้องปลอบกันเป็นการใหญ่แถมความดันก็วัดไม่ได้ด้วย แบบนี้อาจจะเป็นเด็กในเขตเมืองซึ่งกลัววัวอยู่ก่อนแล้ว เราก็ต้องสังเกตให้ดีก่อนอาจจะต้องหาวิธีใหม่ ส่วนบางคนพอได้ยินเราทำเสียง บอ ก็ชอบหัวเราะใจ และยังเลียนแบบเสียง บอ ได้อีกด้วย

การสังเกตต่างๆ ช่วยให้เรานำเอาประสบการณ์ที่เราพบเจอมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของเรา และการทำงานของเราก็ได้ อย่างเช่นเรื่องที่ยกตัวอย่างก็ทำให้เราได้เรียนรู้ เช่นเราประยุกต์วิธีดึงดูดใจเด็กสนใจด้วยเสียง “บอ” ก็ช่วยในการทำงานของเราให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ จนเดี๋ยวนี้เด็กนอกจากจะรู้จัก บอ ที่บ้านแล้ว ยังรู้จัก บอ ที่โรงพยาบาลเพิ่มอีกด้วย แม้บางครั้งวิธีการที่ใช้อาจจะไม่ได้ผลทุกครั้ง แต่ถ้าเราสังเกตได้ว่าเด็กบางคนกลัวเสียง บอ เราก็ต้องหาวิธีอื่นแทน ไม่ใช่ว่าร้องแต่ บอ บอ จนเด็กมันกลัวจนฉี่แตก เราอาจจะหาเสียงอื่นก็ได้เช่น ตู๊กแก หรือ ไก่ ก็ได้

สัมภาษณ์

เครื่องมือวิจัยที่นักวิจัยมักนิยมใช้เพื่อแสวงหาคำตอบ คือ ชุดแบบสอบถามที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นวิธีการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ก็มีทั้งการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ การจะเลือกใช้การสัมภาษณ์แบบไหน ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบทแวดล้อมในขณะดำเนินการสัมภาษณ์ โดยส่วนใหญ่ผู้ช่วยนักวิจัยจะใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการมากกว่า เนื่องด้วยข้อคำถามมีจำนวนมาก การใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จึงอาจทำให้หลงลืมกับบางคำถาม เมื่อกลับมาตรวจสอบดูอีกที เป็นการยากแล้วที่จะกลับไปสัมภาษณ์ใหม่ แต่การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการก็มักจะถูกนำขึ้นมาใช้อยู่เสมอ กล่าวได้ว่าใช้กับทุกผู้ให้ข้อมูลทุกคน เลยก็ว่าได้ การใช้เวลาในการลงเยี่ยมบ้าน และสัมภาษณ์ อย่างต่ำจึงไม่ถึง 45 นาที - 1 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับอัตราค่าจ้างของผู้ให้ข้อมูลและสัมพันธภาพของผู้ช่วยนักวิจัย สัมพันธภาพเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเป็นอย่างมากต่อการปฏิบัติงานในบทบาทของผู้ช่วยนักวิจัยเช่นนี้ เพราะเราไม่เพียงเจอผู้ให้ข้อมูลแค่ 1 คนหรือ 2 คนเท่านั้น แต่เราใช้เวลาศึกษาเก็บข้อมูลแต่ละคนเป็นเวลานาน นานถึง 24 ปี การสร้างสัมพันธภาพให้เกิดยอมรับ เข้าใจในบทบาทของเรา และผูกพันกัน ให้มากกว่าคนมาสัมภาษณ์ ถามตอบ ได้รับข้อมูลและก็กลับไป จากประสบการณ์ในบทบาทของเราผู้เก็บข้อมูล พบว่ามีบทบาทมากกว่าการเก็บข้อมูลเท่านั้น พวกเราบางคนต้องเป็นศิราณี รับฟัง ปรึกษาปัญหาต่างๆ ในครอบครัว พวกเราบางคนถูกมองเป็นคุณหมอ ที่ผู้ให้ข้อมูลถามถึงอาการต่างๆ ของลูก ตรงจุดนี้เราจะหนักใจเป็นอย่างมาก เพราะเราไม่สามารถให้คำตอบอะไรเขาได้ ในกรณีนี้เราจึงขอทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้ระหว่างหมอตัวจริงและผู้ให้ข้อมูล แต่ผู้ให้ข้อมูลบางคนที่เราเป็นศิราณี รับฟัง ปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว เราผู้ช่วยนักวิจัยทุกคนก็จะเป็นผู้รับฟังปัญหาที่ดี ให้เขาได้ระบาย การได้พูดคุย ระบายความคับอกคับใจต่างๆ ถือเป็นทางออกหนึ่งในการบำบัดจิตใจ ให้คลายความเครียด กังวลใจ

ดังนั้นในบทบาทของผู้ช่วยนักวิจัย ที่ทำหน้าที่เก็บข้อมูลในสนาม ทุกๆ การสัมภาษณ์พูดคุย นอกเหนือจากการได้งานแล้ว ยังมีผลกำไรที่ได้จากการปฏิบัติงานนั้นคือ มิตรภาพ ความไว้วางใจ เชื่อใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปได้อย่างราบรื่น

ลับเฉพาะ...คนวิจัย

ความใคร่รู้เรื่องของคนอื่นเป็นเรื่องธรรมดา ยิ่งสิ่งใดที่เป็น“ความลับ” ก็ยิ่งกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นเท่านั้น ถ้าสิ่งใดที่รู้แล้วก็จะไม่น่าสนใจอีกต่อไป...จะหาเรื่องที่น่าสนใจอื่นเรื่อยไป เช่น สิ่งใดถ้าเราอยากรู้แล้ว ยังไม่รู้ เราก็จะพยายามเสาะหาข้อมูลมาสนองความอยากรู้ให้ได้ ถ้าเป็นเรื่องคนใกล้ตัวคงหาข้อมูลได้ไม่ยาก แต่ถ้าเป็นคนอื่นที่เราไม่รู้จักมักคุ้นและต้องเก็บเกี่ยวข้อมูลมาเพื่องานขึ้นสำคัญให้สำเร็จลุล่วง เป็นสิ่งที่...น่าคิด เราต้องใช้ความพยายามอย่างเต็มความสามารถ เต็มกำลัง โดยเริ่มจาก เข้าไปสร้างสัมพันธไมตรีอันดี เพื่อให้เขารู้สึกว่าเราเป็นเอกภาพในครอบครัวของเขา เข้าไปคลุกคลี เวลาจะเป็นเครื่องตัดสินใจคน ครั้งแรก อาจไม่กระชับมิตร แต่นานวันเข้าไม่มีใครเขากล้าปฏิเสธ อาจจะเพราะความสงสาร ความผูกพันที่มีต่อกัน เมื่อเขาให้ความเห็นใจตอบกลับมาเราไม่ควรพลาดให้โอกาสหลุดลอย เริ่มสานต่อไมตรีขึ้นต่อไปได้เลย

หลังจากที่เราได้ใช้ความพยายามอย่างที่เราเรียกว่า “ชนะใจกรรมการ” แล้วเราก็ต้องแนะนำตนเอง แนะนำโครงการตลอดจนคุณประโยชน์ของผู้ให้ข้อมูลที่มีต่อส่วนรวมและประเทศชาติ จากนั้นเราต้องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ให้ข้อมูลรู้สึกว่าคุณจะเป็นความลับไม่ว่าจะกรณีใดก็ตาม ความสัตย์ที่เราให้ไว้ถ้าเราสามารถพิสูจน์ได้เราก็จะเป็นที่ไว้วางใจ น่าเชื่อถือ ถ้าเราไม่สามารถทำได้ ความสูญเสียต่างๆก็จะติดตามมา ยากที่จะแก้ปัญหาได้ หรือถ้าแก้ได้ก็จะไม่เหมือนเดิม “แก้วร้าวยากที่จะประสาน”

อย่างที่กล่าวมาข้างต้น การทำงานเก็บข้อมูลกับคนที่เราไม่รู้จักกันมาก่อนนั้น เราต้องสร้างความประทับใจให้แก่เขา พื้นที่ในจังหวัดน่านมีความหลากหลายของชนเผ่า แยกเป็น คนพื้นที่ราบ ได้แก่ คนเมือง และคนพื้นที่สูง ได้แก่ ชาวเขาเผ่าม้ง เผ่าเยียน ชมุ เป็นต้น จากประสบการณ์พบว่าเมื่อสัมพันธภาพดำเนินไปด้วยดี เขาก็พร้อมจะสนทนาและเล่า “ความลับ” ให้ฟังความลับที่ว่านี้พวกเราผู้ช่วยนักวิจัยพอจะจัดกลุ่มเรื่องได้ เช่น

➤ สามีมีภรรยาบ่อย

- ปัญหานี้มีหลายครอบครัว ถือว่าเป็นปัญหาที่ยากต่อการช่วยเหลือและแก้ไขเพราะเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน การที่คนสองจะมาใช้ชีวิตร่วมกันด้วยดีอย่างมีความสุขนั้นต้องอาศัย ความรัก ความเข้าใจ เป็นพื้นฐานเมื่ออยู่ด้วยกันไม่ได้ มือที่สามก็เริ่มแทรกแซง สร้างความเจ็บช้ำให้แก่ภรรยา ครั้นจะหาที่ปรึกษาที่อาย กลัวสังคม ครหา กลัวลูกมีปมด้อย แต่คิดคนเดียวทางออกที่ดีคงไม่เกิดแน่ จึงปรึกษาตา ยาย และคนในบ้าน แต่ก็คงไม่ลืมนึกมองของ “หมอวิจัย” ไปได้เพราะอย่างน้อยหมอก็คือเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัว ไปมาหาสู่ครอบครัวเสมอ และด้วยความคิดเช่นนี้ความลับก็ถูกเปิดเผยเพื่อให้ได้รับการแก้ไข และข้อห้ามของโครงการก็เป็นกรอบ ทำได้ดีที่สุดก็เห็นจะเพียงเป็นทีระบายนุรักษ์ ให้กำลังใจ ส่วนการตัดสินใจให้เป็นความรับผิดชอบของแม่เด็กเอง

➤ ท้องไม่พึงประสงค์

- มีแม่เด็กคนหนึ่งเป็นภรรยาอายุน้อย ช่วงตั้งครรภ์ผู้ช่วยนักวิจัยได้ไปทำการเก็บข้อมูลตามปกติ สังเกตเห็นท่าทีของแม่เด็กมองและเหมือนกับพูดด้วยสายตาว่า
“มาวุ่นวายกับชีวิตฉันทำไม” เมื่อผู้ช่วยนักวิจัยอธิบายโครงการตามลำดับขั้นที่ทำมา จากท่าทีที่แรกพบก็เปลี่ยนไป แม่เด็กเล่าว่า
“ชีวิตคนเรามันมีทางเลือกไม่มากนักหรอก แต่ก่อนพี่เองก็เคยมีแฟน แต่เขาไม่เคยไยดี ความเอาใจใส่ในคนรักก็ไม่มี เมื่อมีอีกคนมาในช่วงที่เราขาดและมาเติมช่องว่างให้มันเต็ม ทำให้เรารู้สึกอึดอัดใจยิ่งนัก มาทราบภายหลังว่าเขามีเจ้าของแล้ว รู้สึกเสียใจบ้างเหมือนกัน และนี่ก็ดำเนินตัวเอง แต่พี่เขาก็แสดงความ เป็นสุภาพบุรุษ เลี้ยงดูทั้งสองบ้านต่างคนต่างอยู่...” แม่เด็กเล่าไปเรื่อยๆ เสมือนระบายสิ่งที่อยู่ภายในใจ ให้ฟัง
“พี่เองก็รู้ว่าเป็นบาปที่ทำแบบนี้ แต่ก็ยอมรับกับสิ่งที่เป็นอย่างนี้และมีวิถีชีวิตเป็นปกติ ไม่รู้จะแค้นสังคมอะไร มากมาย สังคมไม่ได้ให้ข้าวเรากิน ไม่ได้ช่วยให้เราท้องอึด หรือมีความสุขทางใจได้เลย” ผู้ช่วยนักวิจัยรู้สึก ทั้งในความเป็นตัวของตัวเองของผู้ให้ข้อมูล ทั้งๆ โดยส่วนตัวเราไม่เห็นด้วย แต่ศรัทธาในความกล้าที่ ยอมรับการผิดพลาดด้วยการอ้อมท้องและเลี้ยงดูลูกโดยไม่เกรงกลัวสังคมนิทา

➤ ยาเสพติด

- จากการลงพื้นที่ผู้ช่วยนักวิจัยได้พบปัญหาคือ พ่อเด็กเสพยาเสพติด มีอยู่กรณีหนึ่งที่พ่อเด็กเคยเสพยา นานถึง 20 ปี จนทุกวันนี้ผู้ช่วยนักวิจัยมีความกลัวอันตรายอยู่ในใจอยู่บ้าง แต่ก็ต้องปฏิบัติภารกิจให้ สำเร็จลุล่วง และต้องทำใจกล้าไม่กลัว ไม่แสดงปฏิกิริยาที่ไม่พึงประสงค์ออกไป เพราะต้องปฏิบัติตัวให้ เหมือนกันทุกคน

➤ เรื่องเพศสัมพันธ์

- ในแบบการสัมภาษณ์ฉบับหนึ่ง เป็นเรื่องของคำถามความรู้สึกและมีเรื่องความสุข ความพอใจใน เพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เป็นคำถามที่ผู้ให้ข้อมูลไม่อยากตอบ เพราะโดยพื้นฐานวัฒนธรรม บ้านเราเป็นเรื่องที่น่าอาย ไม่สมควรเปิดเผย

➤ ปัญหาเศรษฐกิจ

- มีแบบสัมภาษณ์ฉบับหนึ่ง ที่ถามเรื่องเศรษฐกิจ รายรับรายจ่ายของครอบครัว หนี้ เงินออม ซึ่งเป็นเรื่อง ของภาวะทางการเงิน เป็นเรื่อง“ความในอย่า่นำออก” เพราะเกี่ยวเนื่องกับภาษี ความปลอดภัยของ ครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลก็ไม่อยากตอบ

ตัวอย่างปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่พึงเปิดเผยให้แก่สาธารณชนทราบเพราะเป็นความลับ บางเรื่องที่น่า อายไม่ต่อตนเองก็คนรอบข้าง บางเรื่องผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง บางเรื่องผิดต่อจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี และสังคม เมื่อผู้ให้ข้อมูลไว้ใจเราเล่าเรื่องความลับให้ฟังเราต้องรักษาความลับไว้ให้ดีที่สุด

ผู้เชี่ยวชาญด้านการ “ส่อ”

ในการทำงานวิจัยสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงคือการสัมภาษณ์ นักวิจัยจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เทคนิคในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้งานวิจัยที่สำเร็จและมีประสิทธิภาพ

“ส่อ” ในภาษาอีสานแปลว่า การซักถามอย่างละเอียด เนื่องจากงานวิจัยที่เรากำลังทำอยู่ในปัจจุบันเป็นงานวิจัยระยะยาว การเก็บข้อมูลจะเป็นไปตามช่วงอายุของเด็กซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างหลักที่ทำการศึกษารูปแบบสอบถามที่ใช้สัมภาษณ์ในแต่ละช่วงอายุเด็ก ปริมาณของข้อคำถามมากน้อยต่างกัน บางแบบสอบถามต้องใช้เวลาในการสัมภาษณ์เกือบ 2 ชั่วโมง บางครั้งก็จะมีเสียงที่นำรักรจากผู้ให้ข้อมูลถึงการส่งของเราว่า ถามหลายอย่าง เหมือนกับ “การสอบปากคำ” เป็นการเปรียบเทียบการสัมภาษณ์ในงานวิจัยกับการสอบปากคำของตำรวจที่ถามผู้ต้องหา ต้องมีการถามอย่างละเอียดสืบเช่นเดียวกัน

ในการเก็บข้อมูลสำหรับงานวิจัยในพื้นที่ บางครั้งอาจจะเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชนที่ทำการศึกษา จึงค่อนข้างเป็นที่สนใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ในการเข้าชุมชนเพื่อทำการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง การบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ต้องเป็นคำตอบที่มาจากผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในโครงการวิจัยของเราเรียกว่า “ผู้เลี้ยงดูหลัก” ตามลักษณะวิถีชีวิตของชาวบ้าน การสัมภาษณ์มักจะมีเพื่อนบ้านที่ให้ความสนใจมานั่งพูดคุยและร่วมฟังการสัมภาษณ์เท่านั้น หากแต่จะช่วยตอบคำถามพร้อมอธิบายประกอบอย่างละเอียดแทนผู้ให้ข้อมูลคือผู้เลี้ยงดูหลักของเรา บางครั้งต้องแก้สถานการณ์ด้วยการปล่อยให้สนทนาไปก่อน แต่เน้นความสนใจไปที่ผู้ให้ข้อมูลของเรา เมื่อเพื่อนบ้านที่นั่งฟังการสัมภาษณ์รู้สึกว่าการที่กำลังมีการพูดคุยไม่เกี่ยวข้องกับตนเองก็จะเกิดความเบื่อที่จะนั่งฟัง หรือไม่บางครั้งเราก็ต้องบอกโดยตรงด้วยคำพูดที่อ่อนน้อม เป็นการถนอมน้ำใจของเพื่อนบ้าน เพราะบุคคลเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการก่อเกิดต่อการทำวิจัยระยะยาวเป็นอย่างมาก

ชุมชนที่ทำการศึกษาคือชุมชนชนบทในภาคอีสาน พูดภาษาถิ่นอีสาน การสัมภาษณ์ด้วยภาษากลางจึงมักไม่ค่อยได้ข้อมูล เนื่องจากสาเหตุหลายประการ อาทิ ไม่เข้าใจข้อคำถาม หรือไม่สามารถตอบกลับมาเป็นภาษากลางได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคุณตา คุณยาย หรือปู่ย่า ผู้สัมภาษณ์ต้องมีการปรับเปลี่ยนการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ด้วยภาษาถิ่น คือ ภาษาอีสานแต่ยังคงยึดหลักในการสัมภาษณ์ตามแบบไว้ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน พูดภาษาเดียวกันจะทำให้การพูดคุยเป็นไปอย่างราบรื่น และผู้ให้ข้อมูลไม่เกิดการอึดอัด

แม้ผู้ช่วยนักวิจัยส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน แต่ภาษาอีสานในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกันในเรื่องสำเนียงและคำเรียกทำให้มีเรื่อง ขำจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกันให้ได้หัวเราะในการสัมภาษณ์บ่อยครั้ง แต่การที่จะได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ ต้องอาศัยไหวพริบในการ “ส่อ” เพิ่มเติมคือ ความละเอียดและช่างสังเกต

มีกรณีตัวอย่างในการสัมภาษณ์และบันทึกอาหารช่วงอายุ 1 ปี ครั้งหนึ่งผู้ช่วยนักวิจัยซักถามคุณยายถึงอาหารที่เด็กกินในปัจจุบันว่ากินอะไรบ้าง เพื่อทำการชั่งตวงน้ำหนักและปริมาณการกินของเด็กแต่ละคนเพื่อนำไปคำนวณ ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณเที่ยง

“ยายหลานกินข้าวสวย(ข้าวเจ้าหุง) หรือยังนอ”

ยายตอบว่า “มันหองก็สิกินข้าวง่าย(มือเช้า)ไปวางอันนี้ บ่ทันได้กินข้าวสวย(มือเที่ยง)”

กรณีนี้ถ้าไม่ “ส่อ” ต่ออีกจะไม่รู้ว่าข้าวสวยของคุณยายหมายถึงมือเที่ยง ต่อเนื่องกันก็จะมีการบันทึกเกี่ยวกับการกินนมของเด็กในช่วงกลางวัน และกลางคืน ในกรณีคุณยายเป็นคนเลี้ยงและให้กินผสม ยายยายว่า “ยายให้หลานกินนมวันละกี่ขวด” คุณยายตอบด้วยดวงใจใสชื่อว่า “กะให้กินขวดเดียวนี้ละ เพราะว่ามืออยู่ขวดเดียว บ่มีเงินซื้อขวดนมให้มันหลายขวด”

ข้อมูลชุด ค 3 เดือนมีคำถามถึงความบ่อยในการรับประทานอาหารแต่ละชนิด แล้วก็ถึงเมื่อถามว่ารับประทานผลไม้บ่บ่อยเพียงใด แต่วิธีการถามต่อเนื่องมาจากคำถามอื่นๆ คือ ปลา ไก่ เนื้อสัตว์ เมื่อถึงผลไม้ก็จะถามแค่ “แล้วผลไม้ละ” เกือบทุกบ้านจะได้รับคำตอบว่า “บ่ค่อยได้กินเลย โดนๆ สิได้กินเทื่อ” ทั่วๆ ที่รอบบ้านมีต้นมะม่วง กล้วย และไม้ผลหลายชนิดรายรอบ เมื่อเจอครั้งแรกก็จะตกใจจึงถามไปใหม่ว่า “อ้าว แล้วพวกกล้วย กล้วยสุก นำบ้านนี้ละ บ่ได้กินดีละ” เกือบทุกบ้านก็จะตอบเช่นกันว่า “โอ๊ะ ! อันนี้กินซุ่มมือละคะ เอ้า ! ซุ่มนี้ มันแมนผลไม้อยู่ดี” และยิ้ม งงไหมละ

ความเข้าใจของชาวบ้านก็คือ ผลไม้ หมายถึงไม้ผลที่ซังกิโยขายในท้องตลาดทั่วไปหรือมีในรูปตามหนังสือเรียนเด็ก เช่น ส้ม เงาะ มังคุด ไม่ใช่ผลไม้ที่พลอยได้ตามสวนเช่นนี้ หากพวกเราไม่ช่างสังเกต หรือ วันนั้นเกิดอาการมึนๆ งงๆ คำตอบที่ได้ในข้อนี้ก็คือ “ไม่เลย” นั่นเอง

การสัมภาษณ์ต่างภาษาเป็นความท้าทายอย่างหนึ่งในการสัมภาษณ์ แม้ว่าชุมชนที่ศึกษาเป็นคนอีสาน แต่ผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งเป็นชาวต่างชาติพูดไทยไม่ได้ เช่นสามีผู้ให้ข้อมูลที่เดินทางมาจากทั่วทุกภูมิภาคของโลก การสัมภาษณ์บางครั้งต้องอาศัยล่ามคือ คู่สมรสของผู้ให้ข้อมูล ตัวผู้ “ส่อ” ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญทางด้าน “อวัจนภาษา” คือการสบตาและการใช้ท่าทางควบคู่ไปกับภาษาอังกฤษที่ฝังไว้ให้เป็นเวลานานกว่าจะได้ข้อมูลก็เล่นเอาเหนื่อย(จนเกือบหน่าย)กันทุกฝ่าย

ในการสัมภาษณ์แม้จะมีความท้าทายในหลายรูปแบบทั้งในการสื่อสารทางด้านภาษา ท่าทาง แม้แต่ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาเช่นแต่ถ้าผู้สัมภาษณ์รู้จักใช้เทคนิคในการสัมภาษณ์ที่เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลและสถานการณ์ การ “ส่อ” ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ สำหรับงานวิจัยที่มีคุณภาพ

ตัวใครตัวมัน

ลักษณะของงานวิจัยในพื้นที่ สิ่งสำคัญก็คือการเก็บข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะใช้การสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรงที่บ้าน ในการเข้าไปสัมภาษณ์ถามข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนก็จะมีลักษณะการให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะตัว และเทคนิคการสัมภาษณ์ ของนักวิจัย บางครั้งก็จะเจอปัญหาที่แตกต่างกันไป แต่ใครจะรู้ว่าในการสัมภาษณ์บางทีก็มีเหตุการณ์ที่เราคาดไม่ถึงเกิดขึ้นได้ เมื่อแรกๆที่ลงพื้นที่อำเภอพนมทวนนั้นงานวิจัยของโครงการยังไม่เป็นที่รู้จักนัก เวลาออกพื้นที่แต่ละทีก็มีเรื่องแปลกๆ มีทั้งเรื่องตลก ใ้ที่มันตลกไม่ออกก็เยอะ ยิ่งเวลาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลนั้นก็มีเรื่องเล่ามากมายไม่รู้จบ

เมื่อออกพื้นที่เข้าไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้านแต่ละครั้ง เราจะเดินทางโดยใช้รถยนต์ของโรงพยาบาลซึ่งเป็นรถแวนตะเวนไปทั่วแม้จะใช้รถของ โรงพยาบาลที่มีตรากระทรวงสาธารณสุขติดที่ข้างรถก็ยังเจอปัญหาเลย บางทีเข้าไปถึงบ้านผู้ให้ข้อมูลแล้วลงไปสัมภาษณ์ ก็ยังมีชาวบ้านที่อยู่ใกล้ๆกันเข้ามาถามเลยว่ามีอะไรหรือ หรือไม่ก็คนในบ้านนั้นแหละถามว่าเอาตุ๋นมาส่งไหม้ย ที่หนักกว่านั้นก็คือ โดนตำรวจตั้งด่านตรวจค้นกันเห็นๆก็เคยมาแล้ว สงสัยหน้าตาโหดไปหน่อย ต่อมาเริ่มดีขึ้นหน่อยไม่ค่อยมีปัญหาแล้ว เปลาห์รอพวกเราไม่ได้ดูดีขึ้นหรอก บางคนก็ยังโหดเหมือนเดิมไม่เคยเปลี่ยน แต่ชาวบ้านเค้าคงชินแล้ว

ปัญหาของการเข้าไปสัมภาษณ์ก็มีหลายรูปแบบ บางครั้งขณะที่เราสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอยู่จะมีชาวบ้านผู้สนใจทั้งผู้เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องอะไรด้วยเลยมารวมฟังด้วย ซึ่งทำให้นักวิจัยอึดอัด ตัวผู้ให้ข้อมูลเองก็เกร็งไม่กล้าตอบ จะตอบแบบเลียงๆหรือตอบส่งๆไป ก็จะทำให้ข้อมูลนั้นอาจผิดพลาดได้ เราก็แก้ปัญหาโดยให้เพื่อนที่มาด้วย ช่วยกันชาวบ้านออกไป ทำแกงถาม สนใจในเรื่องต่างๆของหมู่บ้าน ก็พอช่วยได้บ้าง ทำให้งานสัมภาษณ์ง่ายขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลบางคนก็เข้าใจไม่ตรงกันกับนักวิจัยก็มี อย่างเช่น การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตอนเด็กอายุ 21 วัน เราก็เข้าไปเยี่ยมที่บ้าน แม่บางคนจะให้ลูกกินนมชงแล้ว เราก็จะขอดูนมด้วย เราก็บอกแม่ว่า ขอดูนมหน่อยครับ ซึ่งเราหมายถึงกระป๋องนม เท่านั้นแหละแม่ก็ถลกเสื้อเปิดนมให้ดูทันทีเลย หรือไม่ก็ช่วงเด็กอายุ 3 เดือน เวลาเราเข้าไปสัมภาษณ์ที่บ้านเราก็จะขอดูปฏิทินพัฒนาการ ที่เคยให้ไว้ตอนเด็กอายุ 21 วัน เราก็บอกกับแม่ว่า ขอดูปฏิทินด้วยครับ เท่านั้นอีกแหละแม่ก็เดินหายเข้าไปในบ้านและออกมาพร้อมปฏิทินที่ใช้ดูวันที่ของปีที่แล้ว แล้วก็บอกว่า “มีแต่ของปีที่แล้วใช้ได้มั้ยของปีนี้ได้กมันเล่นขาดไปแล้ว”

ช่วงเด็กอายุ 6 เดือน เราก็ต้องเข้าไปสัมภาษณ์แม่พร้อมกับซังวัดร่างกายเด็ก พอสัมภาษณ์เสร็จเราก็จะบอกให้แม่ถอดเสื้อผ้าลูกแต่เราบอกแค่ “เดี๋ยวแม่ถอดเสื้อผ้าด้วยครับ” แม่ก็ทำหน้างๆแล้วก็เอามือมาจับเสื้อตัวเองทำท่าจะถอด เรายึบห้ามกันแทบไม่ทัน แล้วก็บอกว่า “ถอดแต่ของลูกครับ แม่ไม่ต้อง” เราก็เลยได้เรียนรู้ว่า ต่อไปต้องบอกให้ชัดๆไปเลยว่าอะไรจะได้ไม่เข้าใจผิดอีก

ยกตัวอย่างอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งนักวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลชุด ข 02-10 ผู้ให้ข้อมูลเป็นหญิงตั้งครรภ์ ซึ่งพอสัมภาษณ์เสร็จจะนัดทั้งสามีภรรยาไปตรวจที่โรงพยาบาล จะต้องมีการสัมภาษณ์สามีด้วย พวกเราก็จะแบ่ง

กันสัมภาษณ์ ให้ผู้หญิงสัมภาษณ์ภรรยาซึ่งเป็นหญิงตั้งครรภ์ ส่วนผู้ชายแยกเข้าไปสัมภาษณ์สามี ตอนแรกไม่เห็นสามี ก็เลยถามภรรยาว่าสามีอยู่ไหน ภรรยาบอกว่าอยู่ในครัว เข้าไปสัมภาษณ์ได้เลย พอเราเข้าไปก็เจอสามีกำลังหันหลังอยู่กับเพื่อนอีกคน เราก็เริ่มสัมภาษณ์ สามีก็ไม่ยอมหันหน้ามายังหันหลังให้สัมภาษณ์อยู่แต่ก็ตอบคำถามปกติ เราเองเริ่มแปลกใจแต่ก็เก็บไว้ก่อน ขณะถามไปเรื่อย ๆ ก็สังเกตเห็นคว้นลอยขึ้นมาเป็นระยะ พอสามีขยับตัวเราก็เลยรู้ว่าเขากำลังเสพยาบ้ากันอยู่พอดี เราก็เริ่มกลัวแล้ว ระทึกใจมาก กลัวว่าสามีจะจับเราเป็นตัวประกันไว้ตอนเมายาบ้า แต่ก็เก็บอาการไว้ก่อนยังสัมภาษณ์ต่อไปเรื่อย ๆ จนเสร็จ เราเองก็นั่งสัมภาษณ์อยู่ในลักษณะพร้อมวิ่งเต็มที่ ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นก็จะวิ่งทันที แต่สุดท้ายก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น เหตุการณ์ผ่านไปได้อย่างความระทึกใจ พอสัมภาษณ์เสร็จพวกเราก็รีบออกมาทันที แม้จะไม่ได้เกิดอะไรขึ้น แต่ก็เป็นประสบการณ์ที่แสนตื่นเต้น เพราะเราไม่รู้ว่า สามีผู้ให้ข้อมูลเมาแค่ไหนแล้ว สัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์มาเราอาจได้เป็นตัวประกันโดยไม่รู้ตัว เผลอๆ อาจได้ลงข่าวหน้าหนึ่งก็ได้

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทำให้เราได้ประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ได้เจอปัญหาที่แตกต่างกันไป ได้ฝึกทักษะการทำงาน ฝึกการทำงานในสภาวะที่กดดันและต้องเอาตัวรอด แม้บางครั้งอาจจะต้องเสี่ยงตายกับอันตรายต่างๆ และยังเป็นการเรียนรู้ด้วยว่าในแต่ละครอบครัว อีกหน่อยเมื่อเราเข้ามาเก็บข้อมูลชุดต่อไปจะเป็นอย่างไรบ้าง สำหรับกรณีหลังสุดนี้นอกจากแปลกแล้วยังสร้างความตื่นเต้นเร้าใจให้อีกด้วย ทำให้รู้สึกว่สามีของผู้ให้ข้อมูลก็ยังมึ่น้ำใจ แม้จะติดภาระกิจที่ไม่ว่างแต่ก็ยังยอมให้สัมภาษณ์ด้วยสปีริตสูงส่ง ผู้สัมภาษณ์เองก็มีสปีริตพอที่จะสัมภาษณ์ต่อจนจบ เพราะกลัวเสียน้ำใจ แม้จะอยากบอกว่าที่หลังไม่ต้องก็ได้ คราวหน้าคราวหลังคงจะต้องดูกาลเทศะก่อนสัมภาษณ์ เพื่อจะได้ไม่เกิดเหตุการณ์แบบนี้อีก คิดแล้วก็ดีเหมือนกันที่มีผู้ให้ข้อมูลคอยสร้างความตื่นเต้นให้เรา ทำให้เราต้องตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ถึงตอนนี้แล้วก็ยังตื่นเต้นไม่หายเลย

ดาอิตี

อะไรคือดาอิตี? แล้วรู้สึกว่ามันจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานหรือไม่มันต้องอ่านดูจากเรื่องเล่าต่อไปนี้

ในลักษณะของแบบสอบถามที่เป็นมาตรฐานเดียวกันสำหรับทุกพื้นที่นั้น มีปัจจัยหลักอีกอย่างหนึ่งก็คือภาษานั้นเอง ในส่วนพื้นที่ที่ได้รับการมอบหมายของตัวผู้เขียนนี้ส่วนใหญ่แล้วจะสัมผัสกับชุมชนที่เป็นอิสลามถึงร้อยละ 90 ก็ว่าได้ เมื่อเทียบจากชุดแบบฟอร์มใน ข02 ซึ่งจะมีการสอบถามถึงเรื่องศาสนาอยู่ด้วยว่าท่านนับถือศาสนาอะไร ทำให้ทราบถึงลักษณะชุมชนว่าเราควรจะวางตัวอย่างไรบ้างเมื่อจะเข้าหมู่บ้านอิสลาม ในส่วนของการเข้าพื้นที่ใหม่นั้นผู้ช่วยนักวิจัยชายจะเข้าไปสอบถามหญิงตั้งครรรค์อิสลามนั้นยากกว่าผู้ช่วยนักวิจัยหญิงสอบถาม กลุ่มตัวอย่างบางคนถึงกับคลุมผ้าปิดหน้าเสียมิดชิด แถมไม่พอเธอยังหันหลังให้เราด้วยซ้ำในขณะที่สัมภาษณ์ เพราะเขายังไม่เชื่อใจเราในครั้งแรก ๆ ไม่รู้ว่าเราเป็นใครและโครงการอะไรกัน แต่เมื่อเข้าไปหาที่บ้านบ่อยขึ้นพวกเธอก็จะรู้สึกมั่นใจที่จะพูดคุยด้วยมากขึ้น

เรามาพูดถึงการสัมภาษณ์กันต่อดีกว่าว่า “ดาอิตี” มันมีอิทธิพลและโหดร้ายต่อผู้ช่วยนักวิจัยอย่างไรบ้าง ซึ่งตัวผู้ช่วยนักวิจัยจะแบ่งเป็นประเภทของผู้ให้ข้อมูลตามความสามารถของการพูดภาษาไทยดังนี้

สำหรับประเภทแรก นั้น คือพวกพูดไทยได้และฟังรู้เรื่อง นั้นเมื่อนำมาใช้กับแบบสอบถามที่เป็นมาตรฐานเดียวกันนั้นมักจะไม่มีปัญหาทางด้านการสื่อสารและภาษา

ส่วนประเภทที่สอง นั้น เป็นพวกพูดไทยได้แต่ฟังไม่รู้เรื่อง สำหรับกลุ่มนี้เห็นแล้วจะเป็นปัญหาทางด้านภาษาเล็กน้อย ซึ่งยังไม่ค่อยลำบากสักเท่าไร แต่ก็ยังมีการแปลภาษาไทยเป็นไทยบ้างก็มี

ประเภทที่สามและประเภทที่สี่ นี้จะเป็นกลุ่มที่เรียกว่าพูดไทยได้บ้างไม่ได้บ้าง หรือพูดไทยไม่ได้เลย และฟังก็รู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง หรือไม่รู้เรื่องเลย เป็นปัญหาอย่างแน่ เพราะถ้าไม่มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษามาช่วยสักวันหนึ่งก็สัมภาษณ์ไม่เสร็จสักคน ผู้เชี่ยวชาญภาษาที่หาได้ในพื้นที่ก็คือญาติพี่น้องของตัวผู้ถูกสัมภาษณ์เอง ที่จะคอยเป็นแสงสว่างนำทางไปถึงจุดหมายได้สำเร็จ ซึ่งในลักษณะของการถามแบบสัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มคนอิสลามแล้วถ้าเกิดอยู่ในประเภทที่สามและสี่แล้วละก็ เมื่อเราถามเขาเขาก็จะฟังรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง หรือบ้างก็ไม่รู้เรื่องเลย และคำที่พวกเรามักจะได้ยินจากปากของ “เขา” ก็คือ ดาอิตี หรือ “ไม่รู้”

เขียนน้อย...ค่อย ๆ ละเลง

การวิจัย คือการรวบรวมข้อมูล องค์ประกอบต่างๆเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้กลายเป็นองค์ความรู้ใหม่ เป็นการได้ค้นพบทฤษฎีใหม่ แนวทางใหม่ และการค้นพบปัญหาใหม่ รวมไปถึงแนวทางแก้ไขปัญหาใหม่ๆ เหล่านั้นตามกลไกของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และในการวิจัยนี้เอง โดยหลักแล้วการได้มาซึ่งงานวิจัยที่มีทั้งคุณภาพและประสิทธิภาพ จึงต้องขึ้นอยู่กับ ข้อมูลที่ดี น่าเชื่อถือเป็นปัจจุบัน การจะได้มาซึ่งมาวิเคราะห์ก็ต้องมีการบันทึกข้อมูล และท้ายสุดกระบวนการต่างๆจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มี ผู้บันทึกข้อมูลเหล่านั้นเลย จึงไม่แปลกใจเลยว่า ผู้บันทึก คือ หัวใจสำคัญของการได้มาซึ่งข้อมูล และเป็นกลไกหนึ่งที่จะขาดไม่ได้เลยในการทำวิจัย

โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยก็เหมือนกัน มีบุคลากรที่ทำหน้าที่เป็นผู้บันทึกข้อมูลคือ “ผู้ช่วยนักวิจัยระยะยาวในเด็กไทย” หรือที่เรียกกันสั้นๆว่า ผู้ช่วยนักวิจัย บางพื้นที่ใช้คำว่า ผชว. หูมามนน้อยก็เรียกกันเป็นภาษาต่างประเทศ ว่า RA (Research Assistant) แต่จะอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเรียกกันอย่างไรเพื่อจะยกระดับจิตใจหรือความรู้สึกมากน้อยแค่ไหน สิ่งสำคัญที่สุดในหน้าที่ของเราก็คือ การทำให้มีข้อมูล ข้อมูลนั้นต้องมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ การรักษาคุณภาพข้อมูลเหล่านั้นยิ่งเกื้อรักษาความเดิม และส่งข้อมูลเหล่านั้นไปยังผู้เกี่ยวข้องได้ตามกรอบเวลาที่สมควรจะเป็น เหล่านี้เป็นหน้าที่หลักและยิ่งใหญ่ของพวกเรา ทีมผู้ช่วยนักวิจัย

การไปหาข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง พวกเราจะตั้งสติตั้งแต่ออกจากสำนักงาน เตรียมชุดแบบสัมภาษณ์ให้พร้อม อุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ประกอบการสัมภาษณ์ ทุกอย่างต้องทำอย่างมีสติ ค่อยเป็นค่อยไปไม่รีบร้อน เพราะถ้าเกิดลืมบางสิ่งบางอย่างไปก็เท่ากับว่าข้อมูลชุดนั้นจะไม่สมบูรณ์ ต้องกลับมาทำใหม่ เสียเวลา นอกจากนั้นสภาพการเดินทางอย่างของทีมงานกรุงเทพฯ ที่ต้องใช้บริการรถสาธารณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น รถเมล์ รถตู้ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง แท็กซี่ ตุ๊กๆ รถไฟฟ้า BTS ต้องคอยสวดมนต์เวลานั่งอยู่บนรถเหล่านั้น ด้วยเหตุผลหลายประการ เพราะฉะนั้นแล้วเราทีมงานกรุงเทพฯ จึงจะต้องมีสติและเตรียมพร้อมอยู่เสมอ

เมื่อเราได้สัมภาษณ์ เจอบกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลของเรา สิ่งต่อไปนี่ที่เราจะต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลาได้แก่

1. ต้องได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงตามความเป็นจริง ครบสมบูรณ์ จากกลุ่มตัวอย่าง
2. ต้องคำนึงอยู่เสมอว่า เราไม่ได้รบกวนเวลาที่มีค่าของเขา ไม่ได้เข้าไปสร้างความลำบากใจ อึดอัดใจ จนไปกระทบวิถีการดำเนินชีวิตที่เขาควรจะเป็น
3. ไม่เป็นการบังคับ หรือคาดคั้นจนได้มาซึ่งข้อมูลที่เราต้องการ
4. ต้องคิดเสมอว่า เขาคือคนที่ให้ความรู้เรา เป็นผู้สอนเรา เราจึงจะต้องเคารพและให้เกียรติเขา เสมือนหนึ่งเขาเป็นอาจารย์ เป็นญาติ เป็นพ่อ - เป็นแม่ พี่ น้อง หรือเป็นเพื่อนที่ดีของเรา เราปฏิบัติกับคนที่เรานับถืออย่างไร คนกลุ่มนี้ก็สมควรอย่างยิ่งที่เราจะต้องปฏิบัติตามนั้นเช่นกัน

ขอขยายประเด็นทั้ง 4 ข้อดังนี้

ประเด็นแรก “ข้อมูลเที่ยงตรง สมบูรณ์ และครบถ้วน” ข้อมูลที่เที่ยงตรงตามความเป็นจริง ครบถ้วน ประเด็นนี้สำคัญมาก ๆ แม้ว่าพวกเราจะสัมภาษณ์จนคล่องจำได้ทุกตัวอักษรในเครื่องมือก็ตาม พวกเราก็ต้องไม่ลืมไตร่ตรองและทบทวนอยู่เสมอว่าอาจมีความผิดพลาดเกิดขึ้นจากความเข้าใจผิดของเราหรือกลุ่มตัวอย่างเอง รวมไปถึงตัวของชุดข้อมูลในชุดต่างๆด้วย ประเด็นนี้จึงขึ้นอยู่กับผู้ช่วยนักวิจัยเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเราผิด หลงทาง อย่าเหิมเกริม หาญกล้าคิดไปโงะใครเป็นอันขาด นอกจากโงะตัวเอง

ประเด็นที่สอง “ไม่รบกวนวิถีชีวิตเขา” การวิจัยโดยเฉพาะที่เป็นโครงการวิจัยระยะยาวด้วยแล้ว การจะทำให้บังเกิดเป็นผลที่สามารถจับต้องได้ และใช้เวลาเห็นผลเร็วเป็นเรื่องยาก และถ้าจะทำอะไรให้เกิดเป็นผลขึ้นมาก็ไม่แน่ว่าเขาเหล่านั้นจะได้รับผลที่เกิดจากการวิจัยหรือเปล่า การที่เขาให้ข้อมูลกับเราจึงถือเป็นวิทยาทานโดยแท้จริง เพราะฉะนั้นเราจะต้องคำนึงถึงเรื่องของเวลา และการไปสร้างภาระ ความลำบากใจให้กับเขาจนไปกระทบการดำเนินชีวิตของเขาหรือเปล่า สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียดอ่อน ซึ่งต่างคนต่างก็มีลักษณะนิสัยจิตใจ อารมณ์ ต่างกันจึงเป็นหน้าที่อีกหน้าที่หนึ่งของพวกเราที่จะต้องศึกษาและเรียนรู้จากกลุ่มตัวอย่าง และเป็นเทคนิคส่วนบุคคลที่ผู้ช่วยนักวิจัยทุกคนมีและสามารถพัฒนาได้

ประเด็นที่สาม “ไม่คาดคั้น ให้ได้มา ซึ่งข้อมูลที่เราต้องการ” นอกจากที่เราจะหวังเรื่องจิตใจวิธีการดำเนินชีวิตของเขา ตลอดจนการทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงและครบถ้วนแล้ว สิ่งหนึ่งที่เรายังต้องคำนึงถึงอีกอย่าง ก็คือ การได้มาซึ่งข้อมูลจะต้องไม่เป็นการคาดคั้น บังคับ การซักถามต่างๆที่กลุ่มตัวอย่างอึดอัด ไม่สบายใจ อาจจะได้อะไรที่ตอบไป เพราะเกรงใจ จำยอม หรือตอบไปให้สิ้นเรื่อง ทั้งนี้จะมีผลในระยะต่อไปก็เป็นได้

ประเด็นที่สี่ “ให้ความเคารพ ดังเขาคือญาติมิตร” ประเด็นนี้สำคัญเพราะวัตถุประสงค์ของเราคือการศึกษาข้อมูล นั่นคือเหตุผลหลักที่เราต้องทำทุกครั้งที่เราไปหาผู้ให้ข้อมูล แต่โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยไม่ใช่ไปหาครั้งเดียว ต้องมีหลายครั้งหลายหนที่เราและผู้ให้ข้อมูลจะต้องเจอกัน จนเกิดความผูกพัน จะด้วยจากว่าเขาให้ข้อมูลเรา หรือเจอกันหลายครั้งตลอดอายุการวิจัย ดังนั้นการใช้ความเป็นไทยกับขนบธรรมเนียมที่เขาเป็นผู้ให้ เขาคือผู้ใหญ่ เราก็ควรนับถือและให้ความเป็นมิตรเสมอๆจะสร้างความผูกพันและไม่ตรีจิตอันดีในระยะยาว

ข้อมูลเที่ยงตรง สมบูรณ์ และครบถ้วน
ไม่รบกวน วิถี ชีวิตเขา
ไม่คาดคั้น ให้ได้มา ซึ่งข้อมูลที่เราต้องการ
ให้ความเคารพ ดังเขาคือญาติมิตร

ทั้งสี่ประเด็นนี้เอง ทำให้พวกเราจะมีมารีบท่า ราบเสร็จ ราบไปไม่ได้ ทุกอย่างทุกครั้งที่เราเข้าสัมภาษณ์ พวกเราจะต้องมีสมาธิและมีสติคิดถึงประเด็นเหล่านี้ตลอดเวลา ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งไปอาจจะส่งผลกระทบต่อข้อมูลที่จะได้มาและตัวโครงการในอนาคตก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น “เขียนหน่อย ค่อยๆ ละเลง” จึงเป็นเรื่องที่ทีมกรุงเทพฯยึดปฏิบัติเสมอมา และตลอดไป

จากปาก...กา ถึงกระดาด

การจัดบันทึก เป็นงานที่สำคัญของการเก็บข้อมูลภาคสนาม การให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ สมบูรณ์ ครบถ้วนและเป็นจริงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่คนทำงานเก็บข้อมูลต้องทำความเข้าใจในแบบสัมภาษณ์ วัตถุประสงค์ในการถาม ซึ่งมีอธิบายอยู่ในคู่มือ หากเข้าใจผิด ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไม่ถูกต้อง ทำการบันทึกข้อมูลที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ คงไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ ผู้ช่วยนักวิจัยที่ทำงานเก็บข้อมูลพึงระลึกเสมอว่า ข้อมูลทั้งหมดที่ได้ทำการบันทึกนั้น เป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความเชื่อถือและอ้างอิงได้อย่างเป็นรูปธรรม

แบบสัมภาษณ์ในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยมีทั้งให้กากบาทในแบบสัมภาษณ์ มีที่ว่างสำหรับ บันทึก และอื่นๆ นอกเหนือที่อยู่ในข้อสัมภาษณ์เป็นจุดสังเกตที่พบเห็น หรือเหตุการณ์อื่นที่ทำให้ไม่สามารถเก็บ ข้อมูลในช่วงระยะเวลาที่เข้าติดตาม

มีข้อมูลทางด้านสังคมที่ต้องบันทึก ในช่วงที่เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ต้องสำรวจร้านค้า แหล่งประโยชน์ ต้องบันทึกจำนวนอาหารที่ขายในแต่ละร้านตามจริง ต้องเข้าไปถามทุกร้าน จะข้ามไม่ได้เลย เพราะจะมีผลต่อการวิเคราะห์ พยายามบันทึกข้อมูลอย่างแม่นยำ ครบถ้วน

ข้อมูลทางด้านเด็กและครอบครัว ได้จากแบบสอบถามซึ่งมีข้อสัมภาษณ์มากมาย มีการตอบแบบ หลากหลาย เช่น การเขียนคำตอบที่เป็นเวลา ให้ลงตัวเลข กลุ่มตัวอย่างมักจะตอบเป็นช่วง อาทิ 1-2 ชั่วโมง, 3-4 ครั้ง แต่วัตถุประสงค์ของข้อสัมภาษณ์ต้องการทราบเพียงค่าเดียว เราต้องชี้แจงและซักถามให้ชัดเจนเพื่อให้ ได้คำตอบเพียงหนึ่งค่า จึงจะทำการบันทึกลงไป

กรณีที่มีการรบกวนให้กลุ่มตัวอย่างช่วยบันทึกอาหารก่อนหญิงตั้งครรภ์จะคลอด จำเป็นอย่างยิ่งที่เรา จะต้องถ่ายทอดสอนวิธีการบันทึก สร้างความเข้าใจเพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูล และสะดวกในการ ซึ่งวัดอาหารและวิเคราะห์ ประมวลผล

ช่วงเด็กอายุ 21-26 วัน ช่วงนี้คนทำงานเก็บข้อมูลทำการเยี่ยมหลังคลอด เพื่อดูการเลี้ยงดูและรบกวน มารดาเด็กหรือผู้เลี้ยงดูหลัก บันทึกพัฒนาการและการให้อาหารเด็กในขวบปีแรกบนปฏิทิน ซึ่งปฏิทินน่ารักมาก ชวนให้บันทึก นักวิจัยได้ออกแบบเป็นการแกะสติ๊กเกอร์แปะติด เช่น เด็กเริ่มชันคอ เมื่ออายุ 2 เดือน ก็แกะ สติ๊กเกอร์รูปเด็กชันคอแปะติดช่วงเด็กอายุ 2 เดือน หรือเด็กเริ่มเล่นน้ำลาย เมื่อครั้งอายุได้ 3 เดือน ก็แกะ สติ๊กเกอร์รูปเด็กเล่นน้ำลายแปะติดช่วงเด็กอายุ 3 เดือน เป็นต้น ทำให้มารดาเด็กหรือผู้เลี้ยงดูหลักเฝ้าคอย สังเกตดูพัฒนาการ และสนใจการให้อาหารเด็ก

เด็กบางคนที่มีพี่ชาย พี่สาว ค่อนข้างช่น จะชอบเล่นปฏิทินพัฒนาการของเด็ก ชอบแกะสติ๊กเกอร์แปะ ติด บางทีก็ย้ายพัฒนาการที่น้องสามารถทำได้ช่วงเดือนนี้ไปไว้อีกเดือนหนึ่ง เมื่อคนทำงานเก็บข้อมูลเข้าไป ติดตามช่วงเด็กอายุ 1 ปี ก็เกิดความสับสน ดังนั้นการเก็บข้อมูลก็ต้องบันทึกไว้ว่ามีเหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้น จากนั้นก็นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบกับข้อมูลช่วงอายุ 6 เดือนแรกที่เรามีอยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์

เมื่อเด็กอายุ 1 ขวบ จะมีข้อร้องให้กลุ่มตัวอย่างช่วยบันทึกการหลับ การตื่น การให้นมและการให้อาหารเด็กในรอบ 24 ชั่วโมง แบบบันทึกนี้เป็นการสังเกตและการบันทึกของผู้เลี้ยงดูเด็ก พวกเราจะต้องทำการอธิบายและชี้แจงความจำเป็นที่ต้องมีการบันทึก ไม่อย่างนั้นแล้วจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือ หากกลุ่มตัวอย่างบันทึกดี การชั่งวัดอาหารที่ได้รับประทานในแต่ละมื้อก็ใกล้เคียงความเป็นจริง การติดชมกลุ่มตัวอย่างทำให้พวกเขามีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม อีกอย่างก็เป็นการเฝ้าสังเกตบุตรหลานของตนไปด้วย เพราะก่อนหน้านี้กลุ่มตัวอย่างก็ไม่ได้สนใจรายละเอียดปลีกย่อย เมื่อมีกิจกรรมนี้เกิดขึ้น จึงเป็นการสร้างความตื่นตัวกับกลุ่มตัวอย่างเอง ให้เป็นนักสังเกตและนักบันทึกข้อมูล และให้ความเอาใจใส่บุตรหลานมากยิ่งขึ้น

เพื่อนบ้านและญาติสนิทมิตรสหายของกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทมากกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่สามารถบันทึกกิจกรรม เนื่องจากอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ พวกเราจึงต้องรบกวนให้वानให้บุคคลดังกล่าวเป็นผู้บันทึกตามคำบอกของกลุ่มตัวอย่าง หากเป็นกลุ่มชาวเขา ล่ามจำเป็นที่สุด และเป็นผู้บันทึกข้อมูลให้

กลุ่มตัวอย่างบางคนมีผู้เลี้ยงดูเด็กที่ไม่ใช่มารดาเด็ก เช่น ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า หรือครูพี่เลี้ยงที่สถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งเป็นการยากที่จะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพราะผู้เลี้ยงดูเด็กไม่ได้สังเกตพฤติกรรมของเด็ก จึงไม่สามารถตอบข้อสัมภาษณ์ได้อย่างแน่ชัด ครั้นจะถามจากมารดาเด็กก็ไม่ได้เลี้ยงดูในช่วงกลางวัน พวกเราก็ต้องบันทึกเพิ่มเติมลงไปว่า เป็นข้อมูลที่ไม่แน่ชัด เกิดจากสาเหตุอะไร และใครเป็นผู้ให้ข้อมูล มีความสัมพันธ์กับเด็กอย่างไร เป็นต้น

บางครั้งเนื่องจากรายละเอียดข้อมูลค่อนข้างมาก อธิบายเป็นตัวหนังสือหรือจดบันทึกไม่ได้ พวกเราก็จะสื่อโดยการวาดภาพประกอบ

คำบางคำที่เป็นศัพท์เฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ ไม่สามารถถ่ายทอดเป็นคำที่ตรงตัวให้เข้าใจโดยทั่วกัน พวกเราก็จะลงเฝ้าในความหมายแบบทำคำไปด้วย เช่น **ซึ่เยา** คือ การที่เด็กเปลี่ยนพัฒนาการจากทำหนึ่งไปสู่อีกทำหนึ่ง **จักตอก** คือ การเอาไม้ไผ่มาทำเป็นเส้นบาง ๆ เพื่อสามารถถักเป็นรูป ต่าง ๆ ได้ เช่น หมวก ตะกร้า เป็นต้น

ก่อนออกจากบ้านกลุ่มตัวอย่าง ตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ หากไม่ชัดเจนต้องทำการสอบถามซ้ำอีกครั้ง พร้อมเขียนบันทึกแบบเยี่ยมบ้านเวลาเข้าออก และปัญหาที่พบปะในกลุ่มตัวอย่างนั้น ๆ

เมื่อกลับจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่แล้ว ตรวจสอบความเรียบร้อยอย่างละเอียด รอบคอบ ก่อนส่งให้หัวหน้าทีม หากขาดตกบกพร่องให้รีบแก้ไข มิเช่นนั้นแล้ว ถ้าส่งงานให้กับหัวหน้าทีม ก็จะโดนตีกลับ และถูกตำหนิแบบน่ารัก ๆ แถมทำยอกันะ เมื่อพบข้อผิดพลาด ทำให้เสียเวลานึกย้อนว่าเหตุการณ์ในวันที่เข้าเยี่ยมเป็นอย่างไร โชคดีนึกได้ก็แล้วกัน แต่หากนึกไม่ออกหรือไม่ได้ถาม หากบ้านกลุ่มตัวอย่างสามารถติดต่อทางโทรศัพท์ก็ค่อยยังชั่วหน่อย แต่หากไม่มี ก็ต้องเสียเวลาเข้าไปติดตามที่บ้าน และบางครั้งก็ทำให้เสียเวลาในการต้องย้อนไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างใหม่ ซึ่งเป็นการรบกวนกลุ่มตัวอย่าง อีกทั้งเสียทั้งเวลา และทรัพยากรอีกด้วยหาก

งานยักษ์ที่พวกเราคนทำงานเก็บข้อมูลได้พบเจอก็คือ **ปุมครอบครัว** พวกเราต้องทำการบันทึกความเป็นครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างเสมือนหนึ่งเราคือหนึ่งผู้ถ่ายทอดที่อยู่ในครอบครัวของเขา ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคอยสอบถามอย่างเจาะลึกและทำการบันทึกให้ได้ครบถ้วน สมบูรณ์ นำมาเรียงร้อยถ้อยแถลง พออ่านดูเหมือนเขียนนิยายเรื่องสั้นยังงี้ยังงั้นเลย แต่พวกเราคนทำงานเก็บข้อมูลก็สนุกไปกับงานเขียน เหมือนได้เป็นนักเขียนอิสระไปเลย ชาติก็แต่ไม่ได้ลงตีพิมพ์เท่านั้นเอง

ผู้ช่วยนักวิจัยต้องบันทึกข้อมูลทันที เพื่อความสดของข้อมูล แม้เราจะใช้วิธีการจำ เราก็จะจำเพียงระยะเวลาสั้นเท่านั้น นานวันเข้าความจำในข้อมูลนั้น ๆ ก็จะลดลง เวลาต้องการใช้ข้อมูลขึ้นมาหนักหน่วงก็จะได้ข้อมูลที่เลือนลาง จำได้บ้างไม่ได้บ้าง

การจดบันทึกสมควรทำให้เป็นนิสัย โดยเฉพาะคน **“ซีลิม”** ด้วยแล้ว ยิ่งต้องบันทึกบ่อย ๆ อย่างน้อยก็เป็นสิ่งเตือนความทรงจำ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว คนเรามักจะจำได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้นเท่านั้นเอง หากยิ่งแก่ตัวไปยิ่งเลอะเลือนใหญ่

จะเห็นได้ว่า การบันทึกข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์นั้น มีผลต่อการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในโครงการอย่างมากมายมหาศาล หากข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงหรือจากการที่เราแปลความหมายไปเอง ก็มีค่าแค่กระดาษแผ่นหนึ่งที่ไม่ความหมายอะไรเลย

ฝึกตนเองเป็นนักบันทึก **“จากปาก...กา ถึงกระดาษ”** เพื่อวาดฝันแต่ละวัน อยู่กับโลกความเป็นจริงที่สร้างสรรค์ และทันเหตุการณ์

ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเจ้าชื้อเฮ้ออียังอีก

“ทำไมบ่นเป็นตาแก่ขึ้นไปได้” เขวากันว่าหากมนุษย์คนใดแสดงอาการบ่น มนุษย์คนนั้นน่าจะเริ่มเข้าสู่วัยชรา แต่สภาพของประเทศไทยของเราก็มีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คำพูดที่ใช้บ่นของแต่ละภาคก็จะมีประโยคยอดฮิต ภาคอีสานก็เช่นเดียวกัน

“ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเจ้าชื้อเฮ้ออียังอีก” คำนี้แปลว่า “ทำแล้วก็ทำอีกในเรื่องเดิมซ้ำๆ แล้วจะเอาอะไรอีก” หรือพูดง่ายๆ ว่า “จะเอาอะไรกันนักกันหนา” เป็นคำพูดที่คนภาคอีสานใช้บ่นเวลาที่ต้องทำอะไรแบบเดิมเรื่องเดิมซ้ำๆ บ่อยๆ จนมีความรู้สึกเบื่อหน่าย แต่นัยของคำพูดก็คือบ่นไปอย่างนั้นเอง ได้แต่บ่นๆ ไปแต่ก็ยังทำให้หากต้องทำอีกครั้ง ผู้ช่วยนักวิจัยอย่างเราๆ ก็มีเรื่องบ่นกันเหมือนกัน แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าพวกเราแก่ชราอย่างเขวากันหรอกนะ พวกเราบ่นไปอย่างนั้นเอง ฝึกไว้เผื่ออย่างเข้าสู่วัยชราแล้วจะได้ชิน ความจริงแล้วการที่พวกเราบ่นๆ กันในเรื่องต่างๆ จากการสังเกตพบว่าสาเหตุของการบ่นของพวกเราเกิดจากสาเหตุใหญ่ๆ 3 สาเหตุด้วยกัน

สาเหตุแรกคือพวกเราเหนื่อยกับการทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังสมองให้กับโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยที่พวกเรารัก พวกเราทุ่มเทให้ตั้งแต่การสอบเข้าทำงานกับโครงการ เมื่อเราทราบข่าวการรับสมัครสอบ เราต้องนั่งรถเมล์ ต่อรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เดินหาอาคาร 5 ชั้น 2 ตึกกรมการแพทย์จนขาดรองเท้าคู่มือใหม่ที่เพิ่งซื้อใหม่มาก็กัดเท้า เสียหายสิ้นรองเท้าที่สึกด้วย และยังต้องทนพร้อมทั้งทำใจดีสู้เสือกับคำขู่ของยามรักษาความปลอดภัยที่ขู่เราว่า

“น้องมันใจแล้วหรือที่มาสัครงานนี้ งานนี้หินมากนะน้อง การสอบยากมากหลายขั้นตอน” วันสอบก็สอบหลายขั้นตอนจริงๆ ตามคำขู่ มีทั้งการสอบข้อเขียน ขอยืนยันว่าเป็นข้อเขียนจริงๆ คือเขียนเป็นสิบๆ หน้า ทดสอบการใช้คอมพิวเตอร์ ทดสอบการใช้อินเทอร์เน็ต ตอนสอบส่งอีเมล ปรากฏว่าเราส่งไม่ได้ แต่พอออกมาจากห้องสอบทุกคนบอกว่าส่งไม่ได้เหมือนกันเราเลยโล่งอก การสอบๆ ตั้งแต่ 09.00 น. ไปเสร็จสิ้นเวลา 13.30 น. ข้าวเช้าก็ไม่ได้กินไปแล้วยังต้องอดข้าวกลางวันอีก ระหว่างที่เราทำข้อสอบท้องเรามันก็ร้องเตือนเป็นระยะๆ พาเพื่อนพ้องที่สอบและนั่งใกล้ๆ เราต้องร้องตามเหมือนกับเสียงอึ้งอ่าร้องตอนฝนตก พอท้องเราร้อง “อึ้ง” ท้องเพื่อนก็ร้อง “อ่าว” รับเป็นระยะๆ เท่านั้นยังไม่พอเจ้าหน้าที่ที่คุมสอบยังบอกให้เราไปทดสอบสุขภาพจิตอีกโดยให้เราเดินไปที่ห้องสอบ เราก็เดินหาจนเหนื่อย ตอนสอบสุขภาพจิตจึงไม่มีสมาธิเลย อาจารย์ที่สอบเราท่านก็ถามเราว่า

“ทำไมถึงตอบซ้ำจัง” เราก็อ้อมแอ้มบอกท่านว่า

“เสียงท้องมันร้องรบกวนสมาธิจึงทำให้เสียงที่พูดเปล่งออกมาเพื่อตอบคำถามได้ซ้ำกว่าปกติ” การสอบก็ยาวมากกว่าจะเสร็จก็เป็นเวลา 15.30 น. เราถึงได้กินอาหารมื้อแรกของวันนั้น งานนี้ต้องเรียกว่า “หิวแล้วหิวอีก”

ไม่เพียงแต่เราจะทุ่มเทกับการสอบเท่านั้นเรายังทุ่มเทกับการทำงานด้วย เราออกทำงานกันแต่เช้ากว่าจะกลับเข้าที่พักก็ค่ำมื่อด้วยยานพาหนะที่เก่าคร่ำคร่าของโรงพยาบาลเป็นประจำซ้ำๆกันทุกวัน

สาเหตุที่สอง การบ่นของพวกเรา เกิดจาก “ความไม่เข้าใจ” เช่นเรื่องอุปกรณ์ที่มีอย่างขาดแคลนไม่เพียงพอต่อการใช้งาน ตัวอย่างเช่นกล้องถ่ายรูป ในช่วงแรกเรามีกล้องถ่ายรูปหนึ่งตัวแต่ต้องแบ่งกันใช้งานสองทีม จนกล้องถ่ายรูปทนความสับสนจนมันไม่ไหวต้องส่งซ่อม ใช้เวลาหนึ่งเดือนในการซ่อม ช่วงที่รอก็ได้ยืมกล้องของโรงพยาบาลที่ปลดระวางแล้วมาใช้ ต่อมาทราบทีหลังว่าราคาซ่อมกล้องมันเท่ากับราคากล้องตัวใหม่ เราต้องรอไปจนหลายเดือนต่อมาเราก็ได้กล้องถ่ายรูปตัวใหม่มา พวกเราทุกคนดีใจมาก โดยเฉพาะหัวหน้าทีมรับนำกล้องตัวใหม่มาводน้องๆ เพื่อเอาหน้า เมื่อผู้ช่วยนักวิจัยที่เคยใช้หนีบมาดูก็บอกว่า

“คล้ายๆกล้องตัวเดิมทั้งรุ่นของกล้อง และลักษณะกล้องที่เหมือนเคยผ่านการใช้งาน” ทุกคนเลยเก็บความสงสัยไว้ในใจ จนกระทั่งเกิดปัญหาเราไม่เข้าใจวิธีการใช้กล้องบางประการจึงบอกให้หัวหน้าทีมช่วยไปเอาคู่มือการใช้กล้องมาให้ ในวันที่หัวหน้าทีมและผู้ช่วยนักวิจัยชุมชนเข้าไปขอคู่มือการใช้กล้องกับทางร้าน ทางร้านก็ทำหน้างงๆแล้วบอกกับเราว่า

“ทางโรงพยาบาลไม่ได้ซื้อกล้องยี่ห้อนี้ ซื้ออีกยี่ห้อหนึ่งต่างหาก” ส่วนกล้องตัวที่เราไปขอคู่มือเป็นกล้องตัวเก่าที่ส่งซ่อม ทุกคนได้ข้อมูลนี้มาก็รู้สึกเศร้าใจ แต่ก็ทำใจยอมรับว่ามีกล้องใช้งานเป็นใช้ได้ จะเก่าหรือใหม่ก็ช่างมัน อยู่มาวันหนึ่งเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลหน่วยงานเจ้าของกล้องที่เรายืมมาก็มาทวงกล้องถ่ายรูปที่เราขอยืมมาโดยบอกกับเราว่า

“ได้กล้องตัวใหม่แล้วก็เอากล้องตัวเก่าคืนมา” เราก็บอกว่า

“ได้กล้องตัวใหม่ที่ไหน กล้องตัวเก่าที่เอาไปซ่อม” เท่านั้นเกิดเรื่องบานปลายกันยกใหญ่เรื่องนี้ท่านผู้อำนวยการขอเรียกประชุมเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจกับทีมผู้ช่วยนักวิจัย สถานการณ์ในตอนนั้นทุกคนมีอารมณ์และเกิดความไม่เข้าใจหากเกิดการประชุมคงไม่เกิดผลดีจึงขอไม่ประชุมและแจ้งต่อท่านผู้อำนวยการว่า

“พวกเราพอใจแล้วไม่ว่าจะเป็นกล้องตัวใหม่หรือเก่าขอให้พวกเรามิใช่เป็นพอ” เรื่องนี้ความไม่เข้าใจการสื่อสารที่ไม่ชัดเจนเป็นเหตุแท้ ๆ

สาเหตุประการสุดท้ายที่ทำให้พวกเรา “บ่น” คือ “ความผิดพลาดของงาน” เรื่องความผิดพลาดของงานเกิดขึ้นได้ในหลายระดับ นับตั้งแต่ความผิดพลาดของหน่วยงานในพื้นที่ เช่นเรื่องการที่เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานโรงพยาบาลที่เราสังกัดอยู่ไม่รู้จักโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย หรือรู้จักแต่อารมณ์ไม่ดี พอมีผู้เข้าร่วมโครงการมาตามนัดหมายถามหาโครงการ ก็ตอบแบบหน้าตาบูดบึ้งน่าเสียใจยิ่งมโหฬารว่า

“ไม่รู้จักโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย ไม่มีหรอก” หรือบางครั้งพวกเราก็ทำงานผิดพลาดบ้าง แต่เราก็ต้องกลับไปแก้ไข เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลท่านก็พูดกับเราว่า

“อะไรกันนักกันหนาฮิ ประเทศไทยไม่ใช่ของเราคนเดียวนะ”

เราในฐานะนักวิจัย ข้อมูลที่เราเก็บต้องเป็นข้อมูลจริง หากพบว่าไม่สมบูรณ์ ไม่ครบถ้วน ไม่ถูกต้อง เราต้องแก้ไขให้สมบูรณ์ ครบถ้วน ถูกต้อง มิฉะนั้นการที่ผลการวิจัยออกมาผิดพลาดและได้เกิดการนำผลการวิจัยของเราออกไปใช้ประโยชน์แล้วส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อสังคมและชุมชน หรือต่อประเทศชาติ เราคงรับภาระไม่ไหว และที่สำคัญการสร้างผลงานที่ถูกต้องมีประโยชน์มีคุณค่า หรือบางครั้งกลายเป็นศาสตร์ให้ผู้อื่นได้ใช้ศึกษาเล่าเรียน หากมันดีมันถูกต้องก็เท่ากับพวกเราได้สร้างอนุสาวรีย์ให้กับตนเอง แต่หากมีความผิดนั้นเราจะตราหน้าเราไปตลอดชีวิต แม้กระทั่งเราตายไปก็ยังไม่พ้นผิด เห็นไหมงานที่เราทำยิ่งใหญ่ขนาดไหน ฉะนั้นความผิดพลาดในแต่ละจุดก็ต้องแก้ไขให้ถูกต้อง ในบางครั้งพวกเราก็พบเหมือนกัน มันเป็นความผิดพลาดของหน่วยงานวิจัยในโครงการเดียวกันซึ่งส่งผลกระทบมาถึงเรา ต้องออกไปทำงานซ้ำแล้วซ้ำเล่าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ครบถ้วน ถูกต้อง เราก็ต้องทำแต่กับบ่นเสมอว่า

“ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเจ้าซีเอาอีหยังอีก”

การทำงานในหน้าที่ผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งในอนาคตเราอาจจะก้าวไปเป็นนักวิจัย หากเราไม่ต้องการให้การทำงานไม่ราบรื่น ทำงานไป บ่นไป เราควรบริหารจัดการกับเรื่อง 3 เรื่องในการทำงานคือ เรื่องแรกได้แก่ ความเหนื่อยและความหิวในขณะทำงานหรือระหว่างการทำงาน ประการที่สองได้แก่ ความไม่เข้าใจในทุกๆ ระดับ และประการสุดท้าย คือความผิดพลาดของงานที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก หากเราสามารถขจัด 3 เรื่องนี้ได้แล้ว เราคงทำงานได้อย่างมีความสุข

เอาหัวหน้าเป็นตัวประกัน

แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในงานวิจัยระยะยาวในเด็กไทยมีทั้งแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต หรือแบบบันทึกอื่น ๆ ก่อนการจัดส่งออกจากพื้นที่ ต้องมีความครบถ้วนของคำตอบทุกข้อคำถาม

การเก็บข้อมูลในพื้นที่จะใช้รูปแบบของการเข้าเก็บข้อมูลที่บ้านเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เพราะต้องการให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความสะดวกและไม่เป็นการรบกวนเวลาทำมาหากินของเขามากนัก การเข้าเยี่ยมบ้านของผู้ร่วมโครงการหรือผู้ให้ข้อมูลที่อำเภอพนมทวน ผู้ช่วยนักวิจัยจะเข้าเยี่ยมบ้านเพื่อบันทึกข้อมูลเกือบทุกวัน ตามช่วงอายุของหญิงตั้งครรภ์ และเด็กที่เกิดจากหญิงตั้งครรภ์

การเยี่ยมบ้านเพื่อบันทึกข้อมูลในขณะตั้งครรภ์อยู่แบ่งได้ 3 ช่วงเวลาใหญ่

ครั้งแรกตามหาหญิงตั้งครรภ์ตามรายชื่อฝากครรภ์จากสถานพยาบาลหรือสถานอนามัยต่างๆทั้งที่อยู่ในเขตพื้นที่ศึกษา และนอกเขตพื้นที่ศึกษาเป็นเขตติดต่อหลายจังหวัดหญิงตั้งครรภ์บางคนก็ไปฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลอื่นที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียง เช่น โรงพยาบาลอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โรงพยาบาลจันทร์เกษม จังหวัดนครปฐม โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ตามที่อยู่ที่ได้ไว้ ณ สถานพยาบาลที่ฝากครรภ์นั้นๆ เพื่อค้นหาวางอยู่ในพื้นที่ศึกษาจริงหรือไม่ หากพบว่าอยู่ในพื้นที่ก็เล่ารายละเอียดเกี่ยวกับโครงการให้ฟัง ถ้าหญิงตั้งครรภ์สนใจและสมัครใจจะเข้าร่วมโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัยก็จะบันทึกข้อมูลเบื้องต้นของหญิงตั้งครรภ์ผู้นั้นไว้ สิ่งที่ต้องลงบันทึกไว้ในแบบบันทึกนี้แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ข้อมูลขณะตั้งครรภ์และหลังคลอด ขณะตั้งครรภ์ประกอบด้วย บ้านเลขที่ที่อยู่จริง ชื่อหญิงตั้งครรภ์ สามี ทั้งชื่อจริงชื่อเล่น ชื่อปู่ย่าตายายที่อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน คาดคะเนกำหนดคลอด โดยดูจากสมุดบันทึกการตั้งครรภ์ที่ได้จากสถานพยาบาลที่ฝากครรภ์ หรือการคำนวณจากวันแรกที่มีประจำเดือนครั้งสุดท้ายก่อนการตั้งครรภ์ในรายที่ยังไม่ได้ไปฝากครรภ์ที่ผู้ช่วยนักวิจัยเข้าไปพบเจอในหมู่บ้าน การคาดคะเนกำหนดคลอดนี้คิดที่อายุครรภ์ 40 สัปดาห์ สถานที่ที่ฝากครรภ์ สถานที่ที่คาดว่าจะไปคลอด แหล่งรับข่าวสารที่สะดวกหรือรวดเร็วที่สุดเพื่อติดต่อหรือแจ้งข่าวสารต่างๆให้ทราบ เมื่อได้ข้อมูลที่ครบถ้วนแล้วก็นำมาจัดลำดับหญิงตั้งครรภ์ของแต่ละหมู่บ้าน และออกเป็นรหัสทั้งแบบตัวเลขและแบบเป็นแถบเส้น หรือ BAR CODE ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อจัดพิมพ์สติ๊กเกอร์ติดแบบสอบถามของหญิงตั้งครรภ์คนนั้นๆต่อไปเมื่อได้วันคาดคะเนการคลอดแล้วก็นำมาวางแผนเพื่อเข้าเยี่ยมบ้านครั้งต่อไป

ครั้งที่สองเป็นการเข้าไปสอบถามที่อายุครรภ์ 28-36 สัปดาห์ จะถามเรื่องในครอบครัว การปฏิบัติตัวก่อนและขณะตั้งครรภ์และการรับประทานอาหารตลอด 1 สัปดาห์ ชนิดอาหารนี้ให้หญิงตั้งครรภ์เป็นผู้บันทึกเองหรือผู้อื่นบันทึกสำหรับคนที่เขียนหนังสือไม่ได้ ผู้ช่วยนักวิจัยจะเป็นผู้อธิบายวิธีการบันทึกให้ จากนั้นก็จะนัดหญิงตั้งครรภ์และสามี ตรวจสุขภาพช่วงอายุครรภ์ 34 สัปดาห์ที่โรงพยาบาลที่ตั้งของสำนักงานพื้นที่ ในที่นี้คือโรงพยาบาลเจ้าคุณไพบูลย์ พนมทวน เพื่อทราบความสมบูรณ์ทางกายของทั้งสองคน ทางโครงการจะมีค่า

พาหนะเดินทางมาตรวจสุขภาพให้ทุกคนที่มารับการตรวจตามที่ผู้ช่วยนักวิจัยนัดและให้แบบบันทึกการคลอดสำหรับสถานพยาบาลเป็นผู้บันทึกในวันที่คลอด

ครั้งที่สาม ติดตามดูว่าหญิงตั้งครรภ์ผู้นั้นไปคลอดหรือยังหากคลอดแล้วคลอดที่สถานพยาบาลใด

การติดตามหลังคลอด ครั้งแรกเพื่อเก็บแบบบันทึกการคลอดที่บ้านหญิงคลอดเพราะสถานพยาบาลจะลงบันทึกให้และให้แม่เด็กนำกลับมาด้วย ครั้งที่สองตอนเด็กอายุได้ 21 วัน สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับแม่และเด็กหลังคลอด จากนั้นก็จะนัดแม่ให้นำลูกมาตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลกับหมอเด็กตอนอายุ 28 วัน ครั้งที่สามตอนเด็กอายุประมาณ 3 เดือนก็เข้าไปเยี่ยมบ้านสอบถามข้อมูลอีกครั้ง จากนั้นก็ตอน 6 เดือน พอหลังจาก 6 เดือนก็จะเยี่ยมบ้านทุกๆ 6 เดือน บันทึกข้อมูลและตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวเด็กที่เข้าร่วมโครงการ เช่น การย้ายที่อยู่ การเจ็บป่วยจนต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลและประสานงานขอประวัติการเจ็บป่วยต่อไป การเก็บบันทึกข้อมูลในพื้นที่ต้องมีความถูกต้องชัดเจน ครบถ้วนไม่ผิดพลาด เพื่อให้ผู้ที่ลงรหัสได้ข้อมูลครบถ้วนทุกข้อ หากข้อที่เก็บมาแต่ละชุดนั้นไม่ถูกต้อง หรือไม่สมบูรณ์จะส่งผลเสียและกระทบหลายด้าน คือ

1. ศูนย์บริหารข้อมูลไม่สามารถลงรหัสคำตอบข้อคำถามนั้นได้ จึงไม่สามารถบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ได้ เมื่อไม่สามารถบันทึกได้จะถูกส่งกลับมาแก้ยังพื้นที่ที่เก็บข้อมูล
2. เสียเวลาและค่าใช้จ่ายเพราะต้องกลับเข้าไปสอบถามเพิ่มกับครอบครัวที่ยังขาดข้อมูลในหมู่บ้านซึ่งจะกระทบกับงานติดตามเด็กปัจจุบันที่ทำอยู่
3. ข้อมูลที่ได้ในช่วงเวลาที่ถามซ่อมอาจจะไม่ตรงกับช่วงเวลานั้นของเด็ก ซึ่งผู้เลี้ยงก็จำไม่ได้ หรือเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูหลักใหม่ เช่น จากแม่เป็นยาย หรือย่าเด็กเนื่องจากข้อมูลที่ส่งกลับมาแก้ไขนั้นกว่าจะส่งกลับมาเวลาก็กว้างไปค่อนข้างนาน ขึ้นอยู่กับว่าผู้ลงรหัสจะเจอชุดแบบข้อมูลที่ใช้เก็บนั้นเร็วช้าเพียงใด

จะเห็นได้ว่าการบันทึกข้อมูลของผู้ช่วยนักวิจัยพื้นที่หากไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แล้วจะเกิดผลในทางที่ไม่ค่อยดีนัก จึงจำเป็นต้องมีมาตรการในการป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการเก็บข้อมูลครั้งต่อไปดังนี้

1. **การนับแต้มความผิดพลาด** หลังจากที่คุณช่วยนักวิจัยเข้าเยี่ยมและเก็บข้อมูลตามแบบและตามช่วงเวลา ก็จะส่งแบบเก็บข้อมูลทุก 3 วันต่อหัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัยเพื่อตรวจสอบ หากพบว่าข้อมูลที่ได้มานั้นไม่ครบถ้วนตามข้อคำถามทุกข้อแล้ว ก็จะคืนแบบเก็บข้อมูลนั้นๆแก่ผู้ช่วยนักวิจัยนำกลับไปแก้ไข และหัวหน้าทีมก็จะนับแต้มความผิดพลาดของผู้ช่วยนักวิจัยที่รับผิดชอบ กล่าวคือ ผู้ช่วยนักวิจัยแต่ละคนจะมีพื้นที่เขตรับผิดชอบ แบ่งตามเขตรับผิดชอบของสถานีอนามัย หากสถานีอนามัยนั้นรับผิดชอบจำนวนหมู่บ้านเท่าใด ผู้ช่วยนักวิจัยผู้นั้นก็รับผิดชอบหมู่บ้านเท่านั้นตามไปด้วย บางครั้งผู้ช่วยนักวิจัยคนอื่นก็จะไปช่วยเก็บข้อมูล ผู้ช่วยนักวิจัยต้องตรวจสอบแบบเก็บข้อมูลนั้นก่อนที่จะส่งให้หัวหน้าทีมตรวจสอบอีกครั้ง หากพบความผิดพลาด หัวหน้าทีมจะนับแต้มผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่นั้น ผู้ช่วยนักวิจัยจึงต้องตรวจทานแบบเก็บข้อมูลให้ถี่ถ้วนก่อนส่งให้หัวหน้าทีมตรวจสอบอีกครั้ง

2. รายงานความผิดพลาดประจำเดือน เวลารายงานความผิดก็จะติดประกาศบอกกล่าวให้ทราบทั่วกันในทีม ไม่ใช่เป็นการประณามความผิดพลาดหรืออะไรทั้งสิ้น แต่หากเป็นการช่วยเตือนความทรงจำว่าเดือนที่ผ่านมาทำงานในส่วนใดผิดพลาดบ้าง จะได้ปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นในเดือนต่อมา การรายงานความผิดพลาดนี้จะมีผลต่อการประเมินการทำงานของผู้ช่วยนักวิจัยแต่ละคนด้วย เมื่อเห็นข้อบกพร่องของตัวเองแล้วก็จะช่วยเตือนให้ต้องหาวิธีแก้ไขข้อบกพร่องนั้นๆ ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้การทำงานได้ดีอีกทางหนึ่ง

การตรวจสอบข้อมูลโดยมีรายงานประจำเดือนทำให้ผู้ช่วยนักวิจัยมีความกระตือรือร้น มีความละเอียดรอบคอบ ในการลงบันทึกข้อมูลและการทำงาน

ใครกันแน่ที่ผิด

การปฏิบัติงานในโครงการวิจัยนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ภาษาที่สามารถสื่อความหมาย ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจอย่างถูกต้องและชัดเจน เนื่องจากข้อมูลที่ได้มานั้น ไม่ใช่ได้มาจากการสัมภาษณ์เพียงอย่างเดียว แต่ข้อมูลที่ศึกษาและต้องการนั้น ได้มาจากการบันทึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย

การบันทึกข้อมูล มีความสำคัญของงานวิจัย เพราะนั่นหมายถึงความที่น่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เราชาวโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย ตระหนักอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด จึงมุ่งเป้าหมายไปที่ **“ถูกต้อง ครบถ้วน ทันเวลา”**

แต่ในความเป็นจริงการกระทำใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ **“คน”** ย่อมมีองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย เข้ามาเกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งข้อมูลที่แท้จริง ได้แก่ ภาษา สัมพันธภาพ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ศาสนา เป็นต้น พวกเราชาวใต้ตระหนักอยู่เสมอ ถึงแม้ว่า เราทุกคนจะเป็นคนปกติด้วยกัน แต่เนื่องจากอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ 2 วัฒนธรรม คือ พุทธและอิสลาม ดังนั้นก่อนลงมือปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ ได้เชิญครูสอนศาสนาอิสลามมาสอนให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรมของคนมุสลิม และเมื่อลงไปปฏิบัติงานจริง พวกเราทุกคนก็ได้ศึกษาและสังเกต พร้อมทั้งเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่รู้จักมาบ้าง และไม่เคยรู้จักมาก่อน รวมกับความพยายามในการฝึกพูดภาษายาวี ซึ่งเป็นภาษาถิ่นที่คนมุสลิมในแถบนี้ใช้กัน

งานวิจัยนี้มีวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่ศึกษา มีหลายรูปแบบ คือ การสัมภาษณ์ การให้ผู้ถูกสัมภาษณ์จดบันทึก และมีรูปภาพสตีกเกอร์ให้ติด ในโปสเตอร์ปฏิทินที่ออกแบบมาเพื่องานวิจัยนี้ในการสัมภาษณ์ผู้ถูกสัมภาษณ์ วิทยากรหนึ่งซึ่งฉันได้แนะนำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ จดบันทึกอาหารที่รับประทานในแต่ละมื้อโดยละเอียด ซึ่งจะต้องบอกว่ารับประทานอาหารมื้ออะไร อาหารมีส่วนประกอบอะไรบ้าง จำนวนและขนาดเท่าไร สำหรับรายนี้ก็ได้บันทึกอาหารให้ตามที่ ฉันแนะนำ เธอ จะถูกต้องหรือไม่ คือ ในช่องมือ ก็เขียนว่า “ข้าวเช้า” และในช่องส่วนประกอบอาหารก็เขียนว่า “ข้าวเย็น” เธอละสิ ฉันเองก็ “เป็นงง” “ข้าวเย็น” คืออะไร เพราะรับประทานอาหารมื้อเช้า เมื่อฉันสอบถามก็ได้ความว่า “ข้าวเย็น” คือ ข้าวที่เหลือจากเมื่อวานตอนเย็น เป็นที่ฮากันในทีมที่ไปด้วยกัน เพิ่งถึงบางอ้อ ว่าชาวใต้ด้วยกัน ก็ยังเข้าใจภาษาที่ใช้กัน得不หมด **อย่าประมาท!**

และอีกกรณีเป็นการสอนให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ บอกชนิดอาหารที่ถูกรับประทานในแต่ละชนิด โดยการใช้สตีกเกอร์รูปอาหารเป็น **“ตัวช่วย”** เตือนความจำ ฉันจะเข้าไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลเป็นระยะๆ และตรวจสอบความถูกต้องของการติดสตีกเกอร์ที่ให้ไว้ อยู่มาวันหนึ่ง ฉันเข้าไปเยี่ยมผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งที่ถูกมีอายุครบ 1 ปี เมื่อดูจากโปสเตอร์ปฏิทินการบันทึกอาหารถูกพบว่า แม่ยังไม่ให้ลูกกิน **“ไข่ทั้งฟอง”** เมื่อฉันสอบถามก็ได้ความว่าให้กินแล้ว แต่ไม่หมดฟอง ก็เป็นที่ “ฮา” เช่นกันเพราะ **“ไข่ทั้งฟอง”** ความหมายคือ กินทั้งไข่ขาวและไข่แดง ไม่จำเป็นต้องกินหมดทีเดียวพร้อมกันทั้งฟอง บทเรียนนี้ก็ได้สอนให้ฉันได้รู้ว่าการสื่อสาร จะต้องสื่อให้ละเอียดถี่ถ้วนให้มากกว่านี้ และทุกครั้งที่เข้าไปพบเขา ก็ต้องทบทวนในทุก ๆ เรื่อง ของข้อมูลที่ต้องการจากเขา

จากประสบการณ์ที่ฉันได้เจอ ก็เกิดคำถามขึ้นในใจว่า “**ใครกันแน่ที่ผิด**” คำถามนี้ไม่ได้มุ่งทำลาย แต่ฉันมุ่งหวังที่จะแก้ไขตัวเอง ฉันจึงได้คำตอบว่า **ใครผิดไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ฉันจะต้องแก้ไขปรับปรุง และพัฒนาตัวเองให้สามารถใช้ภาษาให้สามารถสื่อความหมายให้ได้ดีกว่านี้ และต้องระวังในทุก ๆ ขั้นตอน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่บันทึกมานั้น เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และทันเวลาที่กำหนด เพื่อผลการศึกษาที่จะได้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง**

นี่คือชีวิตผู้ช่วยนักวิจัยในพื้นที่

ชีวิตนักวิจัย...ในสังคมเมือง

ท่ามกลางการเติบโตของเมืองใหญ่ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเติบโตของเมืองที่เป็นรูปธรรมเด่นชัดคือการเพิ่มของผู้คน ปัจจุบันมีมากกว่า 7 ล้านคนและยังไม่รวมคนนอกสำรวจ (ประชากรแฝง) ซึ่งประมาณการอยู่ราว 10 ล้านคน การเติบโตของเมืองดังกล่าวส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองตามมา ในการดำเนินชีวิตของผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยระยะยาวใน เด็กไทย เราต้องพบกับปัญหาด้านการจราจรตั้งแต่ 7 โมงเช้ายันสี่ทุ่ม เราได้รับทราบจากข่าวสารปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการมั่วสุมของกลุ่มเด็กวัยรุ่นเกือบทุกวัน และสารพันปัญหาเช่นเดียวกับ ชาวเมืองหลวงคนอื่น ๆ เมื่อเราพ้นจากเขตพักอาศัย เราพบกับปัญหาความแออัดและมีสิ่งแวดล้อมที่นับวันเพิ่ม มากขึ้น

ดังนั้นเมืองเติบโต ผู้คนอยู่อาศัยกันมากมาย การดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด เพื่อปากท้องและชีวิตที่มี ทางเลือกอันจำกัด สิ่งดังกล่าวจึงส่งผลให้ผู้คนในสังคมเมืองบางส่วนต้องแข่งขันเพื่อให้ตนเองได้สิ่งที่ต้องการ มา ท่ามกลางเวลาที่จำกัด

ภาพรวมดังกล่าว เราผู้ช่วยนักวิจัยทั้ง 8 ชีวิต ต้องเข้าสู่กับดัก และวังวนของเรื่องราวดังกล่าวอย่างปฏิเสธ ไม่ได้ ถ้าหันมาถามว่าพวกเรามีปัญหาและอุปสรรคจากปรากฏการณ์ที่พบหรือไม่ เราต้องตอบว่าใช่ ถ้าถามว่าเหนื่อย หรือไม่ คำตอบคือเหนื่อยมาก ! และเมื่อทอดกายลงกับเตียงนอนและซุกกายภายใต้ผ้าวมอันอุ่นนุ่ม บางเช้าเราไม่ ยากตื่น เราอยากจะคุ้ยตัวให้เวลาผ่านไป ผ่านไป เหมือนเราไม่ยากให้โลกนี้ไม่มีนาฬิกาบอกกาลเวลาหรือบอก โมงยามแก่เรา แต่ครั้นเรานึกถึงผู้ให้ข้อมูลที่กำลังรอพวกเราทำให้เรามีแรงกาย แรงใจ มีพลังที่เปี่ยมความมุ่งมั่น คนที่ เขารอเราอยู่นั้นเขาอยากพบ อยากพูดคุยด้วยทั้งที่เรามีใช่เป็นญาติ เราเป็นเพียงเพื่อน หรือเป็นน้อง หรือเป็นพี่ เขา เหล่านั้นมีความต้องการที่จะเล่าเรื่องราวของชีวิตที่ผ่านร้อน ผ่านหนาว ผ่านเรื่องราวทั้งทุกข์ สุข

จากการพบกับผู้ให้ข้อมูลที่มีวิถีชีวิตหลากหลาย เราทั้ง 8 คนได้รับรู้ว่า มีสิ่งดี ๆ อยู่มากมายท่ามกลางเมืองที่ เติบโตอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาด้านวัตถุมากมาย ผู้คนมีความหลากหลายสถานะ ทั้งอยู่ดีมีสุขไปจนถึงกลุ่มขาด โอกาสทางสังคมที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมเมืองอย่างมีศักดิ์ศรี เราทั้ง 8 คนได้รับรู้เรื่องราว รู้สาระแห่งชีวิตของ คนในเมืองได้ระดับหนึ่ง ถึงแม้จะมีความหลากหลายของเรื่องราว แต่นั่นคือความจริง ความจริง ที่เรารับรู้และได้ ประโยชน์มากกว่าในฐานะบทบาทเป็นเพียงผู้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายให้ได้ตามกรอบเวลา หรือเพียงเพื่อ การนัดหมายและปฏิบัติตามหน้าที่ให้เสร็จสิ้นเพียงเท่านั้น

ด้วยแรงแห่งการเรียนรู้เรื่องราวใหม่ มันคือพลังที่ขับเคลื่อนให้เราทั้ง 8 คน พร้อมทั้งจะก้าวเดินไปข้างหน้า พร้อมทั้งจะฟันฝ่าสิ่งที่ยากมาگذร่อนความตั้งใจ ความมุ่งมั่น เพราะโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย คือศรัทธาและ โอกาสแห่งการรับรู้ชีวิตจริงของผู้คนในสังคมรูปแบบหนึ่งที่พวกเราทั้ง 8 คนได้เรียนรู้และสัมผัส

เริ่มต้นดี... มีชัย

ไม่ว่าจะทำอะไรสักอย่าง ถ้ามีการเริ่มต้นวางแผนวางรากฐานที่ดีสิ่งนั้นก็จะสำเร็จได้โดยง่าย เหมือนคำกล่าวที่ว่า “เริ่มต้นดีมีชัยไปกว่าครึ่ง” การเก็บข้อมูลภาคสนามของโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยเป็นโครงการที่มีระยะเวลาดำเนินการนานถึง 25 ปี ถ้าไม่มีการวางแผนที่ดีก็จะทำให้มีอุปสรรคมากเกินไปจนไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย พวกเราที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยในพื้นที่ต่างรู้ซึ่งถึงความเป็นจริงในข้อนี้เป็นอย่างดี พวกเราโชคดีที่มีผู้อำนวยการโครงการและนักวิจัยหลักที่ได้วางรากฐานที่ดีให้พวกเราตั้งแต่เริ่มต้นก่อนที่จะเริ่มลงมือเก็บข้อมูล นอกจากนั้น พวกเราก็ได้รับข้อมูลเบื้องต้นมาว่า โครงการวิจัยของพวกเราสำคัญมากแค่ไหนกับเด็กไทยและคนไทย ทำให้พวกเราต่างกระตือรือร้นอยากเป็นคนดีของสังคม และเราต้องทำงานกันหนัก เมื่อมาอยู่ในโครงการนี้

พวกเราทุกคนตระหนักว่าต้องเตรียมตัวอย่างดีเพื่อให้งานดำเนินไปตามเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นความพร้อมด้านร่างกาย จิตใจ และครอบครัว พวกเราเริ่มต้นเตรียมตัวเตรียมใจลุยงานหนัก ร่างกายต้องไม่ชำรุดก่อนเวลาอันควร จิตใจต้องแข็งแกร่งเตรียมสู้ปัญหาทุกรูปแบบ และครอบครัวต้องเข้าใจกับเวลาที่เราไม่ค่อยมีให้

เมื่อเตรียมตัวเตรียมใจกันแล้ว จากนั้นก็มาเตรียมทีม เมื่อพวกเราทุกคนมาทำความรู้จักกันต่างกับออกนิสัยที่ไม่ดีของตนและนิสัยที่ตนไม่ชอบให้เพื่อนร่วมทีมฟัง ต่างบอกจุดเด่นจุดด้อย ความสามารถที่ตนมี และต่างอาสาช่วยงานของทีมตามกำลังของตน สามัคคีคือพลัง

แค่รู้จักกันในทีมคงไม่พอเพราะเราต้องทำงานในชุมชน ผู้จัดการภาคสนามของพวกเรา จึงได้พาพวกเราไปแนะนำตัวและแนะนำโครงการกับเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย เพื่อให้ทุกทุกท่านเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของโครงการ แต่จุดประสงค์ที่แท้จริงเพื่อสร้างสัมพันธ์อันดีตั้งแต่เริ่มต้น เราจะได้ขอข้อมูลจากเขาได้ง่าย

เริ่มแนะนำตัวกับเจ้าหน้าที่ไปแล้ว ทีนี้ก็เริ่มลงตะลุยในพื้นที่กันเลย ในช่วงแรกก็เป็นเพียงแค่การแนะนำตัวเช่นกัน โดยมีผู้จัดการภาคสนามคนเดิม พาพวกเราขึ้นรถตู้ตะลุยแนะนำตัวกับผู้นำชุมชน ในวันแรกนักวิจัยหลักจากทีมชุมชน ก็ไปคุยกับพวกเราด้วย เข้าไปในหมู่บ้านพวกเราก็เป็นจุดสนใจ ชาวบ้านจะคอยชะเง้อชะแง้ดูว่าพวกเรามาทำอะไรกันที่บ้านผู้ใหญ่ เข้าตามแผนเราพอดี ทีนี้ก็ได้ร่ายยาว ส่วนใหญ่โปรโมตโครงการชะยกใหญ่จนคนฟังอาจมีเมื่อย ๆ แต่เท่าที่ลองถามความเห็นดูทุกคนต่างยินดีปรีดาที่เมื่อนานบ้านเราได้รับความสนใจจากทางราชการ (หลังจากถูกปล่อยให้ล้าหลังมานาน)

เหตุผลที่พวกเราไปแนะนำตัวกับทางผู้ใหญ่บ้านก็เพราะเขาจะได้ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลทางสังคม ให้ข้อมูลที่อยู่ของหญิงตั้งครรภ์ และจะได้ประกาศให้ลูกบ้านรู้ว่าพวกเรามาทำอะไรกัน แต่กระนั้นก็เถอะ บางครั้ง (แต่อยากให้เป็นหลาย ๆ ครั้ง) พวกเราก็ถูกถามว่า

“เป็นนักศึกษาฝึกงานหรือ”

“เรียนอยู่ปีไหนแล้วล่ะ” แสดงว่าหน้าตาของพวกเราอ่อนกว่าวัย (ภูมิใจเล็กน้อย) แต่บางครั้ง (ที่ไม่อยากให้เป็น) ก็ถูกถามว่า

“มาขายอะไรคะ” เนื่องจากข้าวของพวกเราพะรุงพะรังเหมือนแม่ค้า

หลังจากแนะนำตัวกันไปหลาย ๆ ที่แล้ว นักวิจัยหลักก็คงกลัวพวกเราจะไม่รู้จักตนเอง จึงต้อนพวกเราไปปล่อยเกาะไว้ที่รีสอร์ทแห่งหนึ่งในจังหวัดพิษณุโลก มองไปทางไหนก็เห็นแต่น้ำ จะออกไปไหนก็ต้องใช้เรือ (คงกลัวเราหนี) การไปครั้งนี้เราได้พบกับนักวิจัยหลักและทีมงานคนสำคัญอีกหลาย ๆ คน พวกเรามีโอกาสได้เรียนรู้ตนเองผ่านขบวนการที่เรียกว่า “นพลักษณ์” จุดประสงค์ก็คือการทำงานของเรากำลังทำงานเป็นทีม การเรียนรู้ตนเองให้เราปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ดีขึ้นและยังถือเป็นการพัฒนาตนเองได้อีกระดับหนึ่งด้วย เป็นการเริ่มต้นจากภายใน ซึ่งถือว่าการเริ่มต้นที่ดีจริง ๆ เพราะเราจะรู้ธรรมชาติของตนเองและของเพื่อนร่วมงานไปพร้อมกัน

เริ่มลงสนาม เตรียมลุย หลังจากกลับจากอบรมนพลักษณ์ครั้งนั้นเราได้รับคำสั่งจากผู้อำนวยการโครงการให้เริ่มหารายชื่อหญิงตั้งครรภ์และต้องการให้ครบก่อน 31 มกราคม โห! พวกเราเพิ่งกลับจากเกาะมาเมื่อวันที่ 15 มกราคม รุ่งขึ้นทุกคนมาประชุมและวางแผนกันแต่เช้า เราโชคดีที่มีข้อมูลรายชื่อหญิงตั้งครรภ์และแผนที่หมู่บ้านอยู่ในมือ (ถึงแม้จะไม่ครบทุกหมู่บ้านก็ตาม) บ่ายโมงของวันที่ 16 มกราคม พวกเราเตรียมลุยเต็มที่ เริ่มต้นด้วยการแต่งกายที่ทะมัดทะแมงเตรียมหมวก เสื้อกันแดด และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ปากกา ดินสอ ยางลบ แผนที่ รายชื่อหญิงตั้งครรภ์ ในการลงพื้นที่วันแรก โรงพยาบาลนำจักรยานและพวกเราไปปล่อยไว้ที่สถานีอนามัยเพื่อให้พวกเราไปขอข้อมูลเพิ่มเติมและแบ่งทีมกันตะลุยหมู่บ้านโดยให้รถจักรยานไปเป็นคู่ ๆ คิดดูก็แล้วกันว่าที่จักรยานยามบ่ายจะเป็นอย่างไร แดดมีคันช้อนท้ายและปั่นขึ้นเขาอีกต่างหาก (ถ้าคิดไม่ออกจะลองทำดูก็ได้ นะคะ บรรยายไม่ถูก) แต่พวกเราก็ไม่ท้อ งานวันแรกผ่านไปด้วยดี

แต่ต่อมา พวกเรามาคิดว่าขึ้นใช้จักรยานคงไม่ทันกาล พวกเราจึงใช้รถมอเตอร์ไซด์ส่วนตัว (เท่าที่มีอยู่) แบ่งกันเป็นทีม เริ่มตะลุยออกพื้นที่ เริ่มกันตั้งแต่เช้านี้ ประมาณ 6-7 โมง กว่าที่จะเรียบร้อยตามเป้าก็ปาไปทุ่มสองทุ่ม ระหว่างที่พวกเราถามหาหญิงตั้งครรภ์พวกเราก็จะนำแผนที่บ้านหญิงตั้งครรภ์ไปด้วย วาดจุดสำคัญของหมู่บ้าน เพื่อมาหาในครั้งต่อไปจะได้ไม่หลงทาง พวกเราทำงานกันอย่างไม่คิดชีวิต เพื่อให้งานเสร็จทันเวลา แต่มอเตอร์ไซด์เจ้ากรรมก็ดันประท้วงขึ้นมา ปล่อยควันดำโขมงเต็มดอย เนื่องจากพวกเราใช้มอเตอร์ไซด์ขับขึ้นดอยสูง ๆ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอเมืองน่านเป็นแบบนี้ แต่ก็อย่าไปโทษมอเตอร์ไซด์มันเลย ก็เรามั่นคนรุ่นใหม่ไฟแรง มอเตอร์ไซด์มันรุ่นคุณป้าแล้ว แล้วใช้งานมันอย่างไม่นับยะบันยังอีก ก็สมควร

เมื่อคุณป้าประท้วง มอเตอร์ไซด์พังไป 1 คัน พวกเราก็ได้รถตู้ของทางโรงพยาบาลมาช่วยเสริมในพื้นที่ที่เป็นภูเขา ส่วนพื้นที่ราบก็ใช้มอเตอร์ไซด์กันไป เมื่อหมดปัญหาเรื่องยานพาหนะแล้ว พวกเราก็ทำงานได้สะดวกขึ้น สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องมือให้เราทำงานได้สะดวก ปลอดภัย ไม่หลงทาง ก็คือ การติดต่อสื่อสารที่จับใจ (ถึงแม้จะกระท่อนกระเทือนบ้างก็ตาม) แต่ไม่คล่อง เนื่องจากพวกเรายังเป็นมือใหม่หัดขับ เพราะเครื่องมือที่เราใช้สื่อสารกันเป็นวิทยุสื่อสาร ตอนที่เขาแอบมาแจกให้พวกเรา พวกเราก็ได้รับการอบรมและมีรหัสประจำตัว

กันทุกคนเริ่มจากวิจัย 01 ถึงวิจัย 05 แต่พวกเราทุกคนต่างไม่เคยใช้มันมาก่อน พอได้ยินการเรียกขานก็สะดุ้ง
 เกียงกันรับ บางคนก็เปิดโพย (คู่มือรหัสภาษาวิทยุ) ตอบแล้วก็ยังผิด ๆ ถูก ๆ แต่ถึงแม้จะกระต่อนกระแต่น
 ยังไงมันก็ยังช่วยให้พวกเราเข้าบ้านหญิงตั้งครรภ์ไม่ซ้ำเส้นทางกัน มาถึงจุดนัดหมายได้ทันและไม่มีใครโดนจับ
 ไปเรียกค่าไถ่ซะก่อน เพราะมันก็น่าเกรงขามใช้อยู่ยงนะ ใต้เจ้าวิทยุสื่อสารนี้ พวกเราทำอยู่อย่างนี้ประมาณ 15
 วัน ก็ได้หญิงตั้งครรภ์ครบตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เนื่องจากพวกเราได้รับความร่วมมืออันดีจากชุมชน จาก
 เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พวกเราขอรายชื่อหญิงตั้งครรภ์ในหมู่บ้านได้เพิ่มอีกจากคำบอกกล่าวของชาวบ้านเพราะ
 บางทีหญิงตั้งครรภ์ไม่ได้ฝากครรภ์ พวกเราไม่มีรายชื่อ อาศัยถามจากผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย (ชาเมาท์แกว ๆ
 ใต้ถุนบ้าน)

เมื่องานแรกที่เราเริ่มทำ เริ่มลุยผ่านไปด้วยดี “ครบถ้วน ทันเวลา” เหมือนดังสโลแกนประจำใจของ
 นักวิจัยส่วนใหญ่ พวกเราต่างภาคภูมิใจ หายเหนื่อย นี่คงเป็นเพราะเรามีการวางแผนเริ่มต้นการทำงานที่ดี เริ่ม
 ตั้งแต่รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รู้จักชุมชน และรู้จักวางแผนเพื่อเริ่มต้นการทำงาน

เจ็ดแปลกที่แตกต่าง

ก่อนที่จะมาเป็นผู้ช่วยนักวิจัยของทีมงานทั้งเจ็ดคนที่มารวมกันเป็นทีมที่มีมาแตกต่างกันไป แต่ละคนจะจบการศึกษาที่ไม่เหมือนกัน เรียกว่ามาจากสหสาขา คนหนึ่งจบจากคณะบริหารธุรกิจจากสถาบันราชภัฏ มีประสบการณ์การทำงานมาหลายแห่ง ล่าสุด ทำงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัด คนหนึ่งจบจากรามคำแหง ทำงานที่มูลนิธิเด็กซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ คนหนึ่งจบจากคณะมนุษยศาสตร์ รามคำแหงเช่นกัน แต่ทำงานเป็นบัณฑิตอาสา คนหนึ่งจบคณะเทคนิคการแพทย์ ต่อด้วยโทส่งเสริมสุขภาพ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คนหนึ่งจบคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล คนหนึ่งจบคณะเกษตร สถาบันราชภัฏ และสุดท้ายหัวหน้าของเราจบพยาบาล และมีดีกรีปริญญาโทมาจากมหาวิทยาลัยมหิดล แต่ละคนต่างมีประสบการณ์กันคนละอย่าง บางคนมีความรู้ด้านเด็กมาก่อน แต่บางคนไม่มีพื้นฐานด้านเด็กมาก่อนเลย แต่สิ่งที่เหมือนกันที่สำคัญที่สุดคือทุกคนมาด้วยใจ มาด้วยความมุ่งมั่นที่จะทำงานวิจัยนี้ออกมาให้ดีที่สุด

การทำงานบางครั้งก็มีความสุข บางคราวก็มีความสุขเข้ามาปะปนบ้าง แต่พวกเราทุกคนก็อยู่ร่วมกันโดยถือคติว่า “มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน” การใช้ชีวิตการทำงานร่วมกัน บางครั้งพวกเราก็มีความขัดแย้งกันเองบ้าง (ตามประสาลิ้นกับฟัน) แต่เราก็ให้อภัยกันเสมอ ครั้นเมื่ออยู่ร่วมกันนาน ๆ ก็รู้จุดเด่น จุดด้อย ของกันและกันทำให้เข้าใจในธรรมชาติของแต่ละคน หากมีปัญหาเราก็จะใช้จุดนี้ปิดกั้นความขัดแย้ง และความโกรธ ที่เกิดขึ้น เป็นการลดปัญหาที่เกิดขึ้นได้

นอกจากเราจะมีปัญหาในองค์กรแล้ว เรายังมีปัญหามาจากนอกองค์กรอีก เนื่องจากโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยเป็นงานที่ไม่มีใครเคยทำมาก่อน และเป็นงานที่ไม่มีใครรู้จัก โครงการนี้เราได้อาศัยโรงพยาบาลเป็นสำนักงาน กอปรกับเราเป็นหน่วยงานใหม่ที่เข้ามาอยู่ หน่วยงานอื่น ๆ ในโรงพยาบาลเขาไม่ค่อยรู้จักเราและไม่ค่อยมีใครเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของเรา ทำให้จะทำอะไรก็เกิดขัดกันไปหมดทุกอย่าง มีปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย อาทิ ปัญหาเรื่องรถที่เราจะใช้ออกพื้นที่ที่ทำงาน พวกเราต้อง “ประสานงา” กับโรงรถของโรงพยาบาลบ่อยครั้ง เพราะเขาไม่เข้าใจว่าการออกเก็บข้อมูลของเราต้องมีรถเพื่อเป็นยานพาหนะในการตระเวนไปตามชุมชนต่าง ๆ เพื่อออกสำรวจหาหญิงตั้งครรภ์ และการออกทำงานในแต่ละครั้งก็จำเป็นที่จะต้องใช้รถทุกวัน อย่างน้อยต้องใช้รถ 2 คันขึ้นไป ซึ่งสิ้นเปลืองทรัพยากรน้ำมันด้วย หัวหน้าโรงรถและคนขับรถเองก็จะบ่นว่าพวกเราทำงานกันไม่เป็นเวลา (เพราะเขาทำงานสองโมงครึ่งถึงบ่ายสี่โมงครึ่งก็เลิกงาน แต่สำหรับเราตั้งแต่เช้าถึงเย็น บางวันดึกก็มี) ดังนั้น จึงทำให้มีการขัดใจกันบ่อยครั้ง

บางวันพวกเราไม่มีรถ ต้องอาศัยรถมอเตอร์ไซด์ออกพื้นที่ค้นหาหญิงมีครรภ์ รถคันหนึ่งเราก็จะไปกัน 2 คน บางทีเราก็จะเปลี่ยนกันเป็นคนขับรถมอเตอร์ไซด์ที่เราใช้ หากเปรียบเทียบการนับญาติก็จะเป็นรุ่นคุณป้าหรือไม่ก็คุณยาย บางครั้งเราก็จะล้อกันว่าเป็น “สิงห์พันคว้น” คือ เมื่อเราขับมันขึ้นเขา คว้นก็จะลอยจากท่อไอเสียอย่างมากจนตกลงไปทั้งเขา ดูเหมือนหมอกในฤดูหนาวที่ลอยอยู่บนยอดเขา จนคิดว่ารถไหม้เสียแล้ว พอตั้งหลักได้ก็ตรวจดูสภาพรถกันเป็นการใหญ่ พอดูแล้วมันไม่มีอะไรก็โล่งใจไปตาม ๆ กัน

บางวันหากได้รถยนต์คันเดียว เราก็จะเอารถจักรยานใส่รถยนต์พอไปถึงหมู่บ้านก็จะแบ่งสายกันและปั่นจักรยานตระเวนถามหาหญิงตั้งครรภ์ไปทั่วหมู่บ้าน เสร็จจากหมู่บ้านนี้เราก็จะไปกันอีกหมู่บ้านหนึ่ง ช่วงแรกที่เราทำงานกันน้ำหนักตัวของผู้ช่วยวิจัยแต่ละคนน้อยเสียที่ไหน แต่ละคน “หมู” ทั้งหมด (จะมียกเว้นพี่หัวหน้าที่ม) เอาหมูมาช้อนบนจักรยานคิดว่ามันจะหนักสักแค่ไหน เมื่อเสร็จแล้วทุกคนก็ได้เหงื่อกันเต็มตัว

นอกจากปัญหาเรื่องรถจะเป็นปัญหาของเราแล้วก็ยังมีความเรื่องสำนักงานอีก กว่าที่เราจะได้มาอยู่ ณ สำนักงานที่น่าอยู่ทุกวันนี้ ก็ต้องย้ายที่อยู่ถึง 2 แห่ง กว่าเราได้มาอยู่ที่ใหม่ พวกเราบางคนต้องใช้วิธีทางไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ต้องบนบานเจ้าที่เจ้าทาง ไปเกาะประตูห้องอธิษฐาน

“ขอให้ได้นั่งในห้องนี้เถิด” แล้วเรายังพูดชักแม่น้ำทั้งประเทศ ให้ผู้อำนวยการโรงพยาบาลเห็นความสำคัญและความจำเป็นของเรา

จากนั้นเรายังเจออุปสรรคอีก เมื่อผู้หญิงตั้งครรภ์ของพวกเราอายุครรภ์ได้ 28-36 สัปดาห์ เราจะต้องนัดมาตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลพร้อมกับสามี เราก็ต้องมีการติดต่อและประสานเจ้าหน้าที่ตรวจครรภ์และแพทย์ เจ้าหน้าที่บางคนไม่เข้าใจในโครงการวิจัยของเราว่าเราไปเพิ่มภาระให้กับเขา และบอกว่าพวกเราเป็น “เด็กเส้น” พวกเราก็ไม่เคยทำตัวแบบที่เราว่าหรอก แต่หญิงตั้งครรภ์ที่เรานัดมาตรวจ เราต้องให้เขาดูดอาหารตั้งแต่เที่ยงคืนจนถึงเช้าเพื่อมาเจาะเลือดตรวจหาโรคเบาหวาน บางครั้งเจ้าหน้าที่จะให้หญิงตั้งครรภ์คนอื่นที่ไม่ได้ดูดอาหารเจาะเลือดก่อนทั้งที่หญิงตั้งครรภ์ที่เรานัดเขามาตรวจก่อนและรอนานแล้ว เราก็ต้องมีการอธิบายให้เขาฟัง เมื่อเจ้าหน้าที่ให้เขาชั่งน้ำหนัก วัดความดันให้หญิงตั้งครรภ์ที่เรานัดมาเขาก็จะบอกว่าเป็นการเพิ่มงานให้กับเขา จนในที่สุดเมื่อเขาไม่เข้าใจก็ต้องมีการเรียกกันมาประชุม และอธิบายให้ฟัง จากนั้นมาปัญหาต่างๆ ก็เริ่มลดลงจนลงตัวในที่สุด

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เราต้องประสบมาด้วยกัน ทำให้เรารักกันมากกว่าเดิม กว่าที่จะผ่านปัญหาและอุปสรรคหลายอย่างมาได้จนถึงทุกวันนี้ เราต่างต่อสู้มาด้วยกัน บางครั้งเมื่อถึงเวลาที่เหนื่อยล้าจริง ๆ พวกเราก็มาเสริมกำลังใจให้กันและกัน เมื่อถึงภาวะวิกฤติพวกเราก็มีการนัดหมายการกันบ้าง ละลายพฤติกรรมกันเพื่อขจัดปัญหาภายใน ด้านภัยจากภายนอก (ละลายพฤติกรรมคือการนั่งคุยกันโดยครบทั้ง 7 คน และให้แต่ละคนพูดถึงความคับข้องใจของตนเองให้กับอีก 6 คนฟัง และเราก็จะร่วมกันแก้ปัญหาและทำข้อตกลงร่วมกัน)

กิจกรรมนัดหมายการที่พวกเรากันอยู่ประจำ อาทิเช่น นัดทานข้าวกันในช่วงเย็นของวันสิ้นเดือน ทำหมูกระทะกินกันเองที่บ้านพัก วันเกิดวันสำคัญของสมาชิกในที่นี้เราก็จะมีของขวัญเล็กน้อยให้กัน หรือไม่ก็พากันไปดูหนังบ้าง (แต่นาน ๆ ครั้ง)

เมื่อกลางปี 2544 พวกเราได้มีกิจกรรมนัดหมายการร่วมกันโดยพวกเราได้ไปผ่อนคลายจากที่เราตรากตรำทำงานกันมาแล้ว เราก็ปิดลินชักพักงานเป็นเวลา 1 คืน 2 วัน ไปเสริมสร้างพลังงาน ณ สถานที่ใหม่ ๆ โดยเลือกไปจังหวัดสุโขทัยแดนสยาม คือ จังหวัดเชียงราย ระหว่างทางแวะเยี่ยมชมกว๊านพะเยา และชื่นชมวัดอนาลโย ดอยบุษราคัมที่ลือเลื่องของเมืองพะเยา จากนั้นพวกเรามุ่งสู่แดนสนธยา ณ อำเภอเชียงแสน ยาม

เย็นนั่งเรือยางเยี่ยมชมมณฑลประเทศเพื่อนบ้าน พม่าและลาวสองฟากฝั่ง ฝั่งพม่ามองเห็นบ่อนคาสิโนที่ตั้งตระหง่านอยู่ มั่นมองดูสงบ ไม่มีผู้คน (อาจจะอยู่ข้างในบ่อนก็ได้) ส่วนฝั่งลาว วิถีชีวิตของเขาดูเป็นธรรมชาติ อาบน้ำลำไชง (แม่น้ำโขง) ใบหน้าที่เปื้อนรอยยิ้มส่งถึงพวกเรา บ้านเรือนของเขาเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา พวกเราเห็นหญิงสาวผู้หนึ่งหาน้ำจากลำน้ำโขงขึ้นไปบนเนินและหายลับเพื่อกลับไปยังบ้านของตนเอง เรือยางจ้างได้พาพวกเราล่องลอยไปเยี่ยมชมตลาดนัดของลาว ซึ่งขณะที่เราไปเยี่ยมชมเป็นเวลาเย็นมากแล้ว ไม่มีผู้คน ลักษณะตลาดอยู่บนเนินและมีทำน้ำสำหรับขึ้นไปซื้อของในตลาด หากเป็นลูกค้าชาวต่างชาติจะต้องซื้อบัตรก่อนเข้าไปชมเลือกซื้อของ ตลาดปลูกเป็นเพลิงสุนัข(หมา)เหงาน คนขับเรือยางเล่าให้ฟังว่า

“ปกติจะเป็น ของป่า จำพวกไก่ฟ้า แล่น งูสิง อีเห็น หมูป่า ส่วนผักก็จะมีผักหวาน เห็ด วานต่าง ๆ แล้วก็มีผ้าพื้นเมืองของลาว ราคาต่างจากฝั่งไทยเท่าใด เพราะว่าเขาจะขายหื้อฝรั่ง ของบางอย่างก็แพงกว่าฝั่งไทย” พวกเราพักผ่อนอยู่ที่รีสอร์ทแห่งหนึ่งใกล้ลำน้ำโขง บรรยากาศยามค่ำคืน ช่างเงียบสงบเหลือเกิน

รุ่งเช้าของวันใหม่พวกเราชาวมนุษยงาน หอบสังขารที่กระชุ่มกระชวย มุ่งสู่แดนสุนทรีย์ ดื่มน้ำบรรยากาศอันน่าอภิรมย์ เยี่ยมชมอุทยานแห่งชาติ “ดอยตุง” ไร่...ช่างสวยงามเหลือเกิน พวกเราไม่รอช้าที่จะเก็บภาพไว้เป็นที่ระลึก มุมนั้นก็สวย มุมนี้ก็งาม งานนี้นางแบบนายแบบแฉ่งเกิดกันเป็นว่าเล่น เรียกว่ามาคราวนี้ได้หัวเราะเต็มปอด (ปากฉีก ตาหยี) สูดลมหายใจจนพองโต เป็นการให้รางวัลกับชีวิตที่มีคุณค่าทางจิตใจได้ไม่น้อยเลยทีเดียว

การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันบนความต่างของแต่ละคน ต้องอาศัยความเข้าใจกัน ปรับพฤติกรรมบางอย่างที่เห็นว่ามันไม่เข้าท่า หากเปลี่ยนไม่ได้ ยอมรับในสิ่งที่เขาเป็น และคอยบอกเตือนหากว่าเกินพอดี เสมือนหนึ่งเป็นกระจกเงาให้กันและกัน จุดพร่องก็คอยย้ำบอก จุดไหนเด่นดี มีการติชม เสริมสร้างกำลังใจกันและกัน เพียงเท่านี้ 7 แปลกที่แตกต่าง ก็สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างปกติสุข

เส้นทาง...สายไหม

คนเราหากได้ค้นพบงานที่ถูกจริตแล้ว การทำงานก็มีความสุข และสนุกกับงานที่ทำ ไม่ว่าจะอยู่บนเส้นทางการทำงานแบบไหนก็ตาม การสร้างชีวิตให้มีความสุขจากงานนั้น สามารถทำได้ทุกวัน ด้วยตัวของเราเอง

ต่างคนต่างมุมมอง หากจะให้ผู้ช่วยนักวิจัยที่ทำงานเก็บข้อมูลที่จังหวัดน่านมองแล้ว บนถนนของคนวิจัย เหมาะกับพวกเรามาก บนทางเส้นนี้ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่น่าสนใจไปหมด ทำท่าย ตื่นเต้น ได้รับรู้สิ่งที่ตนเองคาดไม่ถึง หรือไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่มันเป็นไปแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างพาให้ค้นหา ขบคิดอยู่ตลอดเวลา ทำให้ได้ฝึกฝนปัญญาไปพร้อมกับงานที่ทำ มีข้อคำถามมากมายที่ผุดขึ้นมา ชวนให้ศึกษา และติดตามยิ่งนัก

โลกนี้ไม่ได้สวยงามอย่างที่คิดและไม่ได้เลวร้ายอย่างที่เราเห็นตามสื่อต่าง ๆ ทุกอย่างมีด้านมืดและด้านสว่าง หากแต่เราจะมองอย่างไรในสิ่งเหล่านั้น นั้นเป็นโจทย์ หนึ่ง ที่เราให้ความสำคัญและติดตามดูความเปลี่ยนแปลงของผู้คนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่มากระทบ ทำให้พวกเราได้พัฒนาตนเองไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้ **คำพูด** ซึ่งพวกเราบางคนมีลักษณะนิสัยเป็นคนประหยัคำพูด จึงรู้สึกเขินอาย และไม่กล้าที่จะชวนใครคุยโดยเฉพาะคนแปลกหน้า แต่พอมาเก็บข้อมูล จำเป็นต้องใช้คำพูดให้เป็นประโยชน์ ได้พัฒนาความสามารถในการพูดกับคนแปลกหน้า

การซักถาม ด้วยวาจาไพเราะมีหางเสียง และ**สายตาที่ดูอ่อนโยน** นี่ก็เป็นการเพิ่มเสน่ห์ให้กับตัวเองได้ เวลาสนทนาก็ไม่รู้สึกเกร็งและไม่เกิดความเครียด สร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจกับคู่สนทนาได้ สิ่งหนึ่งที่ละเลยไม่ได้ก็คือ **การเป็นผู้ฟังที่ดี** เมื่อกลุ่มตัวอย่างกำลังให้ข้อมูล และพูดคุยอย่างเป็นกันเอง รับฟังเขา ทำให้เขารู้สึกว่าเรื่องราวของเขาน่าสนใจ และชื่นชมเขาเวลาเขารู้สึกอึดอัดในหัวใจ หรือเวลาเศร้า สัมผัสเขาเบา ๆ เพื่อแสดงให้เขาเห็นว่าเราเห็นใจเขาและสนใจเขาและกำลังใจให้เขา เป็นต้น

ความอดทนต่อความยากลำบาก หลากเหตุการณ์ที่เราเข้าไปสัมผัส ที่เป็นตัววัดความแกร่งของคนทำงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการคมนาคมยากลำบากบางช่วงฤดูกาล (ฤดูฝน) จำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ โดยเฉพาะทางไหล่เขาที่ค่อนข้างแคบชันและลื่น ตลอดจนขับรถจักรยานยนต์ท่ามกลางแสงแดดร้อนจัด ฝนตก กระหน่ำ บริหารความเสี่ยงบนท้องถนนเวลาที่รถเสียกลางทาง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นวิถีของคนทำงาน หรือความต่างของผู้ให้ข้อมูลและบุคคลที่เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องที่หลากหลาย ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นเพื่อให้งานเก็บข้อมูลได้บรรลุ ซึ่งการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนใช้เวลาไม่เท่ากัน หากพบคนที่เข้าใจข้อคำถาม ก็ให้คำตอบอย่างรวดเร็ว แต่หากพบคนที่เข้าใจยาก ต้องใช้เวลาอธิบายนานหน่อย โดยเฉพาะกรณีผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวเขา มีปัญหาเรื่องการสื่อสารด้านภาษา จำเป็นต้องมีล่ามช่วยเป็นสื่อกลางในการสนทนา อย่างไรก็ตาม สถานะการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการทดสอบความอดทนชั้นยอด ที่พวกเราคนเก็บข้อมูลฝ่าฟันมาได้ ดังคำกล่าวที่ว่า **“พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส”** และพวกเราก็มีหัวใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง

เข้าใจธรรมชาติของคน ความรัก โลก โกรธ หลง เกิดขึ้นกับทุกคน แล้วแต่โอกาสและ สถานการณ์ จะพาไป แต่เราจะทำอย่างไรที่ไม่ให้สิ่งเหล่านี้ครอบงำและบังคับจิตใจเรา การทำให้ตนเองมี **สติคิดไตร่ตรอง** และเข้าใจธรรมชาติของเพื่อนร่วมงาน ผู้ให้ข้อมูล หรือผู้ที่ได้ไปข้องแวะ ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ข้อสรุปนี้ได้จากการแปล **“เพื่อนทุกข์”** ของ **สาวิกา แมชีคันสนีย์ เสถียรสุด** ทำให้พวกเราได้ย้อนมองดูตัวเราเอง แรก ๆ เราก็คิดนะว่า น่าเบื่อ แต่พอฟัง ๆ ไปแล้วน่าสนใจ ไม่เครียด และยังให้แง่คิดดี ๆ อีกมากมาย ทำให้เรารู้สึกผ่อนคลายและเข้าใจชีวิตในอีกอรรถรสหนึ่ง ซึ่งท่านแมชีก็ได้แอบสอนผู้คนใน **“เพื่อนทุกข์”** ในการระงับความโกรธ การให้ความรัก และการหลงลืมตนในแบบฉบับของท่านแมชีเอง

มีหน้าที่ความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น เมื่อครั้งที่เราเป็นเด็ก กิจกรรมของเราก็คือเล่น และเรียนหนังสือ ตั้งใจฟังคำสั่งสอนของคุณพ่อคุณแม่ ครูบาอาจารย์ ในความรู้ลึก ณ ขณะนั้น โอ้ย ! ทำไมต้องมานั่งเรียนทุกวัน ๆ แต่ด้วยหน้าที่ของเด็กก็คือ การเรียนและการเล่น พอโตขึ้น สังคมการทำงาน มีวิถีต่างกัน มีการเรียนรู้ในโลกของความเป็นจริงอย่างรู้เท่าทัน มีหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบที่มากขึ้น แต่ก่อนเมื่อครั้งยังเล็ก การทำการบ้าน ทุกวันนั้นเราคิดว่ามันมากมายสำหรับเรา แท้จริงแล้วสังคมการทำงานมีมากกว่า หากแต่ว่าทุกคนเกิดมาต้องมีหน้าที่ด้วยกันทั้งนั้น แล้วเราต้องทำหน้าที่ที่เรารับผิดชอบให้ดีที่สุด เพื่อ **การยอมรับ** จากใคร ๆ และไม่ให้มีใครว่าให้เราได้ว่า เป็นคนไม่มีความรับผิดชอบ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว เราต้องรีบพัฒนาตัวเอง สังคมปัจจุบัน หากขาดซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ โอกาสที่จะได้เติบโตในหน้าที่การงาน คงจะยากอยู่สักหน่อย องค์กรต้องการคนที่มีคุณภาพ เพื่อสรรค์สร้างงาน กับคนทำงานด้วยกันเองก็ต้องการเพื่อนร่วมงานที่กระฉับกระเฉง กระตือรือร้น มีชีวิตชีวาในการทำงาน รับผิดชอบงานดี ช่วยเหลือเกื้อกูลและไม่เอาวัดเอาเปรียบกันและกัน

ความละเอียดรอบคอบ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการทำงานเก็บข้อมูล หากไร้ซึ่งความละเอียดรอบคอบแล้ว ความสมบูรณ์ในแบบสัมภาษณ์ก็ไม่มี พวกเราจะรู้สึกเสมอว่า ข้อมูลที่ครบถ้วน สมบูรณ์และถูกต้องนั้น กว่าจะได้มาต้องใช้กลยุทธ์และเทคนิคมากมาย หากบกพร่องต้องย้อนไปเก็บใหม่ทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่าย จากประสบการณ์ทำให้เราเรียนรู้ที่จะไม่รีบร้อนจนเกิดความพลอเรอ จนสร้างความเสียหายให้กับแบบสัมภาษณ์ ต้องเตือนสติให้มีความละเอียดรอบคอบ ก่อนออกจากบ้านของกลุ่มตัวอย่างต้องตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนเสมอ

การสังเกตและจดบันทึก จะว่าไปแล้วเป็นหัวใจหลักของการทำงานเก็บข้อมูลเลยก็ว่าได้ หากขาดซึ่งสิ่งเหล่านี้แล้ว จะหาคุณภาพงานจากตรงไหน ธรรมชาติงานเก็บข้อมูลนอกจากจะได้จากการสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์แล้ว เราต้องแน่ใจว่าคำพูดที่ออกจากปากของเขาเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ หากเราไม่มีการสังเกตร่วมแต่การจดจำไว้ในสมองน้อย ๆ ของพวกเรา ก็คงจำได้ในระยะสั้น ๆ เท่านั้น สักพักก็ลืม ดังนั้น ต้องมีการจดบันทึก ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญตามมา เพื่อเป็นข้อมูลที่มีคุณภาพและสามารถอ้างอิงได้ในรูปแบบเอกสาร มีความน่าเชื่อถือกว่าการพูด หรือเล่าสู่กันฟัง

การประหยัด พวกเราหลายคนเวลาลงพื้นที่ได้ประสบพบเห็นสิ่งที่คิดว่าวันที่สุด ๆ เด็กบางคนไม่มีข้าวกิน ไม่มีสตางค์ไปโรงเรียน เสื้อผ้ามีชุดเดียวใส่จนขาดวิน สภาพมอมแมม สกปรก เพราะพ่อแม่ไม่มีเวลามาเหลียวแล ต้องหากินเพื่อปากเพื่อท้อง ต้องดิ้นรนหาเงินทองมาจุนเจือครอบครัว โดยการไปรับจ้างขายแรงงานยังที่ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้พวกเราผู้ศึกษาค้นคว้า ห่วงใย และหันกลับมามองตัวเองซึ่งไม่มีใครจะผ่านความยากลำบากกัน จากที่เคยใช้เงินสุรุ่ยสุร่าย ไม่เคยประหยัด อยากได้อะไรก็ซื้อ ไม่รู้คุณค่าของเงิน สตางค์ที่ทำมาดิ้นรนจะออกมาเรียกว่า เจ้าของก็พาเข้านอนในที่ที่ปลอดภัย

ความพร้อมของการมีครอบครัว ปัญหามากมายที่เราได้พบเห็นจากชีวิตจริงของผู้ให้ข้อมูลสอนเราว่า ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยกับการสร้างคนให้เป็นคน ยิ่งปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร อะไร ๆ ก็ดูจะไฮเทคไปเสียหมด หากเราไม่ให้ความสนใจ ก็ทำให้เราตามเด็กรุ่นใหม่ไม่ทัน อีกทั้งภัยคุกคามในปัจจุบันก็หลากหลาย ไหนจะปัญหาเรื่องยาเสพติด ปัญหาวัยรุ่นนุ่งนุ่ง มีสิ่งแวดล้อมที่ล่อแหลมเสี่ยงต่อการหลอหลอมให้เด็กเสียคนก็มีมาก เกิดปัญหามากมาย จนบางครั้งทำให้พวกเราผู้ศึกษาตกใจไปบ้างกับการที่จะใช้ชีวิตครอบครัว แต่เมื่อพวกเราพบครอบครัวที่พร้อมสมบูรณ์ พวกเราก็จะจำเป็นประสบการณ์ และจำเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตครอบครัวในอนาคตต่อไป

การควบคุมตัวเอง ลักษณะงานการเก็บข้อมูลการวิจัย ได้ให้อิสระในการวางแผนการทำงานเอง ดังนั้น พวกเราคนทำงานเก็บข้อมูลต้องควบคุมตัวเองให้ทำงานตามแผนงานที่วางไว้ ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางทำงานให้ได้ตามเป้าหมายและมีคุณภาพ

การมีโอกาสศึกษาต่อ นับว่าเป็นโอกาสอันดีของพวกเราผู้ช่วยนักวิจัยที่ผู้อำนวยการและนักวิจัยหลัก ได้ให้ความสำคัญ และพยายามผลักดันให้ได้มีการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เกี่ยวกับ ด้านการวิจัย เหล่านี้เป็นการพัฒนาด้านสาขาอาชีพที่พวกเราทำอยู่ให้มีคุณภาพต่อไป

พวกเราคนทำงานเก็บข้อมูลมีความภาคภูมิใจที่ได้เดินเส้นทางที่เราเลือก เส้นทางที่เราตั้งชื่อให้ว่า **“เส้นทาง...สายไหม”** เส้นทางแห่งคุณค่าชีวิตในการทำสิ่งดี ๆ ให้จรรโลงโลกใบเล็กนี้ ดังเส้นทางที่ถักทอเป็นผืนผ้าที่ทรงคุณค่าเป็นที่หมายตาของใคร ๆ คุ้มค่าแก่การรักษาไว้ให้ยั่งยืนยาวนาน

เราคือครอบครัวเดียวกัน

ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยที่สำคัญของสังคม ครอบครัวประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันและมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว อันเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์สมาชิกเพื่อจะขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาหรือเป็นไปในทิศทางต่างๆ ทีมผู้ช่วยนักวิจัยที่เข้ามาทำงานอยู่ในพื้นที่อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ก็เปรียบเสมือนคนครอบครัวเดียวกัน เกือบทั้งหมดพักอาศัยอยู่ในโรงพยาบาลและส่วนใหญ่อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ความผูกพันและการแบ่งบทบาทหน้าที่จึงเป็นไปทั้งในฐานะเพื่อนร่วมงานและสมาชิกในบ้านเดียวกัน ตามปกติสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนมีภาระหน้าที่และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของพวกเราผู้ช่วยนักวิจัยพื้นที่ทั้ง 7 คน ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน เริ่มจากการทำตามความถนัดและความชอบของแต่ละคน ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมจนเป็นความเคยชินและเป็นหน้าที่ของคนๆ นั้นไปในที่สุด

คนที่ใช้เวลาอยู่ด้วยกันเกือบตลอด 24 ชั่วโมง แน่นนอนย่อมมีความขัดแย้งหรือขัดข้องใจกันเป็นเรื่องธรรมดา ยิ่งช่วงไหนที่งานมันล้นมือเข้ามาจนหายใจหายคอไม่ทัน ก็จะมีเหตุการณ์เหมือนผัวเมียหรือพี่น้องที่มีติดกันบ้างเป็นธรรมดา แต่ทุกอย่างก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ารูปเข้ารอยเพื่อให้งานดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และในทิศทางที่เหมาะสม

เรามีบ้านอยู่ 4 หลัง หลังแรกเป็นบ้านหนุ่มโสดที่มีอยู่ 1 คน หลังที่ 2 เป็นบ้านพ่อแม่ของสมาชิก 1 คนก็อยู่กับพ่อแม่สบายไป หลังที่ 3 เป็นบ้านสาวน้อยที่เคยอยู่บ้านสาวโสด ตอนนี้อยู่ไม่โสดแล้วจึงออกเรือนไปอยู่กับครอบครัวใหม่ที่สร้างขึ้นเอง หลังสุดท้ายเป็นบ้านสาวโสดซึ่งเป็นพี่รวมของสาวงามหลายจังหวัด 4 คน ที่ว่าหลายจังหวัดไม่ใช่ผ่านเวทีประกวดนางงามมาหลายจังหวัด แต่เป็นเพราะแต่ละคนสะสมประสบการณ์การทำงานอย่างโชกโชนมาแล้วหลายจังหวัดแม้อายุจะยังไม่มากก็ตาม แม้จะไม่ได้กลับบ้านหลังเดียวกันทั้งหมด พวกเราจะไปมาหาสู่ แลกเปลี่ยนอาหารการกิน ทั้งที่ได้อาหารนั้นมาเมื่อกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอนและที่ได้มาจากชาวบ้านเมื่อออกพื้นที่ พวกเรามีกิจกรรมสังสรรค์คาราโอเกะกันบ้างตามสมควรพอให้ชีวิตมีสีสัน

ในบ้านสาวโสด เราแบ่งหน้าที่กันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หน้าที่ซึ่งแต่งตั้งอย่างเป็นทางการตามความเหมาะสม คือ ผู้รับผิดชอบเรื่องการเงิน ทุกคนมีความเห็นพ้องให้คุณหญิงละอียดศรีของบ้านเป็นผู้รับผิดชอบไปโดยไม่มีเสียงคัดค้าน เธอสามารถทำหน้าที่ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่องตลอดมา ส่วนหน้าที่หรือเรายกย่องเรียกใหม่อย่างเป็นทางการว่า “เวร” อีกอย่างคือการส่งปันโต ล้างถ้วยชาม ให้ถืออย่างเป็นทางการให้เป็นหน้าที่ทุกคนสลับกัน แม้จะมีบกพร่องหลงลืมไปบ้างก็พออภัยให้กันได้หรือลืมๆ ไปซะเพื่อความสงบสุข แต่การกวาดถูบ้าน เทขยะ และกรอกน้ำใส่ตู้เย็นไม่ได้แบ่งเวรกันแน่นอน ให้ขึ้นอยู่กับสำนึก แต่สำนึกก็มักจะมาพร้อมกับอารมณ์ด้วย บางครั้งก็ทำให้เกิดอารมณ์สำหรับคนที่ต้องทำบ่อยๆ ได้ บางคนที่เป็นโรคภูมิแพ้จึงต้องเก็บกวาด เช็ดถูบ้านบ่อยๆ อาจเพราะร่างกายทนไม่ได้หรืออาจเป็นเพราะรักสะอาดเป็นนิสัยก็ตามแต่ก็น่าสงสารอยู่ไม่น้อย

หน้าที่หนึ่งที่มีได้แบ่งสรรกันอย่างเป็นทางการแต่ก็ดำเนินต่อเนื่องมาจนเป็นธรรมเนียมที่รู้จักกัน คือ “การทำอาหาร” ในวันว่าง และอารมณ์ว่าง เพื่อนร่วมบ้านที่นิยมทำอาหารมีสองคน อาหารที่ทั้งสองคนนี้ทำจะมีเอกลักษณ์แตกต่างกัน คนหนึ่งจะชอบอาหารที่ดีมีระดับ รสชาติ และสีสันทันแบบภัตตาคารจีน แต่อีกคนชอบอาหารที่มีกลิ่นอายของปลาร้าเป็นที่สุด แม้เธอจะเคยใช้ชีวิตอยู่เมืองกรุงมานานับปีก็ตาม เมื่อซื้อหาหรือได้ของฝากจากชาวบ้านเป็นวัตถุดิบสำหรับทำอาหาร หากเข้ากับเมตณันต์ของใคร คนนั้นก็จะรับผิดชอบเป็นแม่ครัวใหญ่ไปเองโดยปริยาย สำหรับรสชาติก็เช่นกัน ไม่สามารถระบุได้ว่าใครอร่อยกว่าใคร เพราะสูตรใครก็สูตรใคร คนที่เหลือจะทำหน้าที่เป็นลูกมือที่ดีเองโดยมิได้แต่งตั้งแต่อย่างใด **ความเคยชินเหล่านี้กลายเป็นหน้าที่ไปโดยปริยาย**

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ เราแบ่งคนทำงานออกเป็นหัวหน้าทีมที่ประสานงานทุกเรื่อง ผู้ช่วยนักวิจัยชุมชนที่จูนทุกเรื่อง และผู้ช่วยนักวิจัยครอบครัวที่แบ่งคนทำงานออกเป็น 2 ทีม ใน 2 พื้นที่ ซึ่งเราเรียกกันว่า **“โซนเหนือกับโซนใต้”** เรามีงานที่ต้องทำหลายอย่างทั้งการเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ การแบกหามและหอบหิ้วอุปกรณ์ที่ต้องใช้ตามการเก็บข้อมูลในชุดนั้น ๆ ตามอายุเด็ก จึงมีการจัดสรรแบ่งหน้าที่เหล่านี้ก็แบ่งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเช่นกัน ปัญหาอุปกรณ์ที่มีอยู่จำกัดแต่คนทำงานมี 2 ทีมจึงต้องมีเทคนิคในการวางแผนจัดสรร เพื่อให้สามารถทำงานได้ตามกำหนด และไม่เกิดศึกกั๊กกันแย่งอุปกรณ์โดยสลับวันกันใช้ เมื่อจะเข้าพื้นที่ต้องมีการแบ่งหน้าที่ในการทำงานในแต่ละโซนแต่ละทีมให้เหมาะสม เพราะงานที่ทำมีหลายอย่าง ทั้งสัมภาษณ์ ถ่ายภาพนิ่ง ถ่ายวิดีโอ สอนการบันทึกข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง โดยมากจะรู้กันเองหลังจากมีการพูดคุยกันเพียงไม่กี่ครั้ง และด้วยสามัญสำนึกว่าใครควรทำอะไรในกลุ่มตัวอย่างคนใด ทั้งนี้ เพราะทุกคนล้วนฉลาดปราดเปรื่องในเรื่องการทำงาน

การหอบหิ้วอุปกรณ์ก็ไม่ได้มอบหมายแบ่งกันอย่างเป็นทางการเช่นเดียวกัน คนที่ชอบหอบหิ้วอุปกรณ์ขึ้นไต่ก็มักจะหอบหิ้วอุปกรณ์ขึ้นนั้น ๆ จนกลายเป็นความเคยชินและกลายเป็นหน้าที่ไปโดยปริยาย สำหรับคนที่เคยชินกับการอุ้ม **“ตาซังวัดใจ”** นี้ก็น่าสงสารหน่อย เพราะกว่าจะหมดเด็กอายุ 6 เดือนก็กลั่มขึ้นพอดี ที่เรียก **“ตาซังวัดใจ”** เพราะในการเก็บข้อมูลเด็กอายุ 6 เดือนต้องนำตาซังซึ่งมีน้ำหนักกว่า 10 กิโลกรัมออกไปชั่งน้ำหนักเด็กที่บ้าน รวมทั้งไม้รางวัดส่วนสูง บางวันที่เก็บข้อมูลชุด 3 เดือนจะมีกล้องถ่ายรูป สำหรับถ่ายรูปเด็กและพ่อแม่ กล้องวิดีโอถ่ายรูปขณะเด็กกินนม อุปกรณ์อย่างหลังนี้น้ำหนักไม่มากจึงหาคนถนัดและเคยชินได้ไม่ยาก แต่ใช้ **“ตาซังวัดใจ”** นี้มันหนักเหลือเกินโดยเฉพาะเมื่อต้องอุ้มขึ้น-ลงรถเข้าออกบ้านกลุ่มตัวอย่างจนถึงเย็น คนที่ยังไม่รู้จักกลุ่มตัวอย่างหรือจำทางเข้าบ้านกลุ่มตัวอย่างไม่ได้ หรือคนที่ไม่ชอบเปิดบทสนทนาและทักทายกับกลุ่มตัวอย่างก่อนจึงมักเป็นคนอุ้ม กว่าที่จะเดินจากรถไปถึงบ้านกลุ่มตัวอย่างก็หมดแรงพูดไม่ออก คนที่ไม่ได้ถือตาซังจะเดินเหินขึ้น-ลงจากรถคล่องตัวกว่าจึงต้องรับหน้าที่เปิดบทสนทนาไปโดยปริยาย คนที่อุ้ม **“ตาซังวัดใจ”** จนกลายเป็นหน้าที่ก็ถือซะว่าเป็นเวรกรรมแต่ชาติปางก่อนที่ทำให้เกิดมาเป็นคนเช่นนี้ เหมือนกับการเกิดมาเป็นน้องคนเล็กของครอบครัวที่มักจะโดนพี่ๆ แกล้งด้วยความรักบ้างโทษพ่อโทษแม่ก็ไม่ได้เพราะท่านก็เลือกไม่ได้ว่าจะให้ใครเกิดก่อนเกิดหลัง

ด้วยบทบาทหน้าที่ทั้งที่เกิดจากการจัดสรรอย่างเป็นทางการและโดยปริยายนี้ สร้างความรักความผูกพันและคุ้นชิน ทำให้การทำงานดำเนินมาได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อพบความผิดปกติจากความคุ้นชินเราก็สามารถสัมผัสได้ และสามารถสื่อถึงกันได้อย่างรวดเร็วจนสามารถเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็วราวกับคนในครอบครัวเดียวกัน ดังเช่นเมื่อคราวที่สมาชิกในครอบครัวของเราบางส่วนถูกทิ้งไว้ในหมู่บ้านซึ่งปราศจากสัญญาณโทรศัพท์และคลื่นวิทยุ เป็นเหตุการณ์ประทับใจที่มีอาจลืมนึกได้ของทุกคน

ปัญหาเรื่องยานพาหนะซึ่งส่วนใหญ่เราใช้รถของโรงพยาบาล เป็นปัญหาที่มตะนิรันดร์กาลของพื้นที่เรา มีวันหนึ่งที่พวกเราถือว่าเป็นวันวิปโยคของเรานั้น ขณะที่ออกพื้นที่ได้ครึ่งวัน หลังอาหารเที่ยงเรากลางกันว่า หลังจากส่งผู้ช่วยนักวิจัยสังคมและผู้ช่วยนักวิจัยครอบครัวอีกคนเข้าบ้านกลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้ช่วยนักวิจัยอีกคนจะกลับโรงพยาบาลเพื่อส่งน้ำมันตัวอย่างของแม่ไปเก็บในตู้เย็น จากนั้นจึงจะไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างอีกหมู่บ้านหนึ่งใกล้กันแล้วจึงทยอยมารับกลับบ้านพร้อมกัน แต่ระหว่างทางขากลับจากโรงพยาบาลก็มีวิทยุให้รถกลับด่วนเพราะต้องไปส่งผู้ป่วยที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น คนขับอัดอึดลงเลและขอมาส่งผู้ช่วยนักวิจัยก่อนแล้วจึงกลับไป เมื่อนัดแนะและกำชับให้มารับแล้ว คนขับรับปากว่าหากมาไม่ได้จะให้คนอื่นมารับแทนจึงจากเราไป โดยที่เราไม่รู้เลยว่าวันนั้นเขาจะไม่กลับมาหาเราอีก หลังจากทำงานต่อจนเสร็จและเผื่อรอ รอจน 4 โมงเย็นก็ยังไม่มาสักที จึงตัดสินใจเดินไปหาเครื่องมือสื่อสารคือวิทยุที่ฝากไว้กับผู้ช่วยนักวิจัยอีกคนที่ส่งไว้ก่อนอยู่บ้านเดียวกัน แต่เวรกรรมวิทยุเรียกก็ติดต่อไม่ถึง ไร้ซึ่งสัญญาณตอบกลับ สิ่งที่ได้คืออึ้งรอ พอเริ่มมีดียงไร่วีแวว ยิ่งรู้สึกใจคอไม่ดีเพราะทั้งผู้ช่วยนักวิจัยชุมชนไว้นานแล้ว พยายามใช้โทรศัพท์มือถือก็ไม่มีสัญญาณ จึงชวนกันเดินทางไกลระยะทางเดินประมาณ 2 กิโลเมตรไปหาผู้ช่วยนักวิจัยชุมชนซึ่งยังคงรออยู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง โดยไม่รู้ชะตากรรมของตัวเอง ท่ามกลางสายตานับสิบๆ คู่ของชาวบ้านที่เราเดินผ่าน ที่มองอย่างเป็นตัวประหลาดเพราะหอบหิ้วของพะรุงพะรัง วันนั้นมีอุปสรรคทั้งกล้องวิดีโอและขาตั้งกล้อง กล้องถ่ายรูป กระเป๋าข้าวของพะรุงพะรังมาก จนมีชาวบ้านถามว่า

“มาขายอียังน้อ” เราก็ได้แต่ยิ้มและบอกว่าไม่ได้ขายอะไร ผ่านมาอีกคนก็ถามอีกว่า

“มารับจ้างถ่ายรูปป่ะ” (โธ้ย!) เราก็ได้แต่สรวลหัวเราะ

เดินอย่างทุลักทุเลมาถึงบ้านกลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งด้วยความอ่อนล้าจึงขอเข้าไปนั่งพัก เขาก็ช่างใจดีราวกับเราเป็นลูกหลานในครอบครัว เอาขนมปังและน้ำผลไม้มาให้กิน ชักชวนให้นอนที่บ้านเพราะเห็นว่ายเหนื่อยมากแล้ว หลังจากหายเหนื่อยเราเลยขอลยหนึ่งใบจะเอาไปให้นักวิจัยชุมชนกินเพราะเราร่วมชะตากรรมกันแล้วมีทุกขร่วมเสพมีสุขก็ต้องร่วมด้าน เอ๊ย มีสุขก็ต้องร่วมเสพ ในที่สุดพวกเราพยายามหอบสังขารมาจนถึงเพื่อนร่วมงานซึ่งบัดนี้เป็นทั้งสมาชิกหมู่บ้านและเพื่อนร่วมชะตากรรมของเราจนได้

หลังจากรอนานจนมีดหมดฤทธิ์ก็ล้วยหอมแล้ว ทุกคนหิวข้าวจึงออกมาไปสั่งส้มตำกินรอที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน บังเอิญตรงข้ามร้านส้มตำมีงานบุญกฐิน ในฐานะผู้ช่วยนักวิจัยชุมชนจึงถือโอกาสทำเป็นไปศึกษาประเพณี พูดคุยซักถามความเป็นมาของประเพณีกับเจ้าภาพและคนเฒ่าคนแก่ จากนั้นขอถ่ายรูป แต่จุดประสงค์หลักที่แอบแฝงไว้ ณ ที่นั่น คือ ต้องการข้าวต้มมัดหรือของกินแก้หิว ปรากฏว่าได้ผลเกินคาดได้ข้าวต้มมัดมา 2 ถังใหญ่ ระหว่างนั้นอีกสองสาวก็เดินหาตู้โทรศัพท์สาธารณะซึ่งช่างบังเอิญที่ใช้การไม่ได้ทั้ง

หมู่บ้าน พอดื่มมองเห็นเสาอากาศโทรศัพท์ที่บ้านหลังหนึ่งจึงเข้าไปขอใช้โทรศัพท์ เจ้าของบ้านก็ดีใจหายให้ใช้โดยไม่คิดเงินเพราะถือว่าเราเป็นลูกหลาน (อีกแล้ว)

ขณะเดียวกัน สมาชิกในบ้านเมื่อกลับถึงบ้านและรอนานเกินความคุ้นชินเมื่อยังไม่มีใครกลับ จึงนั่งไม่ติดที่ กอรปกับกลิ่นอายความหวาดระแวงก็ตามมา ซึ่งอาจจะได้รับจากเสียงส่งข่าวของจิ้งจก ตุ๊กแกมากมายที่เป็นสมาชิกของบ้านโดยมิได้รับแต่งตั้งอย่างเป็นทางการเพิ่มบรรยากาศที่วังเวง จนกระทั่งได้รับการติดต่อทางโทรศัพท์มาเท่านั้นก็ตื่นผาง รีบหาทางช่วยเหลือติดต่อไปทุกที่ ทั้งหมดมุดหัวโรงพยาบาลไปหาผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจให้หารถไปรับ จากนั้นสมาชิกจากบ้านหลังที่ 1 หลังที่ 3 และหลังที่ 4 ก็มาเยือนออรอรับกันที่หน้าตึกผู้ป่วยนอกด้านหน้าโรงพยาบาล รวากับพี่ใหญ่ที่ออกเรือนไปแล้วพอรู้ว่าน้องๆ มีความผิดปกติอันใดก็จะมาดูแลและให้กำลังใจกันอย่างอบอุ่น จนทราบแน่ชัดว่าถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ เหตุการณ์วันนั้นทำให้พวกเราซึ่งถึงความผูกพันกัน

ความสำเร็จของงานใดๆ มักมิได้เกิดจากคนๆ เดียวแต่จะมีผู้ที่อยู่เบื้องหลังหรือผู้มีส่วนช่วยเหลือทั้งในทางตรงและทางอ้อม เปรียบเช่นกับการดำเนินของโครงการวิจัยในพื้นที่ซึ่งสามารถดำเนินงานมาได้อย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จในแต่ละขั้นตอน แม้จะพบกับอุปสรรคมากมายแต่ก็สามารถแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและด้วยความรู้สึกลึกเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจะร่วมกันทำหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกในครอบครัวอันเป็นสมาชิกย่อยของสังคม เพื่อผลักดันงานที่จะก่อประโยชน์สูงสุดสู่สังคมตามกำลังความสามารถ ความรู้และความอดิของแต่ละคน แม้ต่อไปจะมีการเปลี่ยนแปลงชีวิตของแต่ละคนไปในทิศทางใด แต่ความประทับใจนี้ยังคงจะอยู่ในความทรงจำและยังคงความผูกพันที่มีต่อกันตลอดไป

ต่างปรับเปลี่ยนจนลงตัว

สมาชิกผู้ช่วยนักวิจัยภายในทีมอำเภอนมทวนก่อนที่จะมาทำงานเก็บข้อมูลในพื้นที่ ของโครงการวิจัย เด็กไทยในระยะยาวนั้น แต่ละคนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นทั้งทางด้านครอบครัว ฐานะ การศึกษาที่แตกต่างกัน มีสังคมต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละคน บางคนมีวิถีชีวิต มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย บางคนมีประสบการณ์ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีทั้งดีและร้ายมากมายมาแล้ว บางคนก็ยังแสวงหาในสิ่งที่ตนเองต้องการ บางคนมีรูปแบบชีวิตต้องเดินทางตามกรอบที่ถูกวางไว้

เมื่อทุกคนได้รับการคัดเลือกให้มาทำงานร่วมกัน นับตั้งแต่วันแรกวิถีชีวิตของทุกคนก็เริ่มเปลี่ยนไป บางคนไม่เคยไปไหนไกลจากบ้าน บางคนใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในเมืองหลวงมากกว่าบ้านเกิดของตน บางคนชอบท่องเที่ยวผจญภัย เมื่อลงพื้นที่ทำงาน ทุกคนถูกส่งให้มาประจำอยู่ที่อำเภอหรือจังหวัดเล็กๆ ที่ถูกส่งมาเพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษา คนที่ไม่เคยไกลบ้านก็ได้ไกลบ้าน คนที่ใช้ชีวิตเมืองกรุงก็ต้องเปลี่ยนแปลงปรับตัวลงใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติมากกว่าแบบวัตถุนิยม คนที่ถูกตีกรอบหรือขีดเส้นชีวิตก็กลายเป็นคนที่สามารถแสดงความเป็นตัวตนของตัวเองออกมาทั้งทางด้านการกระทำและความคิด ทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สามารถนำมาใช้ได้ผลกับการทำงานของตน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของแต่ละคนก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การทำงาน ตามความรับผิดชอบและหน้าที่ที่ได้ถูกกำหนดไว้

เนื่องจากพวกเราเป็นทีมแรกของการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำให้พวกเราต้องจัดระบบการทำงานทุกอย่างเอง การเก็บข้อมูลแต่ละชุดมีช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลเป็นตัวกำหนด การทำงานกับเด็กทำให้เราเกิดความผูกพันกับกลุ่มเป้าหมาย ทุกคนจึงตั้งใจทำงานกันอย่างเต็มที่ พวกเราทำงานออกพื้นที่กันตั้งแต่เช้าจนกระทั่งเย็นกลับมาก็มานั่งเคลียร์งาน จัดระบบเอกสารงานที่ตนเองรับผิดชอบ เสร็จจากงานที่ต้องรับผิดชอบส่วนตัวก็ต้องมาช่วยงานส่วนรวมของทีม เรียกได้ว่าทำงานกัน 24 ชั่วโมง ในระยะเริ่มแรกของการทำงาน วิถีชีวิตของพวกเราส่วนใหญ่ ลมหายใจเข้าออกเป็นงานทั้งนั้น นอกจากเวลาทำงานจนเกือบ 24 ชั่วโมงแล้ว ปริมาณงานที่ทำก็ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะช่วงเวลาก่อเกิดของเด็ก จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ตั้งแต่แรกเริ่มทำให้ทุกคนทำงานกันอย่างทุ่มเทจริง ๆ

แม้ปัจจุบันพวกเราจะสามารถปรับเปลี่ยนและจัดการทำงานให้เป็นระบบจนดูเหมือนว่างานจะเบาลง แต่พวกเราก็ต้องรักษาระดับการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ถูกต้องและครบถ้วน ถูกใจทั้งคนถูกสัมภาษณ์ คนเก็บข้อมูล และผู้นำข้อมูลไปวิเคราะห์แปลผล ซึ่งเมื่องานแต่ละชิ้นที่พวกเราช่วยกันทำลงไปด้วยแรงกาย แรงใจ และแรงความคิด ถูกนำออกไปใช้ในงานวิจัยต่างๆ หรือถูกนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นแก่ชุมชนใด ชุมชนหนึ่ง หรือเกิดประโยชน์ต่อทั้งประเทศ ก็จะทำให้พวกเราภาคภูมิใจในสิ่งที่เราทำไป ว่าไม่ได้ทำไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่มันย้อนกลับมาให้คุณค่าอย่างมหาศาลแก่พวกเราเอง

เกิดอะไรขึ้นกับเธอ “What Happened”

ประสบการณ์จากการทำงาน ในฐานะเป็นผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยที่ศึกษาในอำเภอเทพา มีหลายเหตุการณ์ที่ดีที่ฉันเองรู้สึกประทับใจ และรู้สึกประทับใจกับเหตุการณ์ที่ไม่ดี มากมายหลายเหตุการณ์ บางเหตุการณ์เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยฉันอยู่ร่วมในเหตุการณ์นั้นด้วย บางเหตุการณ์ฉันรู้จากคำบอกเล่าของเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเป็นความโชคดีของฉันที่ได้เข้ามาทำงานในโครงการวิจัยนี้ กับเหตุการณ์ประทับใจทั้งที่ดี และไม่ดี ที่ฉันจะเล่าให้ฟังนี้ ฉันได้ขออนุญาตเจ้าของเหตุการณ์แล้ว

เหตุการณ์ที่ 1

เป็นเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับผู้ช่วยนักวิจัยสาวสวย หน้าตาน่ารักมาก ปากนิด จมูกน้อย เบื้องหลังของเธอนั้น เธอได้เติบโตท่ามกลางการเลี้ยงดูที่ดี จากครอบครัวอันสุขสบายและอบอุ่น การศึกษาของเธอดีมีดีกรีถึงระดับปริญญาโท ที่ใครๆ มองดูเธอจากภายนอกแล้ว จะบอกเป็นเสียงเดียวเลยว่า ยายนี่ คุณหนู ! ทำงานเป็นผู้ช่วยนักวิจัยโครงการนี้จะไหวหรือ อย่างเธอน่าจะทำงานเป็นสาวออฟฟิศ ใส่ชุดทำงานสวยๆ นั่งทำงานที่โต๊ะทำงานสบายๆ ทำงานอยู่ในห้องปรับอากาศ อุณหภูมิติดลบเสียมากกว่า ที่จะทำงานออกพื้นที่ โดนแดด หน้าดำ คร่ำครึดอย่างนี้ พวกเขาเหล่านั้นไม่ทราบหรอกว่า การที่เธอมาสมัครงานเป็นผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยเด็กระยะยาวนี้ ก็เพราะเธอมีอุดมการณ์อันยิ่งใหญ่ ที่เธอคิดจะตอบแทนสิ่งดีๆ ให้กับสังคม และเธอก็คิดอยู่เสมอว่าในขณะที่เดียวกันเธอก็ได้ตอบแทนพระคุณ แก่ผู้มีพระคุณ 2 คน (คุณพ่อ คุณแม่) อย่างสม่ำเสมออยู่แล้ว ดังนั้น ทันทีที่เธอเรียนจบ เธอก็แสดงเจตนารมย์ที่แน่วแน่แก่กรรมการผู้คัดเลือกการทดสอบ และแล้วเธอก็สอบผ่าน ได้มาทำงานโครงการวิจัยนี้จนได้ ท่ามกลางเสียงท้วงติงจากเพื่อนๆ ของเธอ

และที่นี้เอง เธอได้พบกับการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต จากหน้ามือเป็นหลังมือก็ว่าได้ จากที่เคยใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบาย ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรมากนัก แต่เมื่อมาทำงานที่นี้เธอต้องรับกับกฎเกณฑ์ที่มากมาย ทำงานอย่างหนัก ทำงานแข่งกับเวลา ซึ่งทุกครั้งที่เธอรู้สึกท้อแท้หรือเจอปัญหาอะไร เธอจะยิ้มสู้กับมันและบอกตัวเองว่า “ฉันจะต้องผ่านปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ให้จงได้”

ในเมื่อเธอได้ตัดสินใจทำงานโครงการนี้แล้วเพื่อนๆ คนอื่นๆ ยังทำได้ ฉันก็ต้องทำได้เช่นกัน อีกแรงใจหนึ่ง ทุกครั้งที่เธอรู้สึกเหนื่อยมากๆ เธอจะนึกถึงเด็กๆ ในโครงการที่กำลังเติบโต จากที่เคยได้ติดตามเฝ้าดูเด็กคนหนึ่ง ตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ เวลาผ่านไป 1 เดือน 3 เดือน 1 ปี 2 ปี หรือจนกระทั่งเด็กคนนี้อายุ 24 ปี (สิ้นสุดโครงการ) เธอจะบอกตัวเองว่าเธอจะยอมแพ้ไม่ได้โดยเด็ดขาด ยิ่งทำงานก็ยิ่งเกิดความผูกพัน ซึ่งมันเกิดขึ้นอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว

ทุกวันนี้ เธอมีความสุขกับการทำงานดี ใบหน้ายิ้มแย้มเช่นเคย บัดนี้เธอเป็นขวัญใจของชาวบ้านในพื้นที่ที่โครงการวิจัยตั้งอยู่ และในอนาคตไม่ว่า ไม่เพียงแต่เธอทำงานอยู่ในพื้นที่นี้เท่านั้น เธออาจจะสร้างครอบครัวเล็กๆ ณ ที่แห่งนี้ก็ได้ ใครจะไปรู้ (รู้เนาะว่าคิดอะไรอยู่)

เหตุการณ์ที่ 2

เป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้ามาก ชีวิตของเธอยิ่งกว่านางเอกหนังไทยเรื่องไหน ๆ ที่ตอนท้ายของเรื่องส่วนใหญ่แล้ว พระเอกกับนางเอกอยู่ครองรักกันอย่างมีความสุขชั่วกัลปาวสาน แต่ชีวิตของเธอหาเป็นเช่นนั้นไม่

เธอคนนี้ **สินวล** ตั้งแต่เธอจำความได้นั้น มีแต่ความยากแค้น เธอเติบโตมาท่ามกลางความยากจน ที่พ่อ-แม่และพี่ มีอาชีพรับจ้างกรีดยาง รายได้ที่ได้มาต้องจัดสรรให้กับค่าใช้จ่ายต่างๆ หลากอย่าง นอกจากนี้ เธอยังมีพี่น้องที่คลานตามกันมา 10 คน เธอในฐานะพี่คนที่สามต้องรับภาระเลี้ยงน้องๆ ทุกคน นับได้ว่า ตั้งแต่เธอแรกเกิดเลยก็ว่าได้ เธอไม่เข้าใจในชะตากรรมของตัวเองว่าทำไมสิ่งที่เลวร้ายต่างๆ ต้องมาตกอยู่กับเธอ เธอต้องออกจากโรงเรียนตั้งแต่เธอเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สาเหตุที่ออกนั้นหรือ ทุกครั้งที่เธอหันกลับมา มองทั้งพ่อและแม่แล้วว่าไม่มีใครช่วยทำงานบ้าน ไม่มีใครช่วยเลี้ยงน้อง ซึ่งทั้งพ่อ-แม่เองต้องทำงาน เพื่อหาเลี้ยงสมาชิกทั้งหมดในครอบครัว ทั้งๆ ที่เธอนั้นรักการเรียนมาก แต่คงเป็นเพราะมีการลิขิตกำหนดชะตาชีวิตมาแล้ว เธอจึงบอกลาคุณครูและหันหลัง ซ่อนน้ำตา เดินออกจากโรงเรียนอันเป็นที่รักยิ่งไป

ชีวิตเธอดำเนินไปอย่างเรียบง่ายอย่างคนจนทั่วๆ ไป จนกระทั่งเธอได้อยู่กินกับชายคนหนึ่ง และมีลูกด้วยกัน 2 คนในขณะที่ลูกๆ ของเธอกำลังอยู่ในวัยที่กำลังน่ารักน่าชังอยู่นั้น สามียาของเธอได้เสียชีวิตลงอย่างกะทันหัน เธอร้องไห้แทบขาดใจ และไม่ลืมที่จะถามคนข้างบนว่า ทำไม ทำไมเหตุการณ์ที่เลวร้ายมันจึงต้องเกิดขึ้นกับเธอด้วย และไม่นานเธอก็ได้พบรักกับผู้ชายอีกคนหนึ่ง ซึ่งเธอหวังว่าจะสามารถฝากผี ฝากไข้ อยู่กับเธอไปตลอด ชีวิตคู่ดำเนินไปเรื่อยๆ จนเมื่อเธอได้คลอดลูกคนที่ 3 ก็อีกนั่นแหละ เธอไม่ใช่ **นางซินเดอร์เรลา** ในนิยายที่ลูกของเธอเล่าให้น้องๆ ฟัง ที่เมื่อเธอฟังไปก็รู้สึกเคลิ้มๆ ตามลูกไปบ้าง

ในขณะที่กำลังท้องลูกคนที่ 3 ได้ประมาณ 6 เดือนนั้น สามียาเธอก็หนีจากเธอไป ปล่อยให้เธอที่กำลังอึดอัดอยู่รับชะตากรรมกับลูกๆ ตามลำพัง เขาไปไหนไม่มีใครทราบ ทราบแต่ว่าลูกคนที่ 3 ที่อยู่ในท้องอาจไม่ได้เจอหน้าพ่อตลอดชีวิต เธอต้องกล้ำกลืนต่อสู้กับความลำบาก จนกระทั่งลูกคลอดออกมา เธอให้ชื่อว่า **“น้องรุ่ง”** น้องรุ่งเป็นเด็กที่น่ารักคนหนึ่ง ขณะนี้น้องรุ่งมีอายุเกือบ 2 ขวบแล้ว ทุกวันนี้ เธอต้องทำงานอย่างหนัก บางครั้งต้องพาน้องรุ่งไปสวนยางเวลาที่ต้องทำงานด้วย ซึ่งเธอเล่าว่า

“ถึงจะลำบากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานสักเพียงไร แต่เมื่อเห็นรอยยิ้มของลูกๆ ความเหนื่อยนั้นจะหมดสิ้นไปในทันที” และเธอหวังอยู่เสมอว่า ต่อไปทั้งเธอและลูกๆ คงไม่ต้องเจอกับคำว่า **มันเกิดอะไรขึ้นกับเธออีก**

จากสองเหตุการณ์ที่ดูเหมือนจะต่างกันราวฟ้ากับดิน เธอคนหนึ่งมีวิถีชีวิตสุขสบาย และอนาคตที่สดใส ขณะที่เธออีกคนพบพานความทุกข์ยากตลอดมา หากแต่มีสิ่งหนึ่งที่เชื่อมโยงเธอสองคนได้มาบรรจบพบกัน สิ่งที่ทำให้พวกเขากลับมาได้ด้วยสายใยแห่งรัก เป็นสิ่งที่ทำให้เธอทั้งคู่มีแรงกายแรงใจที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคจนผ่านพ้นเหตุการณ์เลวร้ายนั้นไปได้ด้วยดี ถ้าหากจะถามพวกเขาว่าสิ่งนั้นคืออะไร ก็คงได้คำตอบเดียว

“เด็ก ๆ” นั่นเอง

